Sudska nadležnost kongregacije S. Officii u vinkularnim ženidbenim parnicama.

Dr. I. A. Ruspini.

Summarium. Competentia iudicialis S. Congregationis S. Officii in causis matrimonialibus. I. Textus legales de competentia Congregationis S. Officii in rebus matrimonialibus. II. Variae sententiae circa exclusivam competentiam iudicialem Congr. S. Offici in causis matrimonialibus. III. Interpretatio textuum legalium de hac re. V. Crisis variarum sententiarum, ubi praefertur sententia, quae Congregationi S. Officii agnoscit competentiam judicialem absolute exclusivam tantum in causis quae circa privilegium Paulinum versantur et relative exclusivam tantum in causis mixtorum matrimoniorum. VI. Exponitur competentia singulorum tribunalium (Congregationis S. Officii, Congr. de disciplina Sacramentorum, Ordinarii loci, appellatoriorum extra Romanam Curiam, S. Romanae Rotae) in causis matrimonialibus.

I. Zakonski tekstovi o nadležnosti kongregacije S. Officii u ženidbenim stvarima. Dva su takova teksta: kan. 247, § 3 i kan. 1962. Zakonika.

1. Kan. 247, § 3 glasi: »Ipsa sola (t. j. Congregatio S. Officii cognoscit ea quae sive directe sive indirecte, in iure aut in facto, circa privilegium, uti aiunt, Paulinum et matrimonii impedimenta disparitatis cultus et mixtae religionis versantur; itemque ad eam spectat facultas dispensandi in hisce impedimentis. Quare quaelibet huiusmodi quaestio ad hanc Congregationem est deferenda, quae tamen potest, si ita censeat et casus ferat, quaestionem remittere ad aliam Congregationem vel ad Tribunal Sacrae Romanae Rotae.«

Tekst kan. 247, § 2 Zakonika uzet je iz konstitucije Pija X. »Sapienti consilio« § I. 1. n. 5. i § I. 3. n. 1. od 29. jula 1908. i iz rješenja kongregacije Consistorialis od 15. februara 1910.

Spomenuti tekst konst. »Sapienti consilio« glasi: »§ I. 1. n. 5. Etsi peculiaris Congregatio sit constituta »de disciplina

Sacramentorum«, nihilominus integra manet Sancti Officii facultas ea cognoscendi quae circa privilegium, uti aiunt, Paulinum, et impedimenta disparitatis cultus et mixtae religionis versantur, praeter ea quae attingunt dogmaticam de matrimonio, sicut etiam de aliis sacramentis, doctrinam... § I. 3. n. 5. Est huic Sacrae Congregationi (t. j. de Disciplina Sacramentorum) proposita universa legislatio circa disciplinam septem sacramentorum, incolumi iure Congregationis S. Officii, secundum ea quae superius statuta sunt...«

Spomenuti tekst rješenja kongr. Consistorialis od 15. februara 1910. glasi: »S. Congregatio S. Officii litteris 27. Martii 1910. a S. Congregatione Consistoriali formalem declarationem petiit circa conpetentiam relate ad matrimonia mixta. Itaque proposito dubio in terminis ab Assessore S. Officiii statutis, hoc est: quale sia la competenza del S. Offizio in fatto di matrimonii misti, sia tra battezzati e non battezzati, sia tra cattolici ed accatolici, tanto dal lato pratico, ossia per la concessione delle dispense, quanto dal lato teoretico, ossia per la resoluzione dei dubbi che possono sorgere su tale materia, anche nei riguardi del recente decreto »Ne temere«. Emi Patres, perpensis consultorum votis et re nature deliberata respondendum consuerunt: »Competentiam S. Officii se extendere ad ea omnia quae sive directe sive indirecte, in iure aut in facto se referunt ad Privilegium Paulinum et ad praefatas dispensationes. Et ad mentem, quae est: Supplicandum SSmum ut statuat ac decernat ut quaelibet quaestio circa praefata matrimonia deferatur Sacrae Congregationi S. Officii, salva huic Congregationi potestate, si ita censeat et casus ferat, quaestionem ipsam remittendi ad aliud S. Sedis officium.« SSmus, audita relatione infrascripti Cardinalis Secretarii, relationem ratam habuit et confirmavit, mandavitque ut in posterum quaelibet quaestio circa matrimonia mixta deferatur Congregationi S. Officii iuxta petita, sub lege tamen ut firma semper et in omnibus maneat dispositio decreti »Ne temere« in art. XI. n. 2.º et 3.º statuta.«

2. Kan. 1962. glasi: »Causas matrimoniales ad eos spectantes de quibus in can. 1557, § 1, n. 1, illa Sacra Congregatio vel illud Tribunal aut specialis Commisio exclusive cog-

noscit, cui eas toties quoties Summus Pontifex delegaverit; causas dispensationis super matrimonio rato et non consummato Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, causas vero quae referuntur ad Privilegium Paulinum, Sacra Congregatio S. Officii.«

II. Razna mnijenja kanonista o isključivoj sudskoj nadležnosti kongregacije S. Officii u vinkularnim ženidbenim parnicama.

1. Prvo mnijenje[1] drži, da je kongregacija S. Officii isključivo nadležna samo u takovim parnicama, koje se tiču povlastice vjere.

2. Drugo mnijenje drži,[2] da je kongregacija S. Officii isključivo nadležna samo u takovim parnicama, koje se ili tiču povlastice vjere ili zapreke razlike vjere.

---

[1] Vidal, Ius Canonicum, V, n. 690.: »Causae reservatae S. Sedi, quae jam in prima instantia apud ipsam sunt agendae, sunt ... 3. Causae quaecumque quae ad privilegium Paulinum referuntur et ad impedimenta disparitatis cultus et mixtae religionis, de quibus cognoscit S. Officium (can. 1692 iunct. can. 247). Quae reservatio quoad processum de nullitate ob impedimentum disparitatis cultus videtur esse intelligenda de casibus in quibus occurrit dubium juris aut dubium facti circa baptismum, per quod dubium de baptismo jam causa fit connexa cum privilegio Paulino; nam in can. 1692 ubi fit enumeratio taxativa causarum, in quibus est exclusa competentia Ordinariorum disparitas cultus non commemoratur. Cf. Decisiones S. Romanae Rotae vol. III. p. 258, ubi habetur causa sine ulla delegatione, commissione aut licentia decisa a Curia Parisiensi et in gradu appellationis a S. R. Rota. Idem suadet can. 1990.«

[2] Noval, Commentarium Codicis Iur. Can., lib. IV. n. 840.: »Q. Quisnam sit iudex competens in aliis causis matrimonialibus. R. In aliis causis matrimonialibus iudex competens est iudex loci in quo matrimonium celebratum est aut in quo pars conventa vel, si una sit acatholica, pars catholica domicilium vel quasi-domicilium habet. In aliis causis matrimonialibus: praeter tres species de quibus in canone 1962. Ergo etiam in causis super *impedimento disparitatis cultus,* quippe de ea non fit mentio in praedicto canone? Equidem vi verborum quae commentamus videtur esse respondendum affirmative; sed obstat canon 247, § 3, ubi expresse dicitur: Ipsa sola (S. C. S. Off.) cognoscit ea quae .... matrimonii impedimenta disparitatis cultus et mixtae religionis versantur. Rursus vero, quominus canon 247 intelligatur eo sensu generali quem exhibent verba impedit canon 1990, in quo tribuitur Ordinario competentia in impedimento disparitatis cultus saltem quando ex certo et authentico documento constiterit de existentia eius. His difficultatibus oppressi duximus inquirere circa

*

3. Treće mnijenje drži,[3] da je kongregacija S. Officii apsolutno isključivo nadležna samo za parnice, koje se tiču povlastice vjere, a relativno isključivo nadležna samo za mješovite parnice u užem (mixta religio) i u širem (disparitas cultus) smislu. Nadležnost kongregacije S. Officii u mješovitim parnicama da je isključiva naprama drugim sudovima rimske kurije i naprama redovitim prizivnim sudovima izvan rimske kurije, a nije isključiva naprama I. molbenim redovnim sudovima izvan rimske kurije.

III. Tumačenje zakonskih tekstova. U kan. 247, § 3 Zakonika veli se izrijekom, da jedina kongregacija S. Officii

---

praxim Sacrae C. S. Officii post promulgationem Codicis, et a personis fide dignis accepimus quod permittit Ordinariis cognoscere causas super impedimento disparitatis cultus in casu de quo in canone 1990, in ceteris vero cognoscit ipsa privative. De impedimento mixtae religionis, cum non sit dirimens, et proinde circa illud possint quidem esse quaestiones seu causae extrajudiciales sed *non* lites, non erat cur de eo fieret mentio in c. 1962.« — Vd. takodjer Vermeersch et Creusen, Epitome Jur. Can. (god. 1923), III, n. 279.: »Quid de causis quae spectant impedimentum mixtae religionis vel disparitatis cultus? Difficultatem movet conciliatio inter c. 247, § 3 et c. 1964, cum juxta c. 247, § 3 solum S. Officium cognoscit ea quae circa impedimenta mixtae religionis et disparitatis cultus versantur. Mixta religio validitatem vinculi non afficit; quod si postea causa separationis evadat, istum effectum non per se, sed per accidens habebit, id est ratione periculi pro fide conjugis catholici. Ideo objectum causae stricte *impedimenti matrimonialis non erit*. Disparitas cultus, de qua certo constat, actioni judiciali proprie dictae locum non dat. Licet enim tunc Ordinario, omissis sollemnitatibus, sed auditis partibus et interveniente defensore vinculi, nullitatem declarare (c. 1990). — Si factum dubium fuerit causam ad S. Officium deferendam asserit Noval, 1, c. n. 840, ex privata percontatione. Quae sententia, solo iure spectato, videtur probabilior ob verba tam expressa c. 247, § 3, quae praevalent dispositioni generaliori c. 1964.«

[3] Arendt, Ius Pontificium, VII, pag. 135. n. 48.: »Si petatur declaratio nullitatis initi conjugii, ex capite alterius cuiusvis impedimenti dirimentis, quandoquidem nequit ex hypothesi duorum jam baptizatorum agi de privilegio Paulino S. Officio reservato (can. 1692), praedictus partis catholicae Ordinarius ad normam can. 1964 et 1965 competens erit causae instruendae et sententiae definitivae pronuntiandae. Appellatio tamen neque ad metropolitanum neque ad S. Rotam Romanam interponi poterit, sed exclusive ad S. Officium, juxta superius disputata (nn. 24, 27 sq) atque ad tramitem can. 247, § 3.«

rješava »ea quae sive directe sive indirecte, in jure aut in facto, circa privilegium, uti aiunt, Paulinum et matrimonii impedimenta disparitatis cultus et mixtae religionis versantur«, pa da se zato svako ovakvo pitanje imade iznijeti pred nju (»Quare quaelibet huiusmodi quaestio ad hanc Congregationem est deferenda«).

Ne radi se tu samo o izvansudbenom iliti upravnom rješavanju, već i o sudbenom rješavanju iliti o parnicama, jer je kongregacija S. Officii (i) pravi sud, kako pokazuju kan. 247, § 2 i kan. 1555.,[4] i jer se u kan. 247, § 3, koji tumačimo, izriče da kongregacija S. Officii može stvar ili sama riješiti (razumijeva se: sudbeno) ili na rješavanje (razumijeva se: sudbeno) predati Rimskoj Roti.

Ne ima dakle nikakve dvojbe, da je kongregacija S. Officii po kan. 247, § 3, isključivo nadležna za sudbeno rješavanje tamo navedenih stvari. Pitanje je samo, da li je njena sudbena nadležnost a p s o l u t n o isključiva, ili samo r e l a t i v n o isključiva, t. j. da li je njena sudbena nadležnost, o kojoj govori kan. 247, § 3, takove prirode, da isključuje u svim dotičnim stvarima sve druge sudove, ili pak takove prirode, da ne isključuje sve druge sudove, već samo neke (t. j. druge apoštolske sudove i redovne prizivne sudove izvan kurije). Navodimo razloge, koji dokazuju, da njena sudbena nadležnost nije apsolutno isključiva u svim dotičnim stvarima.

1. Kan. 247, § 3, nalazi se u Lib. II. Tit. VII. Cap. IV. De Curia Romana, gdje se navode razne apoštolske oblasti i određuju granice nadležnosti za svaku. Već ova okolnost upućuje na to, da se izraz »s o l a« u rečenici »I p s a s o l a c o g n o s c i t« kanona 247, § 3 ne mora uzeti u apsolutnom smislu, već da se posve prirodno može uzeti u relativnom smislu, t. j. obzirom (napose) na ostale kurijalne oblasti.

---

[4] »§ 1. Tribunal Congregationis S. Officii suo more institutoque procedit sibique propriam consuetudinem retinet; et etiam inferiora tribunalia in causis quae ad S. Officii tribunal spectant, normas ab eodem traditas sequantur oportet. § 2. Cetera tribunalia servare debent praescripta canonum qui sequuntur«.

2. Kan. 1962. Zakonika izriče::[5] »Causas matrimoniales ad eos spectantes de quibus in can. 1557, § 1, n. 1, illa Sacra Congregatio vel illud Tribunal aut specialis Commissio exclusive cognoscit, cui eas toties quoties Summus Pontifex delegaverit; causas dispensationis super matrimonio rato et non consummato Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, causas vero quae referuntur ad Privilegium Paulinum, Sacra Congregatio Sancti Officii.«

Navedeni kanon nalazi se u Lib. III., Tit. XX., De causis matrimonialibus, Caput I., De foro competenti. Govori se po tom u njemu ex professo o nadležnosti u ženidbenim parnicama, te se zato punim pravom očekuje, da je u njemu nadležnost kongregacije S. Officii u ženidbenim parnicama potpuno izražena, to više, što je nabrajanje ovoga kanona taksativno, kako se razabire napose iz kan. 1964., koji navodimo niže pod III. 3. Rečeni pako kanon 1962. daje kongregaciji S. Officii apsolutnu isključivu sudsku nadležnost samo za parnice, koje se tiču povlastice vjere i time pokazuje, da isključiva sudska nadležnost kongregacije S. Officii, što joj daje kan. 247, § 3 za parnice, koje se tiču zapreke razlike vjere i zabrane mješovite vjere, nije apsolutna.

3. Kan. 1964.[6] Zakonika izriče: »In aliis causis matrimonialibus iudex competens est iudex loci in quo matrimonium celebratum est aut in quo pars conventa vel, si una sit acatholica, pars catholica domicilium vel quasi-domicilium habet.«[7]

---

[5] »Causas matrimoniales ad eos spectantes de guibus in can. 1557, § 1, n. 1, ila Sacra Conngregatio vel illud Tribunal aut specialis ea Commissio exclusive cognoscent, cui eas toties quoties Summus Pontifex delegaverit; causas dispensationis super matrimonio rato et non consummato, Sacra Congregatio de disciplina Sacramentarum; causas vero quae referuntur ad privilegium Paulinum, Sacra Congregatio S. Officii«.

[6] »In aliis causis matrimonialibus iudex competens est iudex loci in quo matrimonium celebratum est aut in quo pars conventa vel, si una sit acatholica, pars catholica domicilium vel quasi-domicilium habet«.

[7] Ispor. rješenje kongr. S. Officii od 30. juna 1892. (ASS, XXVI, 753): »Quis sit Ordinarius coram quo processus in causis matrimonialibus mixtae religionis instituendus sit? R. Coniuges in causis mixtarum nuptiarum subsunt Episcopo in cuius dioecesi pars catholica domicilium habet; et quando ambo sunt catholici quia pars haeretica in Ecclesiae sinum reversa est, subsunt Episcopo in cuius dioecesi domicilium habet maritus«. — Zakonik (kan. 1964.) govori općenito *(»si una sit acatholica, pars catholica«)* i tako obuhvata i mješovite brakove u širem smislu.

I ovaj kanon nalazi se u Lib. III., Tit. XX., De causis matrimonialibus, Caput IV., De foro competenti. Govori se po tom u njemu ex professo o nadležnosti u ženidbenim parnicama, te se zato punim pravom očekuje, da je u njemu nadležnost mjesnog suca potpuno izražena, to više, što je nabrajanje i ovoga kanona taksativno, kako pokazuju riječi »In aliis causis matrimonialibus . . .« Po rečenom pako kanonu nadležan je mjesni sudac u svim drugim ženidbenim parnicama, t. j. u svima, koje ne navodi kan. 1962., dakle i u parnicama, koje se tiču zapreke razlike vjere i zabrane mješovite vjere. Pače se u tom kanonu i izrijekom napose veli za parnice, u kojima je samo jedna stranka katolička, da je za nje nadležan mjesni sudac. Ne može dakle da je ispravno ono tumačenje kan. 247, § 3, koje daje kongregaciji S. Officii apsolutnu isključivu nadležnost za parnice, koje se tiču zapreke razlike vjere ili zabrane mješovite vjere.

4. Kanoni 1990—1991 ustanovljuju ovo:[8] U slučaju, kada je sigurnom i autentičnom ispravom, kojoj se ne da prigovoriti, utvrđena opstojnost zapreke razlike vjere i ujedno jednakom sigurnošću dokazano pomanjkanje nužnoga oprosta, može Ordinarij brak proglasiti nevaljanim, nakon saslušanja stranaka i branitelja ženidbenog veza, uz propust drugih inače propisanih formalnosti. Protiv ovoga proglašenja mora branitelj ženid-

[8] »Caput VII. De casibus exceptis a regulis hucusque traditis. Can. 1990. Cum ex certo et autentico documento, quod nulli contradictioni vel exceptioni obnoxium sit, constiterit de existentia impedimenti disparitatis cultus, ordinis, voti sollemnis castitatis, ligaminis, consanguinitatis, affinitatis aut cognationis spiritualis, simulque pari certitudine apparuerit dispensationem super his impedimentis datam non esse, hisce in casibus, praetermissis sollemnitatibus hucusque recensitis, poterit Ordinarius, citatis partibus, matrimonii nullitatem declarare, cum interventu tamen defensoris vinculi. Can. 1991. Adversus hanc declarationem defensor vinculi, si prudenter existimaverit impedimenta de quibus in can. 1990 non esse certa aut dispensationem super eisdem probabiliter intercessisse, provocare tenetur ad iudicem secundae instantiae, ad quem acta sunt transmittenda quique scripto monendus est agi de casu excepto. Can. 1992. Judex alterius instantiae, cum solo interventu defensoris vinculi, decernet eodem modo de quo in can. 1990, utrum sententia sit conformanda, an potius procedendum in causa sit ad ordinarium tramitem iuris; quo in casu eam remittit ad tribunal primae instantiae«.

benog veza prizvati (provocare) na sud II. molbe, ako drži, da zapreka nije sigurna ili da je od nje podijeljen oprost. Sud II. molbe, saslušav samo branitelja ženidbenog veza, odlučuje, da li se ima rješenje (sententia) potvrditi, ili pako postupati u parnici prema redovitom propisu prava; u tom drugom slučaju otpravlja ju na sud I. molbe.

Prema tomu spada vinkularna parnica ex capite disparitatis cultus na mjesnog Ordinarija, odnosno na sud I. molbe, a ne isključivo na kongregaciju S. Officii. Ne koristi izgovor, da se tu radi o vanrednom slučaju, u kojem se postupa izvansudbeno, jer cit. kan. 1922. izrijekom ustanovljuje, da II. molbeni sud, ako Ordinarijevu odluku ne potvrdi, ima stvar otputiti sudu I. molbe, koji će sudbeno postupati i pravu presudu izreći.

I ovi se dakle kanoni (1990—1991) protive apsolutnoj isključivoj sudskoj nadležnosti kongregacije S. Officii u vinkularnoj parnici ex capite disparitatis cultus.

5. Kongregaciji S. Officii stavljena su nedavno neka pitanja o nadležnosti u ženidbenim parnicama.[9] Drugo pitanje glasilo je: »II. Utrum in quibuslibet causis matrimonialibus inter partem catholicam et partem acatholicam, sive baptizatam sive non baptizatam, quocumque modo ad Sanctam Sedem delatis, Suprema Sacra Congregatio Sancti Officii exclusivam habeat competentiam«. A odgovor od 18. januara 1928. glasio je: »Ad II. Affirmative, habita praesertim ratione can. 247, § 3, et salvo praescriptio can. 1557, § 1, 1.°«

Fraza rješenja »in quibuslibet causis matrimonialibus ... quocumque modo ad Sanctam Sedem delatis« pokazuje, da je isključiva sudska nadležnost kongregacije S. Officii u ženidbenim mješovitim parnicama (i rastavnim) samo relativna i to napose obzirom na ostale kurijalne oblasti (kongregacije, Rotu, Signaturu). Pače se kongregacija S. Officii izrijekom poziva na kan. 247, § 3, habita praesertim ratione can. 247, § 3) te njime opravdava svoj odgovor.

[9] AAS, XX, 75. — Ovo je rješenje veoma olakšalo ispravnu orientaciju u nazočnom predmetu.

6. Protiv apsolutne isključive nadležnosti kongregacije S. Officii u mješovitim parnicama govori i odlučni praktični razlog, jer bi se kongregacija S. Officii upravo zatrpala poslovima, kada bi samo na nju spadale sve mješovite parnice iz čitavog katoličkog svijeta.

7. Protiv apsolutne isključive nadležnosti kongregacije S. Officii u mješovitim parnicama govori i konstantna praksa redovnih sudova I. molbe izvan rimske kurije.

IV. Poteškoće, koje se iznose protiv danoga tumačenja.

1. Dne 21. juna 1912. izdala je kongregacija S. Officii dekret, iz kojega se razabire, da je u parnici ex capite disparitatis cultus jedino nadležna kongregacija S. Officii, ako nije nevaljanost ženidbe očevidna.[10]

Odgovaramo, da je rečeni dekret ukinut kan. 1962, 1964 i 1991 novoga Zakonika, jer se s njima kosi. Ne da se taj dekret ni dovesti u sklad sa najnovijim rješenjem kongregacije S. Officii od 18. januara 1928.

2. Noval[11] saopćuje, da se je privatno (iza proglašenja novoga Zakonika) obratio na kongregaciju S. Officii s upitom, da li je glede zapreke razlike vjere isključivo nadležna kongregacija S. Officii, pak da je od vjerodostojnih osoba saznao,

[10] AAS, IV., 443.: »Decretum de dispensatione super impedimento disparitatis cultus absque debitis cautionibus. In plenario conventu supremae sacrae Congregationis sancti Officii habito feria IV die 12 junii 1912, propositis dubiis: 1° Utrum dispensatio super impedimento disparitatis cultus, ab habente a Sancta Sede potestatem, non requisitis vel denegatis praescriptis cautionibus impertita, valida habenda sit an non? Et quatenus negative: 2° Utrum hisce in casibus, cum scilicet de dispensatione sic invalide concesssa evidenter constat, matrimonii ex hoc capite nullitatem per se ipse Ordinarius declarare valeat, vel opus sit, singulis vicibus, ad Sanctam pro sententia definitiva recurrere? Emi ac Rmi D D. Cardinales in rebus fidei et morum Inquisitores generales, omnibus mature perpensis, respondendum decreverunt: Ad 1 m. Dispensationem prout exponitur impertitam esse nullam. Ad 2 m. Affirmative ad primam; negative ad secundam partem. Et sequenti feria V die 13 ejusdem mensis Ssmus D. N. D. Pius divina providentia PP. X in solita audientia R. P. D. Adsessori eiusdem supremae sacrae Congregationis impertita Emorum Patrum resolutionem benigne adprobare et confirmare dignatus est. Contrariis non obstantibus quibuscumque«. — Iz odgovora na 2. pitanje moralo se arg. a contrario zakključiti, da stvar spada (isključivo) na kongr. S. Officii, ako nije evidentna nevaljanost oprosta od zapreke razlike vjere.

[11] Vd. op. 2.

da kongregacija S. Officii priznaje Ordinarijima nadležnost u slučaju kan. 1990. (t. j. kada je nevaljanost ženidbe očevidna), dok u drugima ona sama isključivo sudi.

Odgovaramo, da je kako taj upit tako i odgovor privatne prirode, pa prema tomu i njihova dokazna moć vrlo slaba, pogotovu nakon rješenja kongregacije S. Officii od 18. januara 1928.

3. U ženidbenoj parnici Parisien. Nullitatis matrimonii, koja se navodi u zbirci presuda Rimske Rotae,[12]

---

[12] S. Romanae Rotae decisiones seu sententiae, Romae 1915, Vol. III. pag. 258—266.: »Joannes de Breuil de St. Germain, catholicus et nationis gallicae, et Maria Dénison-Winslow, sectae »ecclesiae episcopalis« addicta et nationis americanae, die 8 novembris 1904 in ecclesia S. Augustini Parisiis, legitime servata forma Tridentina, mutuum sibi consensum matrimonialem dederunt, obtenta prius dispansatione ab impedimento mixtae religionis. Paulo post vitae conjugalis consortium abruptum est ob dissidia inter conjuges orta, et mulier divortium civile petiit obtinuitque. Mater sponsi, volens filio succurrere et suspicans nurum suam nunquam fuisse baptizatam, ac proinde matrimonium nullum et invalidum fuisse, inquisitionem instituit in locis ubi habitabat Maria Dénison a nativitate ipsius usque ad diem contracti matrimonii. Documentis et argumentis collectis fretus sponsus die 16 Martii 1907 petiit a Curia Archiepiscopali Parisiensi, ut matrimonium nullum declaretur ob impedimentum disparitatis cultus. Die 10. Januarii 1910. prodiit sententia qua definitum fuit non constare de nullitate matrimonii. Ab hac sententia actor ad H. S. O. appellationem interposuit. Hinc novo examini causa subjicitur proposito dubio: »an constet de nullitate matrimonii in casu?« ... Ex factis et documentis, quae ab actore producta sunt, nequit ergo argui defectus baptismatis mulieris, cum ea potius contrarium probare vel confirmare RR. PP. persuasum habeant. Item nihil sequitur ea eo, quod exor actoris prorsus areligiosa et in rebus religiosis omnino indifferens erat. Tale quid enim sub nullo respectu supponit Mariam Dénison a parentibus suis non fuisse praesentatam ad baptismum suscipiendum. Multo magis potest ita argumentari: Quia Mariam Dénison prorsus areligiosam fuisse constat, eius assertioni, utcumque solemni, sese natam esse anno 1867 non est credentum, si aliae circumstantiae — uti in casu revera accidit — omnino contrarium probare videntur. Quibus omnibus consideratis et sedulo perpensis, Christi nomine invocato, solumque Deum prae oculis habentes, Nos, infrascripti Auditores pro tribunali sedentes, ad propositum dubium dicimus, decernimus atque definitive sententiamus: negative, seu non constare de matrimonii nullitate in casu, ideoque confirmandam esse sententiam Curiae Parisiensis, statuentes praeterea actorem Joannem du Breuil de St. Germain ad omnes judicii expensas teneri«.

radilo se o ženidbi, kojoj se je valjanost osporavala ex capite disparitatis cultus. Tu je parnicu sudio u I. molbi pariški sud, a u II. molbi sudila je Rimska Rota, a da nije ni po kongregaciji S. Officii ni inače po sv. Stolici za nju dobila delegacije. Ipak je Rimska Rota parnicu vodila i dne 11. jula 1911. presudu izrekla, dašto u uvjerenju o svojoj nadležnosti. Tu se dakle Rimska Rota nije slagala sa mišljenjem, da je kongregacija S. Officii u parnici ex capite disparitatis cultus isključivo nadležna, pa ni samo relativno, t. j. obzirom na Rimsku Rotu.

Mogli bi odgovoriti, da ovakovom sporadičnom slučaju ne pripada odlučna dokazna moć. Svaku pako poteškoću uklanja činjenica, da je Rota u najnovije doba oprečno stanovište zauzela, kako se vidi iz njene odluke od 16. jula 1927., koja glasi:[13] »Desmoinen. Nullitatis matrimonii ex capite disparitatis cultus et conditionis, coram R. P. D. Mannucci. Auditis tum Vinculi defensore tum Patrono appellantis, die 16. Julii, Ponens iussit acta transmitti ad Supr. S. C. S. Officii, ad normam can. 247, § 3, servatis servandis«.

4. Ima sva sila slučajeva, gdje je Rimska Rota sudila u II. ili III. molbi o valjanosti mješovitih brakova (u užem smislu), a da nije dobila od sv. Stolice za to posebno ovlaštenje. Takovi su slučajevi: Osnabrugen., vis et metus, dd. 11. Jan. 1911 (AAS, IV, 182—186); Ravenaten., clandestinitatis, dd. 29. Dec. 1911 (AAS, IV, 327—333); Argentin., defectus consensus, dd. 23. Febr. 1912 (AAS, IV, 377—392); Colonien., defectus consensus, dd. 10. Jun. 1912 (AAS, IV, 692—639); Colonien., ex capite vis et metus, dd. 1. Jul. 1912 (AAS, 670—675); Argentin., defectus consensus, dd. 2. Jan. 1913 (AAS, V. 44—50); Trincomalien., consanguinitatis, dd. 1. Febr. 1913 (AAS, V. 201—207); Neo-eboracen., defectus consensus, dd. 8. Febr. 1915 (AAS, VII, 292—313); Parisien., clandestinitatis, dd. 9. Jul. 1918 (AAS, XI, 154—162); Argentin., defectus consensus, dd. 18. Nov. 1918 (AAS, XI, 358—363); Vicar. Apost. Chansi Meridionalis, defectus consensus, dd. 14. Nov. 1919 (AAS, XIII, 54—

[13] AAS, XX, 57.

60); Westmonasterien., defectus consensus, dd. 11. April 1927 (AAS, XIX, 217—227).

Sve su te presude Rote izrečene iza rješenja kongregacije Consistorialis od 15. febr. 1910., a zadnje četiri i nakon novoga Zakonika.

Što se tiče presuda izrečenih prije novoga Zakonika, odgovaramo, da ove puno ne dokazuju, jer su odnosne ustanove *novoga Zakonika jasnije i određenije, nego li je to bilo* u ranijem pravu. Što se pako tiče presuda izrečenih iza novoga Zakonika, odgovaramo, da je Rota nedavno u spomenutom slučaju Desmoinen. Nullitatis matrimonii od 16. jula 1927. oprečno stanovište zauzela. Stoji doduše, da se je u ovom slučaju radilo o parnici »ex capite disparitatis cultus«, dakle o ženidbi mješovitoj u širem smislu, ali je ratio legis posve ista za obje vrsti mješovitih ženidbenih parnica. Sigurno je svakako, da će Rota iza rješenja kongregacije S. Officii i glede mješovitih brakova u užem smislu promijeniti svoje stanovište, ako to ne bi već do sada učinila bila. Vrijedno je i opaziti, da se kod novoga zakona dešava dosta puta, da u prvo vrijeme sudovi, pa i najviši, kolebaju ili i pogriješe, što napretkom nauke ili autentičnim tumačenjem (per modum legis) zakonodavca kasnije prestaje.

V. Ocjena raznih mnijenja o isključivoj sudskoj nadležnosti kongregacije S. Officii u vinkularnim ženidbenim parnicama.

1. Ispravno je u cijelosti treće mnijenje, a sva su druga neispravna, koliko se od njega odvajaju.

Koliko treće mnijenje drži, da redovni prizivni sudovi *izvan rimske kurije nijesu nadležni* u *mješovitim* ženidbenim parnicama (u užem i širem smislu), opravdava ga činjenica, što su biskupi (i njihovi sudovi) za parnice, koje se tiču vjere, dakle i za mješovite ženidbene parnice, nadležan samo u I. molbi. Ovo *načelo odrazuje se u kan. 247, § 2* Zakonika: »Iudicat (t. j. Congregatio S. Officii) de iis delictis quae sibimet secundum propriam eius legem reservantur,[14] cum potestate has criminales causas videndi non solum in gradu apellationis a tribunali Ordinarii loci, sed etiam in prima

[14] To su prekršaji, koji se tiču vjere.

instantia, si directe ad ipsam delatae fuerint«. Istina je, da je dojakošnja sudska praksa redovnih prizivnih sudova izvan rimske kurije, napose glede mješovitih brakova u užem smislu, u ovoj stvari drugojačija bila, ali će se ona, jednako kao i praksa Rimske Rote, prilagoditi novijem shvaćanju.

Ispravnost trećeg mnijenja u ostalom dokazuju razlozi, koje smo gore pod III. i IV. naveli i izložili.

2. Prvo mnijenje je ispravno, koliko daje kongregaciji S. Officii apsolutnu isključivu sudsku nadležnost u vinkularnim parnicama, koje se tiču povlastice vjere. Naprotiv je ono neispravno, koliko poriče kongregaciji relativnu isključivu nadležnost u mješovitim vinkularnim ženidbenim parnicama. Tu se ono kosi sa kan. 247, § 3 Zakonika i sa najnovijim riješenjem kongregacije S. Officii od 18. januara 1928.

3. Drugo je mnijenje ispravno, koliko daje kongregaciji S. Officii apsolutnu isključivu sudsku nadležnost u vinkularnim ženidbenim parnicama, koje se tiču povlastice vjere. Naprotiv je ono neispravno, koliko joj daje apsolutnu isključivu nadležnost u parnicama, koje se tiču zapreke razlike vjere, i koliko joj poriče relativnu isključivu nadležnost u mješovitim parnicama (u užem i širem smislu). Tu se ono kosi sa kan. 247, § 3, kan. 1962, kan. 1964 i kan. 1992 Zakonika, a i sa najnovijim rješenjem Congr. S. Officii od 18. januara 1928.

VI. Nadležnost pojedinih sudova u ženidbenim vinkularnim parnicama.

1. Nadležnost kongregacije S. Officii. Ova je kongregacije, uz jednu samo iznimku, apsolutno isključivo nadležna u ženidbenim parnicama, koje se tiču povlastice vjere.

Iznimku sadrži kan. 1962. u vezi sa kan. 1555, § 1, n. 1,[15] a sastoji se u tom, da kongregacija S. Officii uopće nije nadležna, ma se i radilo o ženidbi sklopljenoj uz uporabu povlastice vjere, u ženidbenim parnicama vrhovnih državnih poglavara, njihove djece i neposrednog nasljednika u vrhovnoj vlasti.

---

[15] Cod. can. 1557.: »§ 1. Ipsius Romani Pontificis dumtaxat ius et iudicandi: 1°. Eos qui supremum tenent populorum principatum horumque filios ac filias eosve quibus ius est proxime succedendi in principatum«.

Kongregacija je S. Officii relativno isključivo nadležna za mješovite parnice u užem i širem smislu, t. j. njezina je nadležnost u ovim parnicama isključiva obzirom na druge oblasti rimske kurije i obzirom na redovne prizivne sudove izvan rimske kurije. To vrijedi i za mješovitu parnicu, koja se vodi radi polučenja oprosta super matrimonio rato et non consummato, jer kan. 247, § 3 (»quaelibet huiusmodi quaestio ad hanc Congregationem est deferenda«) ne čini tu nikakve iznimke, a najnovije rješenje kongregacije S. Officii od 18. januara 1928. (»salvo praescripto can. 1557 § 1, 1º«) izuzima tu samo osobe spomenute u kan. 1557, § 1, n. 1, t. j. vrhovne državne glavare, njihove djece i neposrednog nasljednika u vrhovnoj vlasti. Ovo potvrđuje i kan. 249, § 1, kad veli: »Congregationi de disciplina Sacramentorum proposita est universa legislatio circa disciplinam semptem Sacramentorum, incolumi jure Congregationis S. Officii circa ea quae in can. 247 statuta sunt«.

2. Nadležnost kongregacije de disciplina Sacramentorum. Ova je kongregacija, uz dvije iznimke, isključivo nadležna ,da donese odluku o tom, da li je ženidba neizvršena i da li se ima sv. Ocu predložiti podjelba oprosta super matrimonio rato et non consummato.[16]

Iznimke čine po kan. 1557, § 1, n. 1. parnice vrhovnih državnih poglavara, njihove djece i neposrednog nasljednika u vrhovnoj državnoj vlasti, a po kan. 247, § 3 i rješenju kongregacije S. Officii od 18. januara 1928. mješovite parnice.

Ista je kongregacija de disciplina Sacramentorum, uz spomenute dvije iznimke, apsolutno isključivo nadležna za vođenje istrage o pitanju izvršenja ženidbe, kadgod ovo pitanje nije causa incidens druge vinkularne parnice.[17]

---

[16] Kan. 1962.: »... exclusive cognoscet... causas dispensationis super matrimonio rato et non consummato Sacre Congregatio de disciplina Sacramentorum...«

[17] Can. 1963.: »§ 1. Quare nullus iudex inferior potest processum in causis dispensationis super rato instruere, nisi Sedes Apostolica facultatem eidem fecerit. § 2. Si tamen iudex competens auctoritate propria iudicium peregerit de matrimonio nullo ex capite impotentiae et ex eo, non impotentia, sed nondum consummati matrimonii emerserit probatio,

3. Nadležnost redovnih sudova mjesnih Ordinarija I. molbe. Ovi su sudovi nadležni (u I. molbi) za sve ženidbene parnice, koje nijesu pridržane drugim sudovima.

Gore pod VI. 1. i 2. navedene su ženidbene parnice, koje su pridržane kongregaciji S. Officii i kongregaciji de disciplina Sacramentorum. Ovima valja još dodati, prema kan. 1962. u vezi sa kan. 1557, § 1, n. 1, parnice državnih poglavara, njihove djece i neposrednog nasljednika u vrhovnoj vlasti.

Prema tomu nadležni su redovni sudovi mjesnih Ordinarija I. molbe i za istraživanje o pitanju izvršenja ženidbe, koliko je ovo pitanje causa incidens druge ženidbene vinkularne parnice, što ju ti sudovi vode;[18] nu presuda o tom, da li je ženidba neizvršena te da li se ima sv. Ocu predložiti podjelba oprosta super matrimonio rato et non consummato, pridržana je i ovdje kongregaciji de disciplina Sacramentorum.[19]

U miješovitim parnicama (u užem i širem smislu) može se svaka stranka da izravno obrati na kongregaciju S. Officii.

4. Nadležnost redovnih prizivnih sudova izvan rimske kurije. O nadležnosti redovnih prizivnih

---

omnia acta ad Sacram Congregationem transmittantur, quae iis uti poterit ad sententiam super rato et non consummato ferendam. — Regulae servandae in processibus super matrimonio rato et non consummato, dd. 7. Maii 1923. (AAS, XV, 392) n. 4.: »Pariter si in iudicio in prima aut in altera instantia peragendo de matrimonii nullitate, ex alio capite (ex gr. ex defectu consensus, ex vi et metu, etc.) matrimonii nullitas evinci non possit, sed incidenter dubium valde probabile emerserit de non secuta matrimonii consummatione, tunc integrum est alterutri vel utrique parti, libellum porrigere Romano Pontifici inscriptum pro dispensatione a matrimonio rato et non consummato; at quin preces ad hanc Sacram Congregationes (t. j. de disciplina Sacramentorum) remittantur pro obtinenda consueta commissione facultatum, fit potestas judici vi huius praescriptionis seu ex delegatione a iure, causam instruendi juxta regulas heic determinatas«.

[18] Vd. cit. u op. 17.

[19] Can. 1985.? »In causis quae spectant ad dispensationem matrimonii rati et non consummati, iudex instructor neque ad publicationem processus neque ad sententiam super ipsa non consummatione et causis ad dispensationem deveniat, sed omnia acta cum voto scripto Episcopi et defensoris vinculi transmittat ad Sedem Apostolicam«.

sudova u prizivnim parnicama sadrži Zakonik ove općene ustanove:[20] a) metropolit je nadležan u II. molbi za parnice, što ih je u I. molbi sudio njegov sufragan; b) metropolit, što si ga je uz odobrenje sv. Stolice odabrao nadbiskup bez sufragana ili Ordinarij sv. Stolici izravno podvrgnut, nadležan je u II. molbi za parnice, što ih je takav nadbiskup odnosno Ordinarij sudio u I. molbi; c) mjesni Ordinarij, što si ga je uz odobrenje sv. Stolice odabrao metropolit, nadležan je u II. molbi za parnice, što ih je taj metropolit sudio u I. molbi.

Ove ustanove vrijede i za nadležnost redovnih prizivnih sudova izvan rimske kurije u ženidbenim parnicama, koliko se ne dokaže kakova iznimka. Gore pod V. 1. naveli smo jedinu iznimku, koja po smislu Zakonika u ovoj stvari postoji, a ta je, da u prizivnim mješovitim ženidbenim parnicama nijesu nadležni redovni prizivni sudovi izvan rimske kurije, već da je nadležna kongregacija S. Officii.

5. N a d l e ž n o s t R i m s k e R o t e. O nadležnosti Rimske Rote u parnicama sadrži Zakonik ove općene ustanove:[21] a) Rota sudi u II. molbi parnice, što su ih u I. molbi

---

[20] Can. 1594.: § 1. A tribunali Episcopi Suffraganei appellatur ad Metropolitam. § 2. A causis in prima instantia pertractatis coram Metropolita fit appellatio ad loci Ordinarium, quam ipse Metropolita, probante Sede Apostolica, semel pro semper designaverit. § 3. Pro causis primum agitatis coram Archiepiscopo qui caret suffraganeis vel coram loci Ordinario immediate Sedi Apostolicae subiecto, fit appelatio ad metropolitam, de quo in can. 285. — Can. 285. Episcopi qui nulli Metropolitae subiiciuntur, Abbates vel Praelati ullius, et Archiepiscopi Suffraganeis carentes, aliquem viciniorem Metropolitam, nisi forte iam elegerint, semel pro semper, praevia Sedis Apostolicae approbatione, eligant, cuius concilio provinciali cum aliis intersint, et quae ibi ordinata fuerint, observent et observanda curent.

[21] Can. 1598.: § 1. Tribunal ordinarium a Sancta Sede constitutum pro appellationibus recipiendis est Sacra Rota Romana . . . Can. 1599. § 1. Sacra Rota iudicat: 1° in secunda instantia causas quae a quorumvis Ordinariorum tribunalibus in primo gradu diiudicatae fuerint et ad Sanctam Sedem per appellationem legitimam deferantur; 2°. In ultima instantia causas ab ipsa Rota et ab aliis quibusvis tribunalibus in secunda vel ulteriore instantia, iam cognitas, quae in rem iudicatam non transierint. — Can. 1599.: § 2. Hoc tribunal (t. j. Rota) iudicat etiam in prima instantia causas de quibus in can. 1557, § 2. aliasve quas Romanus Pontifex sive motu proprio, sive ad instantiam partium ad suum tribunal advocaverit et

sudili sudovi Ordinarija, a došle su putem zakonita priziva na sv. Stolicu; b) Rota sudi u zadnjoj molbi parnice, što ih je u II. ili daljnjoj molbi sudio drugi sud; c) Rota sudi i u I. molbi parnice, koje joj sv. Otac povjeri.

Ove ustanove vrijede i za nadležnost Rote u ženidbenim parnicama, koliko Zakonik za tu stvar ne ima naročitih ili posebnih ustanova.

Takova je naročita iliti posebna ustanova ona kan. 247, § 3, po kojoj nije nadležna Rota, već kongregacija S. Officii, u mješovitim parnicama, koje se iznesu pred sv. Stolicu.

Takova je naročita iliti posebna ustanova ona kan. 247, § 3, po kojoj kongregacija S. Officii parnice, za koje je nadležna, može da povjeri Roti.[22]

Takova je naročita ili posebna ustanova i ona kan. 249, § 3, po kojoj kongregacija de disciplina Sacramentorum može Roti da povjeri parnice super matrimonio rato et non consummato.[23]

Sarae Rotae commiserit; easque nisi aliud cautum sit in commisionis rescripto, Sacra Rota iudicat quoque in secunda et tertia instantia ope turnorum qui sibi invicem succedunt«.

[22] Can. 247, § 3.: »...quae tamen (t. j. Congregatio S. Officii) potest, si ita censeat et casus ferat, quaestionem remittere ... ad Tribunal Sacrae Romanae Rotae«.

[23] Can. 249 § 3.: »Ipsa (t. j. Congregatio de disciplina Sacramentorum) cognoscit quoque et exclusive de facto inconsummationis matrimonii et de existentia causarum ad dispensationem concedendam, necnon de iis omnibus, quae cum his sunt connexa. Potest tamen cognitionem horum omnium, si id expedire iudicaverit, ad Sacram Romanam Rotam remittere«.

Atonsko monaštvo.

Dr. Janko Oberški.

Prvi počeci monaškog života niču u davno doba kršćanske starine na tlu istočne Crkve. Patrijarhama monaškog života uopće smatraju se sv. Pavao iz Tebe, sv. Antonije Pustinjak iz Kome, sv. Pahomije i sv. Bazilije Veliki; živjeli su u 4. vijeku. Ovi odrediše karakteristične smjerove monaškom životu, prema kojima se razviše kasnije glavni tipovi monaštva. Iz zajedničke domovine monaštva, t. j. iz istočne Crkve presađeno je monaštvo na tlo zapadne Crkve, gdje je zadobilo prema posebnim socijalnim i kulturnim prilikama na zapadu i svoje specifične osebine, kojima se razlikuje od istočnog monaštva.

Prema načinu monaškog života razvila se u glavnom u istočnoj Crkvi tri tipa monaštva: a) anahorete ili eremite, kojima pripadaju kao podvrste i stilite; b) cenobite; c) sarabaite, od kojih nastadoše tako zvani *gyrovagi* i idioritmici.

I. Tip anahoreta ili eremita.

To su monasi, koji su se povukli iz svijeta u pustinju, da tamo provode život u potpunoj samoći. Ako se anahorete udruže, da svi iz istoga okoliša stanuju na okupu, ali tako, da svaki od njih imade zasebnu ćeliju ili kućicu *(καλύβη)* za stanovanje, nastaju tipovi anahoretskih ili eremitskih manastira po imenu **Laure,** a monasi se zovu keliote. Prvi organizator anahoretskih manastira je sv. Antonije Pustinjak. Kao specifična podvrsta anahoreta poznati su već u prvom početku stilite, prozvani tako zbog svoga posebnog načina života na stupu.

Najstarije monaške naseobine na Atosu pripadale su anahoretskom ili eremitskom tipu. Fresko slikarije u trpezarijama i crkvama atonskih manastira predočuju nam zorno tipove pravih anahoreta ili eremita: mršave, gole, košćate ljudske pojave, odjevene samo oko bokova pojasom ispletenim od smokova lišća, s dugačkom raspuštenom kosom preko ramena i leđa te sijedom bradom, koja se spušta sve do tla. U ovakvom portretu predočeni su obično sv. Onufrije i sv. Petar Atonski. Stroge ove asketske pojave pravi su pustinjački tipovi, koji bi se često znali dovinuti vršku savršenstva asketskog života, te bi se prozvali h e s y c h a s t e (prema grčkoj riječi ἑσυχάζω = mirovati). Vrst monaha h e s i h a s t a bila je poznata na istoku već u 5 vijeku, a nazivali su tako one monahe, koji su bili odani mističko-kontemplativnom životu. Hesihazmom se nazivalo takvo stanje duše, gdje bi pojedinac polučio toliki stepen duhovnog savršenstva, te bi mogao u neprekidnoj molitvi biti trajno sjedinjen s Bogom. O takvom stanju duše, gdje ona na neki način posve miruje u blaženom pokoju sjedinjena s Bogom u kontemplaciji, i oslobođena od požuda, govore u kršćanskoj starini poznati mistici kao sv. Maksim Ispovjedalac i sv. Ivan Klimak.[1]

Hesihastički asketski način života po svojoj prirodi iziskuje kao preduvjet i temeljito poznavanje izvjesnih teoretskih načela o duhovnom kontemplativnom životu, i zato nije prikladan za takve monahe, koji su posvema neuki s obzirom na poznavanje elementarnih načela askeze.

Mistici su se služili u svojim spisima često zornim poredbama i metaforama, da objasne svrhunaravni način mističkog kontemplativnog života, a kod atonskih bi se monaha zbog njihove neukosti dešavalo, da su takve metafore i poredbe shvaćali u literarnom značenju, i tako se kod atonskih monaha hesihazam degenerirao u besmisleni formalizam. K tomu je pridošao još utjecaj masalijanskog i bogumilskog krivovjerja. Početkom 14. vijeka je na Atosu gotovo sasvim ponestajalo smisla za hesihastički asketski život. U to dođe na Atos čuveni monah Grgur Sinajski, koji je pregnuo, da

[1] Jugie: Theologia dogm. christianorum orientalium tom. I. (Parisiis 1925, — 8° — 728.) str. 431.

obnovi duh hesihastičke asceze među atonskim monasima. Kao rezultanta svih tih utjecaja razvio se u neku ruku posebni sistem atonskog hesihazma, koji se u glavnom može svesti na ova osnovna načela:

1. Bog stanuje u duši pravedničkoj i očituje joj se kao neko neiskazano svijetlo, koje ju napunja čudnovatim slastima i utjehama.

2. Duša je smještena u srcu ili u sredini trbuha.

3. Hesihasta treba da svoj duh, koji hoće da se vanjskim stvarima rastresa, svim silama nastoji povratiti natrag u svoje tijelo i srce, da ga tu zatvori i privede k sabranosti.

4. Da se sigurnije poluči taj učinak, mnogo pomažu i neke tjelesne akcije, kao susprezanje daha, upiljivanje očiju u srce, ili u sredinu trbuha, ili u pupak.

5. Kad je ovako duh sasvim u srce povraćen i sabran, obasjava ga božanstveno svjetlo, te ga sa svih strana opkoljuje i čudnovato naslađuje.

6. Ovo božanstveno svjetlo jest isto, što i posvetna milost, svjetlo slave i sama slava ili blaženstvo svetih. Po nauci hesihasta to je svjetlo nešto božanstveno, nestvoreno, neodijeljeno od božje biti, ali ipak nešto stvarno različno od nje. Božja naime bit kao takva, ne dopušta da tko od nje udioništvuje, niti se može vidjeti, niti komu saopćiti. Ovo pak božanstveno svjetlo vidjeli su tjelesnim očima, uzdignutim i okrijepljenim po natprirodnoj sili, sv. Stjepan, Savao kod Damaska i apostoli na gori Taboru. Svjetlo naime, u kojem se naš Gospod pokazao preobražen i obasjan bila je slava, sjaj, zraka samoga božanstva, dakle nešto nestvoreno, premda različno od božje biti.[2]

Ovaj sistem hesihazma nadopunio je još kasnije znameniti Grigorije Palamas nekim posebnim dodacima i tumačenjima, tako te bi taj ponovno nadopunjeni, a u istinu iskvareni sistem hesihazma prozvan p a l a m i z a m.

Hesihaste provode sate i dane u potpunom mirovanju, uronjeni u razmišljanje o vječnim istinama. Karakteristična je njihova poza, da stoje nepomičnim pogledom vertikalno niz pupak upiljenim o tle. To su dakako vrlo rijetke pojave.

---

[2] Jugie: o. c. 432.—434.

Prvi je organizovao atonske anahorete sv. Atanasije Atonski u 10. vijeku, da su se stali skupljati u lavre. On je osnivač najznatnije atonske anahoretske naseobine Velika Lavra na najjužnijem iskrajku poluotoka Atosa.

Monaha anahoreta ili eremita imade još i danas na Atosu prilično mnogo. Osim spomenute naseobine Vel. Lavre, gdje stanuju svi na okupu a svaki u svojoj posebnoj kolibi, imade ih po čitavoj gori raštrkanih što u sasvim osamljenim eremitskim kolibama, što opet u zaseocima od nekoliko koliba zajedno. Monasi anahorete, što stanuju u tim kolibama, zovu se kelioti ili askete. Tu oni provode život sasvim samostalno. Obrađuju sami određeni im dio zemljišta, zasađen vinovom lozom ili različitim povrćem, prehranjuju se voćem i drugim plodinama, smokvama, trešnjama, jabukama, kruškama, grožđem i t. d. Mogu se baviti i kakvim obrtom, kao primjerice pletenjem košara, rezbarenjem, tkanjem, pletenjem ili priređivanjem biljnih ekstrakta, esenca i t. d.

Današnja monaška disciplina atonskih anahoreta.

Prema odredbama trulanskoga crkvenog sabora g. 692. može da postane anahoretom onaj monah, koji se kroz tri godine kušnje u cenobitskom manastiru pokazao, da je podoban živjeti kao eremita, a poslije toga proboravio za pokus jednu godinu samostalno u kojoj kolibi. Prema tomu vrijeme kušnje za eremitu traje 4 godine. Ovako prokušani monah dobiva po tom dopuštenje od ordinarija, da se smije odijeliti u samostalna eremitu. Eremita ne smije nikada napustiti svoga boravišta, osim u slučaju skrajnje potrebe, ili zbog općega dobra, ili da pođe u manastir umrijeti; ali ni u ovim slučajevima ne smije ostaviti svoje kolibe bez prethodnog dopuštenja ordinarijeva.

U doba sv. Atanasija Atonskog bilo je prema njegovom monaškom pravilu dopušteno samo petorici hesihasta, da provode život u osamljenim kolibama. Na nedjelje i blagdane silaze iz gore u obližnje manastirske kapele ili crkve na liturgiju. Ako stanuju na okupu, imadu redovno zajedničku crkvu. Ovakve naseobine od više eremita na okupu zovu se skiti.

Njima upravlja jedan monah iz onoga manastira, kojemu pripada ovakav skit. Taj upravitelj nosi ime *δικαῖος* = nadstojnik.

Današnji se atonski anahorete ne brinu mnogo za uzorno kultiviranje svojih naselja, već imadu neznatne zahtjeve i zadovoljavaju se u glavnom s onim, što pod utjecajem blagog podneblja samo urodi. Izuzetak čine nekoje ruske naseobine, koje drže u redu čitave gajeve maslinika, voćnjaka, te dosta pomno uređene bašće s raznim povrćem.

II. Tip cenobitskog monaštva.

Začetnik cenobitskog monaškog života jest sv. Pahomije, koji je osnovao prvi cenobitski manastir na nilskom otoku Tabenni i napisao pravila za cenobitski monaški život g. 325. Ova je pravila kasnije usavršio sv. Bazilije tako, te još danas čine jezgru monaških pravila za cenobite istočne Crkve.

Bitna karakteristika toga monaškog tipa jest, da monasi provode zajednički život u jednom manastiru, pod zajedničkom upravom kao jedna monaška obitelj *(κοινὸς βίος* = zajednički život). Nijedan monah ne smije imati privatnog imetka, već je sva imovina zajednička manastirska. Imadu zajedničku trpezu (blagovalište), zajednički pribivaju liturgiji i pjevanju časova. U slobodno se vrijeme svaki monah imade baviti prema odredbi starješine određenim poslom. Bave se gdjegdje i obrtom. Stanuju i spavaju u zajedničkim prostorijama. Počivalište im je sasvijem jednostavno: po sobi unaokolo uza zid proteže se neprekinuto drvena sofa, pokrivena grubim ponjavama i tvrdim jastucima, napunjenim slamom. Monasi se polijegaju uzduž jedan za drugim. Stane ih obično po 8 u jednu sobu.

Na čelu svakog cenobitskog manastira stoji iguman *(ἡγούμενοσ)* = opat, prior. Njega biraju monasi većinom glasova između uglednijih kandidata, koji su poznati kao prokušani i postojani u uzornom monaškom životu, poznadu dobro monaška pravila i imadu sposobnosti za upravnu službu. Izabranog potvrđuje, imenuje i ustoličuje biskup obredom *χειροθεσία,* i tom prilikom dobiva od biskupa igumanski plašt ili palium. Prigodom ustoličenja dižu ga monasi triput u vis i kliču mu: *„Ἄξιος“* = dostojan! Na to ga biskup poljubi, a isto tako i svi ostali monasi. Na svršetku mu biskup predaje

igumanski štap, kao simbol upravne vlasti. Ako se u jednom manastiru ne bi našlo sposobna monaha za igumana, može biskup imenovati sam i kojega monaha iz drugoga manastira. Iguman imade neograničenu i vrhovnu upravnu vlast nad dotičnim cenobitskim manastirom. Jedino ne smije da bez privole ordinarija otuđi koji dio manastirskog posjeda. On je odgovoran za disciplinu u manastiru. Njemu o bok stoji zamjenik, proiguman ili epitrop = *ἐπίτροπεσ*. Mandat igumana traje obično 2 godine, osim u manastirima zvanim Stavropigija, gdje sam patrijar imenuje igumana doživotno. Važnu službu vrši također tajnik manastira, *γραμματικός* ili *λογιόтατος*, kojega služba traje doživotno. On bilježi važna riješenja starješina ili čitavog monaškog zbora i vodi korespondenciju manastira. Još valja spomenuti neke funkcionare, kao ekonoma, rizničara, prokuratora i milostinjara.

Prema tomu se vidi, da se konstitucija istočnjačkih cenobitskih manastira u bitnosti ne razlikuje mnogo od zapadnjačkih manastira benediktinskoga reda.

Od atonskih manastira zadržali su još do danas cenobitski karakter ovi: Sv. Pavla, sv. Grigorija, sv. Dionizija, Ksenofontov, Ruski manastir sv. Pantelejmon, Simon Petra, Zograf, Konstamonit, Esfigmen, Kutlumusi i Karakala; dakle u svemu 11 manastira.

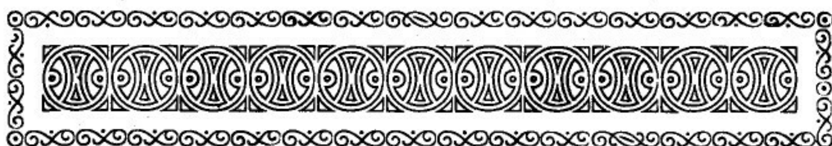
Svi pak ostali samostalni manastiri, izuzevši onaj Velike Lavre, (koji kako rekosmo pripada anahoretskom tipu), poprimili su karakter slobodnih tako zvanih idioritmičkih manastira.

III. Tip idioritmičkog monaštva.

Ovaj se tip monaštva stao uvoditi na Atosu istom potkraj 14. vijeka i stao tijekom vremena sve više prevladavati. Već etimološko značenje ovog naziva *ἰδιόῤῥυθμος* upućuje nas, da je način života ovih monaha posvema oprečan onomu cenobitskom, a opet nije identičan s onim, što se zove anahoretski ili eremitski monaški život. Mjesto strogo hierarhične uprave imadu oligarhijsku, uređenu na republikansko-demokratičkom principu, od zbora nekoliko monaha, izabranih glasovanjem. Pripadnicima ovoga monaškog tipa slobodno je posjedovati privatno vlasništvo. Stanuju u manjim skupinama ili zajednicama, ali bez ikakvih posebnih obveza na zajednički život, ili

kao samostalni privatnici u odijeljenim kućama ili zgradama. Ne blaguju kod zajedničkog stola, nego svaki napose, osim na svetkovine, ili u izvanrednim zgodama. Nijesu vezani ni na nošenje jednoličnog odijela, već im je to prepušteno na volju, izuzevši kapu kamilavku. Bave se privatnim poslovima sasvim po volji. Zajednička im je samo liturgija i groblje. Prema tomu ovakav način života sve se više udaljuje od monaškog duha. Ne valja se dakle čuditi, što i sama istočna crkva nije taj način monaškog života nikad izrijekom odobrila, premda se uvelike proširio i stao preotimati mah među monasima. Uvukao se naime među cenobitsko monaštvo tako, što se stalo popuštati u vršenju discipline i održavanju strogosti monaških zavjeta. Ovaj tip monaštva ne bi se dakle ni smio nazivati monaštvom u strogom smislu riječi, jer uistinu nije drugo nego simptom dekadence monaškog života u pravoslavnoj crkvi. Zato su ovakav tip monaštva osuđivali ne samo carigradski patrijarhe, nego i carevi, kaošto i mnogi znameniti monasi. Tako se primjerice grčki monah Pahomije u 16. vijeku izražava o njima vrlo drastičnom poredbom govoreći: »Ovi slobodni monasi, budući da su bez starješina, te živu po vlastitim pravilima i odredbama, a nipošto po onim, što ih je dala sveta i vaseljenska crkva, slični su ženi bludnici, koja sa svakim čovjekom nedopušteno opći.« Sv. Benedikt pak već davno prekorava ovakvu vrst monaštva riječima: »Veri sunt sarabaitae, qui nulla regula adprobati . . . adhuc operibus servantes saeculo fidem, mentiri Deo per tonsuram noscuntur . . . De his melius est silere quam loqui.« Slično se na njih tuži još prije sv. Jeronim, kad opisuje život egipatskih monaha.

Nažalost ovakav je tip monaškog života silno preoteo mah na Atosu, tako te je stekao najveći broj sljedbenika i ugnijezdio se gotovo u polovinu svih najznatnijih atonskih manastira. Ovom tipu atonskog monaštva pripadaju naime ovi manastiri: Dohijar, Ksiropotamski, Vatopedski, Iverski, Stavronikita, Pantokrator, Filoteja i Hilandar. Dakle u svemu od 20 njih 8 sa raznim filijalama (skiti), koji im pripadaju kao maticama. U ovoj vrsti monaha ishlapio je svaki smisao za pravi duhovni i asketski život, i sva je njihova pobožnost tek u mekanizmu liturgijskih formi.

Opatija sv. Jurja kod Perasta.

Pavao Butorac.

BA = Biskupski arhiv u Kotoru.
PA = Općinski arhiv u Perastu.
ŽA = Opatsko-nadžupski arhiv u Perastu.
KA = Arhiv okružnoga suda u Kotoru.
MS = Aug. Theiner, Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia, I—II.

CD = T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae.

SC = Statuta et leges civitatis Cathari, Venetiis MDCXVI, apud R. Meiettum.

IS = D. Farlati, Illyricum Sacrum.

LV = Libro Verde ili Libro della Communità, knjiga zapisnika i odluka peraškoga općinskoga zbora u tri sveska.

Na jednom od dvaju romantičnih otočića pred gradićem Perastom u Boki Kotorskoj još se zapažaju ruševine negdašnjega manastira i crkve sv. Jurja. Samo što manastirski ostaci ne potječu, kao ni crkva u sadašnjemu obliku, iz vremena postanka ove starodrevne opatije. Potpuno mrtvilo na otočiću, gdje je u srednjemu vijeku cvao redovnički život, pristaje romantičnu položaju i ustroju otočića, što svojim vitkim čempresima i pustim kamenjem daje osebujan dojam nutarnjemu fjordu bokeljskoga zaliva. Mirnoća ovoga kraja u skladu je sa grobnom tišinom sučelnoga Perasta, nekag ognjišta junaka i smionih pomoraca. A i sa tihim životom, što se proživljuje u ubavome svetištu Gospe od Škrpjela na susjednome otočiću istoga imena.

Gospin je otočić umjetno nastao dugim i mučnim naporima Peraštana od polovine XV. do početka XVII. vijeka, a onaj je sv. Jurja kao naravan izdanak grebenasta morskoga

tla postojao još prije nego su benediktovci na nj zakoračili (XII. vij.).[1]

Osnutak opatije. — Posveta crkve g. 1247.

Redovnici sv. Benedikta († 543.), prezaslužni za Crkvu i evropsku civilizaciju, a u nas i za staru slavensku liturgiju, već zarana počeše da grade manastire na dalmatinskoj obali (polovinom IX. vij.), a uprav osuše svojim opatijama kroz XI. i XII. vijek južno-dalmatinsko i sjeverno-arbanaško primorje. Položaji manastira svjedoče o njihovu osobitu smislu za prirodne krasote i za tih život. I ovaj sv. Jurja u prvome redu.

Benediktovci rano prodru i u kopno na obali između Budve i Drača. Regbi nešto ranije po Arbaniji negoli u smjeru samostanskoga lanca, što se povlači od Montecassina preko apulskih Tremita na Lokrum, Mrkanj, Mljet, Dubrovnik, kotorski zaliv, Budvu i Bar do Petrova manastira kod Čićeva na rimskoj cesti od Epidaura na Trebinje.[2] U ovaj katolički nasip prodre nešto kasnije pravoslavni klin u pravcu Kotor—Prizren.[3]

Godine 1166. spominje se po prviput opat sv. Jurja u jednoj ispravi, gdje se opisuje svečana posveta stolne crkve sv. Tripuna u Kotoru i njezinih žrtvenika. Ovu veličanstvenu romansku crkvu, izgrađenu na tri broda polovicom XII. vijeka, posveti kotorski biskup Majo na 19. lipnja te godine za pape Aleksandra III. Sudjelovahu neki biskupi iz sjeverne Arbanije, mnogi opati odličnijih benediktovskih manastira iz neposredne blizine i iz sjeverne Arbanije, pa i sam vojvoda Dalmacije i Duklje Izanakios, namjesnik bizantskoga cara Emanuela Komnena.[4] Među opatima spominje se Ivan, opat barskoga sv.

---

[1] Otočić Gospe od Škrpjela opsiže 3030 m², a sv. Juraj 2800 m². Daleko su naizmjence 115 m.

[2] Jireček, Das christliche Element, 33.

[3] Sr. potanje monografiju »Die Kirchenzustände im vortürkischen Albanien. Die orthodoxe Durchbruchszone im katholischen Damme. Von Dr Milan Sufflay«, s. 189., 286. u »Illyrisch-albanische Forschungen«, I Bd, zusammengestellt von Dr Ludwig v. Thallóczy, München u. Leipzig, 1916.

[4] CD, II, 102.

Spasa, Petar, opat sv. Srđa i Baka, Petar, opat sv. Mihovila kotorskoga, Tripun, opat sv. Marije budvanske, Ivan, opat sv. Jurja.[5] Uzme li se u obzir, od kolika je ugleda bila u to doba opatija sv. Srđa i Baka na Bojani, a i ona sv. Spasa u Baru, očevidno je, da se prisustvom tolikih uglednih opata htjela istaći važnost same svečanosti. A nazočnost opata sv. Jurja između toliko drugih svjedoči, da je opatija pristajala među odličnije u ovome kraju. Opati bijahu i onako ugledna crkvena lica.

Sva je prilika, da je opatija postojala i nešto ranije, jer opatova služba pretpostavlja uređenu manastirsku zadrugu. Benediktovci u ovo doba ni ne življahu osamljeni, nego u manastirskim zajednicama.

Kotorani zasnovaše opatiju sv. Jurja na svome području, da im prolaz kroz uske Verige sučelice Perastu bude siguran. Sama je opatija nešto malo po strani od Veriga na putu između te morske užine i Perasta, bliže ovomu. Na čelu opatiji stoji u poznije doba kakav odvjetak kotorskoga plemstva, da se tako bolje osiguranju probici plemstva na opsežnu području opatije, komu je pripadao i Perast sa sjevero-zapadnim okolišem. Kotor je u to doba živo trgovao s donjom Italijom.

Da je opatija bila posvećena sv. Jurju, nije ništa neobično. Štovanje se ovoga sveca raširilo na zapad s istoka i zarana uvriježilo. I kasnije se živo ovdje održalo sve do u mletačko

---

[5] Benediktovski manastir sv. Mihovila kotorskoga to je onaj na krtoljskoj Prevlaci, u srednjem vijeku nazivan »S. Michael in culfo Catari« sa lijepom romanskom crkvom sv. Mihovila iz crvena i bijela kamena. (Ruševine opisao Crnogorčević u Starinaru 10 1893.), 1—73, sa 15 tabla; sr. i Jireček, Staat u. Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien, I, 50[2]. Metohija samostansko dobro bijaše prostrana, ali otočić sv. Gabrijela osta kotorskoj biskupskoj mensi (MS I, 215; Jireček, Istorija Srba, I, 209.). Polovinom XIII. vijeka tu je već zasigurno stolovao episkop zetske episkoije, jedne od osam episkopija autokefalne srpske crkve, organizovane po sv. Savi (1219.). I na glasu opatija ratačka ispod Sutomora bila je najprije posvećena sv. Mihovilu pod utjecajem kulta sv. Arkandjela na Monte Gargano u Italiji (Jireček, Staat, I, 55[7]), koji datira od pape Gelazija I. (492.—496.), a potkraj XIII. vijeka sv. Mariji (Acta Alban. I, 510; Sufflay, o. c., 276.).

doba, koje u štovanje svetaca odrazuje jak utjecaj istoka, pa je preko mletačke ere[6] doprlo do u naše dane.

Svakako najmanje dva decenija, a sva je prilika i više. prije početka srpske ere (1186.) postojala je opatija, i najmanje tri decenija prije nego je Stjepan Prvovjenčani preuzeo upravu srpske države (1196.), čije se vladanje uostalom ovdje nije osjetilo uz brata mu Vukana. Tvrdnja, da je Prvovjenčani osnovao ovu opatiju, u sukobu je sa poznatim ispravama. Dalo joj je povoda to, što su Kotorani god. 1633./34. pokušali da iznesu pred mletačke vlasti povelje srpskih vladara u dokaz, da im je opatija bila data od njih u posjed. Tako htjedoše da ukrijepe svoje patronsko pravo na opatiju protiv Peraštana, koji ga osporiše. Peraštani po svoj prilici sakovaše tu čudnu ispravu, tobož darovnicu prvoga srpskoga kralja,[7] da tim putem dokažu svoje pravo na opatiju. To sve pomoću nekoga Vasilija, igumana uglednoga mileševskoga manastira, koji pri

[6] Sv. Juraj (Megalomartyr) častio se kao zaštitnik Kotora i kotorske biskupije do IX. vijeka (809. prenos tijela sv. Tripuna). IS, VI, 423. — U mletačkoj eri podržavahu Bokelji s Dalmatincima čak i u Mlecima štovanje sv. Jurja u crkvi S. Giorgio degli Schiavoni. U starije se doba istakoše osobito Peraštani, u novije Dobroćani, kako svjedoče mnoge slike i natpisi u toj crkvi. Carpaccio je baš u toj crkvi potkraj XVI. vijeka uvio u umjetničko ruho legende o sv. Jurju, sv. Tripunu i sv. Jerolimu.

[7] Djelčić nosi slavenski tekst isprave. Sr. Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro, Zara, 1880., 68. Uzeo ju je iz prepisa Tripa Smeće iz g. 1805. PA ima prepis, pisan bosančicom od Krsta Zmajevića, peraškoga kap. a g. 1680., oca glasovite braće Vicka i Matije, u LV, II, 81. Talijanski izvadak donosi i Frano Vicković u monografiji »Il monastero di San Giorgio sullo scoglio presso Perasto«, Trieste, 1904., 3. Talijanskih prepisa ima više; tako tri u ŽA. Odlomci isprave, kako ju nosi Djelčić, glase: Az Stefan parvovjenciani Kragl Siin Simeona Nemagne... Proidoh zemglie i Darscave svoje, i pridoh u Graad Kottor. Ne obretoh u niem Hrama, i zgradih Hraam Svetu velikomu Muceniku Tripunu, i drugu Vavedeniu prisvete Bogorodize. I pridoh na Prevlaku, i zgradi Hraam Svetoga Arkangela Mihaila... I priidoh u mjesto Pirast i zgradih Hraam Svetomu velikomu Muceniku Georgiu na Otoko, i postava igumena 5 bracchiom. I dah Czarqui Svetoga Georgia na sluxbu Bielu do Potoka, Iosizzu do visce Risna, i Stoliv stranom do Argiakova, i Kavaç, Marçevaz u Tivtu i zapovidjeh Pirastu da se tun nazirre i da je sluxe... Az resenni Iguman Milloscevski Vassilie Jermonak vaobrazih na lietto 7141 at exe poplti Rodstva Kristova 1633....

kraju same isprave potvrđuje njezinu tobožnju autentičnost. Srpski vladari u svojim kasnijim kotorskim poveljama ne pozvaše se na nju nigda.

Da je spis patvoren, lako se razabire iz toga, što se u istoj ispravi spaja ime Stjepana Prvovjenčanoga s imenom cara Dušana, koji je tobože potvrdio kraljevu povelju. Krivotvorilac, ne poznavajući povijest, prešao je preko puna vijeka, što je potekao između kralja i cara. Pri kraju same listine odava se svjedodžbu na tu krivotvorinu. Ime se Vasilijevo i njegova izjava privezaše za listinu kao sastavan dio.

Sama krivotvorina vrvi lažima. Po njoj kao da u doba kraljevo nije bilo ni jedne od važnijih crkava po Boki, a u Kotoru, starome sijelu biskupije, uopće nijedne. Prvobitna crkva sv. Tripuna bila je sagrađena početkom IX. vijeka, i to kao okrugla centralna građevina po kazivanju Konstantina Porfirogeneta. Sadašnja je uglavnom postala XII. vijeka.[8] Sadašnja je crkva sv. Marije (Collegiata) dozidana 1221. na mjestu istoimene drevne i tada sasvim trošne crkve brigom kotorskih plemićkih porodica Držića, Bizantija i prijora Ivana.[9] O crkvi sv. Arkanđela na Prevlaci bilo je već spomena.

Prepis, koji navodi Đelčić u cijelosti, uzet je od Tripa Smeće 1806. iz netiskane kronike Dra Andrije Balovića o peraškoj prošlosti,[10] koji, kako se razabire iz raznih mjesta peraškoga arhiva, nije bio najobzirniji u uporabi nevaljanih isprava.

Po sadržini ove krivotvorine moglo je biti osporeno Kotoranima god. 1633./34. patronatsko pravo, dajbudi na osnovi utemeljenja opatije (ex fundatione). Presuda je pala uglavnom u prilog Peraštanima.[11] Ovi ju opet iznesu pred mletačke vlasti, kad se polovinom XVIII. vijeka zapodjela pravda između opata Martinovića i Stolivljana o posjedu hrpta stolivske gore. Monasi Arsenije Vuičin iz plevljanskoga manastira i Stefan Abramović sa Savine prikažu se 1754. u kance-

---

[8] M. Vasić, Arhitektura i skulptura u Dalmaciji od početka IX. do početka XV. veka, Crkve, Beograd, 1922., 131. sq.

[9] CD, III, 207, 8; Vasić, o. c., 38.

[10] U domaćoj knjižnici kneževa Vickovića u Perastu.

[11] *Dukalu donosi Vicković, o. c., 4, 5.*

lariji mletačkoga izvanrednoga providura u Novome Dominika Pizzamano na želju peraškoga kapetana Antuna Bronze i zakletvom potvrde, da je pečat na srpskom izvorniku pravi pečat mileševskoga manastira. Nu ta potvrda nije značila ništa, kao ni ime glasovitoga manastira, kamo su bili preneseni ostaci Sv. Save po kralju Stjepanu Vladislavu 1237.[12] Pečat je uistinu mogao biti autentičan, ukoliko je možda odgovarao običnu pečatu toga samostana, ako su ga monasi uopće poznavali. Ali iz toga nije nikako slijedilo, da je listina ispravna, pa ju mletačko Vijeće 40. ce (Conseglio de ' 40) ospori i odbaci, a pravda svrši u prilog Stolivljana.[13] Uopće su mletački pravnici bez teškoće osporavali ovakve listine. Tako ospore Kotoranima one, što ih izniješe u svojoj pravdi sa Grbljanima potkraj XV. vijeka.[14]

Što se ima da sudi o ovjerovljenju providura Pizzamana (20. X. 1754.) na talijanski prevod slavenske listine, još sačuvan među rukopisima kneževa Smeća,[15] lako je rasuditi, kad se uvaži, da su već u najstarije doba u ovim stranama lakoćom krivotvorili javne isprave.[16]

Na 17. listopada 1221., uoči sv. Luke, obavila se u Kotoru posveta crkve sv. Marije Zborne (S.tae Mariae de Flumine) sa crkvicom sv. Ivana od Vratiju (de Portello). Tad je Radoslav vladao nad udionom primorskom oblašću. Pri posveti je bio i opat sv. Jurja. Samo mu se ne spominje ime.[17]

Listopada g. 1229. kotorski biskup Blaž s arhiđakonom Tripunom, kaptolom, gradskim sucima i plemstvom zabrani građanima, da ne smiju davati novac u vjeresiju opatu sv. Jurja Mateju ni njegovim monasima na račun parnica opatije, niti

[12] Jiriček, I, 224.

[13] Tiskani proces u PA.

[14] PA, u zbirci podataka iz povijesti Perasta.

[15] Djelčić, o. .c, 67., koji ispravno shvaća vrijednost listine.

[16] Inače ne bi imala smisla odluka kotorskoga gradskoga zbora iz g. 1221. za kneza Dese (Desala) i kraljevanja Radoslavljeva nad udionom primorskom oblašću, da se javne isprave, osobito poslovni ugovori i zadužnice, ne smiju da čine, nego u prisutstvu stranaka i svjedoka pred sucem u kuriji. CD, III, 195.; Rad jugoslav. akademije, I, 129.; Kukuljević, Regesta documentorum regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, n. o. 138.

[17] CD, III, 207/8.

kupovati od njih zemlje ni vinograde sv. Jurja, niti davati novaca na zalog manastirskih crkvenih odora.[18] Benediktovski je red dakako opao sa prijašnje visine, da mu ulogu u ovim stranama, dajbudi djelomično, preuzmu franjevci. — Sličnu je zabranu izdao kotorski zbor lipnja 1318., da se opatu sv. Jurja bez privole prokuratora manastira, koje općina izabere, ništa ne unajmi niti mu dava zemljarina za vinograde i zemlje ni kućarina za kuću.[19]

Opatska je crkva sv. Jurja bila posvećena na 2. rujna god. 1247. po kotorskome biskupu Deodatu za pape Inocenta IV. i kraljevanja Stjepana Uroša I., i to na molbu kaptola sv. Tripuna, kotorske općine i Jurja, opata samostana (coenobii) sv. Jurja.[20] Sa poznatim prepisima isprave o posveti dolazi u sukob tvrdnja stara bezimena rukopisa u mletačkoj knjižnici sv. Marka, da je crkva bila posvećena g. 1242., jer te godine ne vlada ni Inocentij IV. (1243.—1254.), nasljednik Celestina IV., ni kralj Stjepan Uroš I. (1243.—1276.), nasljednik brata Stjepana Vladislava.

Ova je činjenica, sva je prilika, dala povoda kasnije ishitrenoj tvrdnji, da je opatija zasnovana od srpskih vladara. Kako su srpski vladari nosili svi jedno rodovno ime Stjepan, nije čudo, da se kasnije, kad su se isprave krivotvorile, zamjenom imena, uobičajenom u prepisivača i falsifikatora, i neznanjem u spomenutoj krivotvorini ističe kralj Stjepan Prvovjenčani kao osnivač crkve. Tako je peraški opat Josip Mazarović 1850. u jednom izvješću na biskupa ustvrdio na osnovi neke tobož stare peraške predaje ništa manje, nego da je srpski car Stjepan Uroš IV. 1356. ponudio Peraštanima otočić sv. Jurja i da je tu sazidao manastir i ustalio benediktovce, i to baš onda, kad je njihova djelatnost u ovim krajevima bila znatno opala. Sve se ovo brkanje dovodi u vezu s time, što su Nemanjići doista rado osnivali i darivali crkve i manastire.

---

[18] CD, III; Kukuljević, Regesta, 69.; IS, VI, 439.

[19] SC, 159.

[20] CD, IV, 327;. Kukuljević, Regesta n. 528. u »Starine«, XXIV, 246.; ŽA, svez. »Perasto contro Cattaro per Giurisdizione« donosi kopiju isprave o posveti, uzetu iz knjige povlastica kotorske općine (s. 142.), poznate kancelaru grada Kotora Franu Canalu, čiji potpis ovjerovljuje kot. providur A. Canal 15. XI, 1633.

Svakako se opatija sa crkvom bila održala za provale jednog mongolskog odreda u kotorski zaliv god. 1242., jer Mongoli nijesu imali prevozila za more, nego se ograničiše da pustoše kopno.

U ispravi[21] o posveti ističe se, da je crkva sv. Jurja pripadala svoj općini grada Kotora. Za posvetu se zanima kotorski kaptol i općina kao za svoju stvar. Pa i sama isprava svjedoči, da je crkva bila vlasništvo sve općine grada Kotora, biva, plemstva, koje je i sačinjavalo povlašten živalj, dok ostali građani ne pripadahu redu Communitas. Zato su se često birali za opate kotorski plemići, osobito kasnije, izakako je samostan opao skupa sa cijelim benediktovskim redom (donekle XIV., a svakako XV. vijeka), te više nije tu bilo uređena samostanskoga života. Tad se opatija povjeravala u upravu i kotorskim biskupima (svakako potkraj XV. i kroz XVI. vijek). *Kotorani su osnovali opatiju*, pa su tako i stekli patronatsko pravo u izboru opata (ex fundatione). Vremenom su je i opskrbljivali, kad se za to ukazala potreba (dodatio). su je i opskrbljivali, kad se za to ukazala potreba (dotatio). Sam naziv »coenobium« nagoviješta zajednicu redovničkoga života, koja je uostalom postojala tu već vijek prije.

Stanje opatije kroz XIV. i XV. vijek do početka mletačkoga vladanja (1420.).

Iz poznatih isprava nigdje ne proizlazi, da su redovnici ove opatije u ovo najstarije doba držali školu. Ali su se benediktovci redovito bavili poukom mladeži. To je spadalo u

---

[21] Isprava glasi: Anno salutiferae Incarnationis Dni 1247. mensis 7bris secundo die astante Ind^c. V.^ta. — Ego Deodatus Episcopus Ecclesiae Sancti Trifonis de Catharo. Ad petitionem Capituli Ecclesiae eiusdem, et Communitatis eiusdem Ciuitatis, ac Georgij Abbatis Zenobij S. ti Georgij dedicaui Ecclesiam Sancti Georgij ad laudem Dei, et honorem Sanctorum, Mariae, nec non et aliorum Sanctorum, quorum reliquiae hic continentur — scilicet Sancti Georgij, Abdon et Senen Martirum et Sanctorum Innocentium, quae Ecclesia loci praedicti erat praedecessorum totius Communitatis Catharen Ciuitatis Dei Ecclesiam Innocencio gubernante Apostolico, do autem Urosio regnante, quod presens scriptum fieri feci per manum Diaconi Miche de Vigna Notarii suptae Communitatis cum manu propria, et signo consueto. Sr. i JS, VI, 439.

njihove dužnosti i odgovaralo duhu reda. Ako ništa, a ono su svakako poučavali mladež u vjeri, jer je odvajkada s opatskom čašću bila spojena i služba dušobrižnika Perasta i obližnjih sela.

Ne može se iz isprava dokazati, da su benediktovci sv. Jurja vršili službu božju slavenskim jezikom. U docnije doba, tako početkom XV. vijeka, bez sumnje nijesu, jer su tad opati bili pogjekad i stranci iz južne Italije. Ali se ovo ne može da utvrdi za najstarije doba. Sva je prilika, da su benediktovci i ovdje glagoljali, jer se zamjerna ljubav Peraštana do narodnoga jezika u crkvi, sačuvana sve do potkraj mletačke ere, jedva može da objasni bez drevne predaje. Svakako u primorskim latinskim biskupijama ispod Neretve nema traga progonu slavenske liturgije. U području docnije barske metropolije spominju se od XI. vijeka u poveljama imenovanja nadbiskupa »manastiri toliko Latina koliko Grka ili Slavena« (monasteria tam Latinorum quam Graecorum sive Sclavorum), koji se sigurno razlikovahu po liturgijskome jeziku.[22] Ovo istovjetovanje Grka i Slavena jamačno proizlazi odatle, što je u liturgiji na zapadu vladao isključivo latinski jezik. Zato se južni Slaveni po svom narodnom liturgijskom jeziku radije primiču Grcima i uopće istoku, gdje se služba vršila na više starijih narodnih kasnije izumrlih jezika.

U XIV. vijeku našlo se odličnijih svjetovnjaka i svjetovnih ustanova, što ometahu crkvenim osobama uživanje crkvenih posjeda i redovito pobiranje prihoda i desetine. Bilo je to doba najteže po Crkvu, kad su pape, boraveći u Avinjonu (1308.—1377.) služili ciljevima franceske politike, a u nutrini Crkve obladao silan nered. Značajno je, da se nigdje u ispravama, koje prikazuju crkvene prilike u ovim stranama, ne spominje, da su opati sv. Jurja bili ometani u svome posjedovanju. Kotorani su po starom običaju (secundum antiquam consuetudinem) birali po dva plemića za prokuratore manastira sv. Jurja, kao i drugih na svome području, na godinu dana.[23]

[22] Jireček, Istorija Srba, I, 171.

[23] Ako bi ko odbio izbor, morao bi da plati 25 perpera po odredbi kotorskoga zbora 1373. SC, 11—12.

Kad je papa Ivan XXII. 10. listopada 1328. imenovao za kotorskoga biskupa kotorskoga kanonika i plemića Srđa Bolicu, ne prime ga Kotorani u grad, brata mu Marina bace u tamnicu i prisvoje sva obiteljska dobra. Uzalud bijahu papine prijetnje. Pa ni kad Srđ bi premješten na puljsku (Pola) biskupsku stolicu (15. IV. 1331.), a kotorskim biskupom imenovan učeni karmelićanin Francez Rajmund Agouti, ne htjedoše Kotorani da vrate Boličina dobra, ni do srpnja 1337.[24] Još 1324. na 31. siječnja tuži se Ivan XXII. iz Avinjona po pritužbi kotorskoga biskupa Dujma, kako mnogi crkvenjaci i lajici prisvajaju silom dobra biskupske mense.[25] A Klemenat VI. 6. siječnja 1345. piše kralju Stjepanu Dušanu, neka pusti na miru kotorskoga biskupa Srđa[26] i njegove crkve, manastire, otoke i posjede, koje su već njegovi predšasnici zapremili.[27] Upadno je, da se medju manastirima, zapremljenim radi dohodaka od srpskih vladara, ne spominje onaj sv. Jurja. Spominju se naprotiv izričito benediktovski manastiri sv. Marije budvanske, sv. Nikole petraničkoga, sv. Luke krtoljskoga, sv. Mihajla na Prevlaci, sv. Petra gradačkoga (bogdašićkoga), sv. Marije na Rosama, sv. Petra de Campo (kod Trebinja) i sv. Marka de Pinita, i to kao pripadnost kotorskoga biskupa i kotorske biskupske mense. Opatija se sv. Jurja ne spominje stoga, što nije bila od benediktovaca napuštena, pa joj zato ni dobra nijesu bila pridružena biskupskoj mensi. Spomenuti samostani bili su, kako izgleda, napušteni još i prije provale Mongola kroz Boku g. 1242. Kotorski je biskup vršio redovitu biskupsku vlast po svim krajevima prostrane srpske države, pa čak i izvan njezinih granica sve do Mačve, Golupca i Beograda, gdje je kao redovit biskup upravljao od starine i pobirao desetinu.[28] Zato se papa 1346. (7. I.) obraća u istoj stvari

---

[24] MS, I, 170—72., 178—181., 183—6., 191—92.; CD, IX, 441—5., 517—25., 553—5., 562—5., i X, 274—6., 330—39.

[25] MS, I, 155—6.; CD, IX, 178. et seq.

[26] To je drugi Srdj, imenovan biskupom 27. X, 1343. MS, I, 208/9.; CD, XI, 96—8.

[27] Tako je kralj Stjepan Uroš III podupro Kotorane u borbi protiv biskupa Srdja Bolice i pape Ivana XXII.

[28] quod licet . . . . tamquam ipsorum locorum diocesanus regere et gubernare consueverit ab antiquo . . . . .

i na bosanskoga bana Stjepana Kotromanića i na ugarskoga kralja Ljudevita.[29] Biskup se zove biskupom biskupijâ kotorske i srpske, koje nastavaju kršćani različitih jezika,[30] što se dakako odnosi na razne nazive pojedinih krajeva i plemena, kao i na razne države, kamo se protezala njegova vlast. K tomu je u rudarskim srpskim mjestima bilo i saskih doseljenika. Biskup biskupijâ kotorske i srpske[31] zove se na drugome mjestu biskup kotorski i srpski.[32] Još god. 1515. nazivlje se biskup kotorski Tripo Bisanti biskupom kotorskim i sve Srbije.[33]

Srpska je katolička biskupija zarana propala. Iz naslova kotorskoga biskupa u starije doba izbija, da je Kotor dajbudi djelomično naslijedio njezine tradicije. Svakako izgleda, da su dijelovi njezina negdašnjega područja još prije uređenja samosvojne srpske crkve potpali pod kotorsku biskupiju, jer kotorski biskup i to kao redovit biskup (ordinarius) ravna spomenutim mjestima od starine (ab antiquo).

U listini, izdatoj po Stjepanu Dušanu u Prištini g. 1531. kotorskim izaslanicima, potvrđuje car gradu posjed njegova područja. Nakon što se istakla Dobrota do Ljute, slijedi neposredno: »i manastir svetago Georgia so svem metohiom svojom«.[34] U nijednoj listini srpskih vladara ne spominje se Perast

[29] MS, I, 215., 216.; CD, XI, 179/80., 264—267; Theiner, Monumenta Hungariae, I, 701.

[30] Catharensis et Sclavoniensis diocesium, quae a fidelibus christianis diversarum linguarum inhabitantur.

[31] Mon. Hung., ibid.; CD, XI, 264.

[32] Catharensis et Slavoniensis Episcopus. MS, I, 216. — U vezi je s ovim prilikama odredba kotorske općine iz g. 1334. (20. X.), kojom članovi zbora, htijući se pokoriti zapovijedi sv. matere crkve, odluče, da ako koji patron stranac ili gradjanin ushtjedne odabrati kakva člana klera za opata svoje crkve i veći se dio obitelji saglasi, njega za opata odaberu, ut antiquitus exstitit ordinatum, a ko prekrši, gubi svoj dio u toj crkvi na korist drugih srodnika. SC, 100/101. Biskupa Srdja pogotovo zato nijesu htjeli, jer je bilo zabranjeno domaćemu plemiću da bude biskup u gradu, da se plemićke porodice ne osnaže tako na račun drugih.

[33] Tryphon, Bizantius Dei et aplice sedis gra Epc Catharensis totius. Seruie. BA, XIX (6), Bisanti, 24.

[34] Pisano ćirilicom. Miklošić, Monumenta serbica, 149.—152.; IS, VI, 449—450.; Rački u Listinama, Rad jugoslavenske akademije, I, 145. sq.; CD, XII, 63—66.

kao dio kotorskoga područja. To je samo stoga, što je spadao metohiji opatije sv. Jurja, čije je cijelo područje bilo pod Kotorom. Perast je sve do potkraj XVI. vijeka ostao administrativno pod Kotorom. I u kotorskoj listini bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka I. iz god. 1385. spominje se kao kotorsko područje manastir sv. Jurja sa svom svojom metohijom.[35]

Za biskupa Adama (1349.—1352.) posvetio je njegovom dozvolom albanski biskup Laurus oltar u crkvi sv. Jurja. Nakon velike trešnje (1667.), koja je narušila oltar, našla se ceduljica u olovnoj spremici na oltaru, gdje se govori o toj posveti. Posveta je bila obavljena u vrijeme dubrovačkoga nadbiskupa Ilije i kneza dubrovačkoga Petra Giustiniani za vladanja Jakova de Octonis, velikoga kneza lastovskoga, na 5. kolovoza 1350.[36] Ovi hronološki podaci dokazuju, da je u ovo doba Dubrovnik bio protegao svoje metropolitsko pravo na kotorsku biskupiju, otkako je Ivan XXII. bio izuzeo kotorskoga biskupa Srđa (1328.—1331.) ispod vlasti barijskoga nadbiskupa. Ali kad Klemenat VI. 1352. imenova kotorskim biskupom Dujma, obavijesti o izboru barijskoga metropolita, što znači, da je kotorski biskup opet bio pod jurisdikcijom svoga staroga metropolita. Kotor je još od XI. vijeka priznavao nadbiskupa grada Bari-ja u Italiji svojim metropolitom, da tako izmakne ispod utjecaja Dubrovnika i Duklje u parbi oko metropolitskoga prava i područja, što se žučljivo vodila između Dubrovnika i Bara.

Kotorskomu biskupu Melicijaki (Meliciacca, Malliciates, 1326.—28.) i njegovim nasljednicima prisegne vjernost opat sv. Jurja Dominik. Braniće, tako se obvezuje, protiv kogabilo prava i posjede kotorske crkve. Nigdje ne će sudjelovati u kakvu rovarenju protiv biskupova života; pozvan doći će na sabor ili sastanak; svake će godine posjetiti crkvu sv. Tripuna

[35] ŽA, Per. contro Catt.

[36] Istae sunt reliquiae Sanctorum Lezerei (rectius Nazarii) et Archillei (rect. Achillei); et ila sacratio facta fuit tempore Yliae (rect. Heliae) Archiep. Ragusini, et tempore D. Petri Justiniani Comitis Ragusini per Fr. Laurum Episcopum Albanensen sub regimine Domini Jacobi de Octonis Alto-Comitis Lagustae sub anno Domini 1350. Indict. III. die V. mens. Aug. Sr. IS. VI, 448.

na njezine svečanosti, osim ako ga biskup toga ne riješi.[37] Tako se imala da održi veza s kotorskom crkvom. Već se ovdje čini aluzija na pradavan običaj, da opat sv. Jurja vrši službu u stolnoj crkvi na 13. siječnja, kad je po predaji doveženo u Kotor tijelo sv. Tripuna. Iz zakletve se razabiru i prilike vremena, u prvome redu tadanja gramzljivost za crkvenim dobrima. Biskup je mogao doći i u opasnost života. Nije to čudo, uzmu li se u obzir hiroviti prohtjevi plemstva. Nije ni kler stajao po strani.

God. 1354. na 7. srpnja imenova papa Inocentij VI. iz Vilenove avinjonske biskupije opatom sv. Jurja Paskala, prije opata benediktovskoga samostana sv. Pavla u kotorskoj biskupiji. Imenovanje opata bio je papa pridržao sebi za ovaj put, da se ne bi s time odveć otezalo.[38] Sutradan mu udijeli papa povlasticu, da ga njegov ispovjednik može da odriješi svakoga grijeha, i da opet može da postavi dva apoštolska bilježnika.[39] Iz bule imenovanja, upravljene manastiru sv. Jurja[40] i kotorskomu biskupu, proističe, da je papa dao imenovanju veliku važnost. Zato se oko toga posavjetovao sa svojim doglavnicima i osvjedočio o velikim Paskalovim vrlinama. Bula mu povjerava upravu manastira i u duhovnim i u vremenitim stvarima (in spiritualibus et temporalibus). Papa je dao nalog Petru, penestrinskomu biskupu, koji je bio na službi apoštolske stolice, da izvrši blagoslov nad opatom, i izrazuje se želja opatu, da pod njim manastir uznapreduje. Važno je i to, što papa napominje, da je opatija već dugo ispražnjena smrću prijašnjega opata Bonaventure.[41]

---

[37] Singulis annis visitabo Ecclesiam S. Tryphonis in suis solemnitatibus, nisi vestra, aut successorum vestrorum absolvar licentia. IS, VI, 444.

[38] MS, I, 232/3.

[39] CD, XII, 247.

[40] Conventui Monasterii sancti Georgii de Culfo. Taj se naziv i kasnije kroz vjekove održao. Kojiput de Gulfo (kanal), tako 1362., MS, 245.

[41] Dudum... monasterio... per obitum quondam Bonaventure Abbatis dicti monasterii . . . vacante. — U doba opata Bonaventure ili nakon njegove smrti, za koju se točno ne zna, kad je bila, na 31. siječnja 1350. kotorska općina povjerava prevoženje (peregium) preko kanala manastiru sv. Jurja, uvjerena, da će manastir tomu bolje providjeti, jer je bilo dosta nereda. Prihode od prevoza primaće manastir. Prevoziće samo oni,

Paskal je pri svojoj opatiji preminuo 1362. Naskoro zatim, 23. svibnja te godine, piše papa Inocentij VI. iz Avinjona kotorskomu biskupu Dujmu, pošto je već podavno pridržao za se popunjenja svih crkava i manastira,[42] a želi da što prije providi manastiru sv. Jurja, neka razvidi, je li za opata podesan Nikola, benediktovac manastira sv. Marije na Lokrumu. On lično nije o njemu izviješten. Pronađe li ga zgodna, ili ako ne njega, a ono drugoga, koga pronađe, ovlašćuje ga, da ga postavi za opata, blagoslovi i uvede u posjed. Pokuša li ko što protiv toga, neka se kazni. Može ga blagosloviti kao opata i drugi biskup samo ako je u zajednici s apoštolskom stolicom. Značajno je, da mu papa nalaže, neka od opata primi zakletvu vjernosti (iuramentum fidelitatis) po obrascu, priloženu buli, i to na ime njegovo i rimske crkve (nostro et ecclesie Romane nomine). Zakletvu će u opatovu pismu, snabdjevenu opatovim pečatom[43] (suo sigillo signatas patentes litteras), biskup do-

Ova odredba pokazuje jasno, u kakvoj su časti bili tada opati. Vrlo je važna zadnja stavka ovoga pisma, gdje se naglašuje, kako papa ne kani time da štetuje pravo biskupovo ni nasljednika mu biskupa kotorskih, kojima je taj samostan po redovitome pravu podložan.[44] Iz ovoga jasno izbija, da manastir u ovo svoje starije doba nije bio izuzet ispod biskupove vlasti, kako su Peraštani kasnije bez podloge tvrdili. Inače ne bi imao smisla papin izraz, da ne kani time, što je on glavom zašao u stvar, štetovati biskupovu pravu.

Nu ovaj Nikola ne posta opat. Nalazi se god. 1367. na Lokrumu kao opat sv. Marije. Radilo se tad, da on popuni

koje odredi manastir. Ko se usudi mimo toga, plaća globu od 5 iperpera, a od toga pola manastiru, pola općini. Manastirski prevozači prevoziće danju, a noću samo kotorske gradjane dobra glasa, a ne ni Slavena ni Arbanasa (SC, 205.), jer su mnogo kradja počinjali, kako proizlazi iz druge odredbe iz g. 1367. SC, 206.).

[42] Bio je taj pridržaj u vezi s novčanim potrebama papinske kurije i sa taksenim sustavom u crkvi, koji je tada kršćanskomu svijetu dotežao.

[43] Ovo je zanimljivo, jer se XIX. vijeka povela borba i oko pečata opatova, a bez osnove, po austrijskim vlastima.

staviti papi posebnim glasnikom.

[44] Per hoc autem nullum tibi vel successoribus tuis Episcopis Catharensibus, quibus dictum monasterium est ordinario iure subiectum, intendimus preiudicium generari. MS, I, 245/6.

ispražnjeno mjesto opata benediktovskoga manastira sv. Ivana Krstitelja u Trogiru. Pa kako ni tadanji papa Urban V. ne zna o njemu ništa pobliže, piše o tome iz Avinjona svomu legatu kardinalu Andruinu. Nego ni od toga ne bi ništa, jer ovaj Nikola i opat ratačke sv. Marije Aleksije izmijeniše opatije na 8. lipnja 1368. Činu izmjene prisustvovao je u Dubrovniku budvanski biskup Natalis.[54]

Iz pisma, što ga upravlja papa Grgur XI. na 17. srpnja 1372. iz Vilenove lješkomu biskupu (Lješ u sjevernoj Arbaniji) Dominiku, razabire se, da je opat sv. Jurja tih godina bio neki Ivan, pa je nedavno umro (dakle 1372.), i tako je ostala ispražnjena opatija. Zato povjerava (commenda) papa istomu biskupu upravu manastira, dok mu se svidi (usque ad nostrum beneplacitum), i daje mu pravo, da slobodno raspolaže prihodima, kako su raspolagali opati, izakako namiri obične terete manastirske. Ovo je uopće prvi poznat slučaj, da se viši crkveni dostojanstvenik postavlja za upravljača manastira sv. Jurja. To nije bilo stoga, što je manastir opustio, jer papa stavlja u dužnost biskupu, da se nipošto ne smanji bogoslužje u manastiru ni običan broj redovnika i službenika.[46] Morao je biskup održavati sve to. Manastir je imao znatne prihode, jer mu papa zabranjuje prodaju manastirskih pokretnina, koje se označuju kao dragocjene (preciosa mobilia). Papa se obraća pismom i kotorskoj općini (Communi Civitatis Catharensis) na 27. srpnja preporukom, da podupre lješkoga biskupa u upravi manastira, pa da uzmogne biskup njezinom pomoću opet steći i zaštititi manastirska dobra i prava.[47] Iz ovoga slijedi, da su neki dirali u manastirska dobra i oštetili ih. Papa je bio pridržao sebi popunjenje opatske stolice, pa je tako opatiju povjerio biskupu, da mu pomogne da lakše snosi svoje terete.[48] Iz pisma Grgura XI. na biskupa u Drivastu u studenome 1371. proistječe, da je barski nadbiskup Ivan bio istjerao Dominika iz lješke crkve i nametnuo joj za mito pomoću svje-

[45] Kukuljević, CD, II, 33.

[46] Solitus monachorum et ministrorum nemerus in dicto monasterio nullatenus minuatur. MS, I, 276/77.

[47] MS, I, 277.

[48] Volentes... tibi de alicuius subvencionis auxilio pro tuis supportandis oneribus providere. Ibid.

tovne vlasti odmetnika od dominikovskoga reda Ivana Lursi, nazvana Crnoga.[49] Bio je tad običaj, da papa potpomogne siromašnije biskupe prihodima bogatijih manastira. Tako se i sam papa izrazuje u spomenutome pismu na biskupa,[50] gdje govori o popunjenju ispražnjenih crkava i manastira. Ujedno preporuča redovnicima manastira sv. Jurja, da biskupa radi časti apoštolske stolice prime i slušaju.[51]

Godine 1366. spominje se kao opat neki Jakov.[52]

Poslije duge praznine imenuje napokon Grgur XI. na 9. svibnja 1375. iz Avinjona po savjetu svojih doglavnika Vilima de Alareno, napuljskoga benediktovca iz manastira sv. Marije de Capellis, za opata. U buli ga hvali kao kreposna i učena redovnika. Bula je upravljena kotorskomu biskupu Ivanu i monasima manastira sv. Jurja.[53] Znači, da je manastir bio i važan i bogat, jer se inače ne bi opatije primao redovnik iz dalekih strana. Kako su se opati smatrali za ugledna crkvena lica, pazilo se u izboru i na bolji rod. Svakako je ovo prvi poznat slučaj, da se stranac iz daleka kraja imenuje opatom.

---

[49] MS, I, 273.

[50] MS, I, 276/77. — Romani Pontificis providencia ... personis ecclesiasticis, presertim pontificali dignitate preditis, que maxime indigere noscuntur, libenter, prout est decens et congruum, de subvencionis auxilio providet oportuno.

[51] Kotoranima je papa slično naglasio, da pomognu Dominiku radi časti apoštolske stolice i odanosti, pro nostra et apostolice sedis reverencia et eciam pietatis intuitu, MS, I, 277. — Inocencij VI je 1356. povjerio (in commendam concessit) biskupu u Balecu Andriji benediktovski manastir sv. Ivana u biskupiji drivaškoj (Drivast) u sjev. Arbaniji. Benediktovski su manastiri nešto južnije od ovih strana sa svojim prostranim posjedima bili nalik na velike opatije ugarske i talijanske. Bilo je svjetovnih svećenika, i od roditelja istočnog obreda, koji su kušali da stupajući u benediktovski red postanu opati ratačke opatije, dakako radi njezina bogatstva. MS, I, 219. (1347.). Sam se kardinal Jordan Orsini (1421.) otimao za komendu opatije ratačke. Sr. MS, I, 358., 497., i Sufflay, o. c., u Illyr. Alban. Forsch., I, 277. Opatija je imala 12.000 forinta godišnjega dohotka, po izvješću Petra Bogdanija, najprije barskoga, pa skopskoga nadbiskupa, iz g. 1685. MS, II, 212—221. A druga benediktovska opatija sv. Srdja i Baka na Bojani imala je do 16.000 for. dohotka; a 1685. ne može se više da tu izdržava niti jedan svećenik. Ibid.

[52] ŽA, Per. contro Catt.

[53] MS, I, 296.

Potkraj ovoga vijeka dušobrižništvo u području opatije bijaše skroz zapušteno. To nije čudo, kad su opati bili stranci. Oko god. 1390. nije bilo opata u manastiru. Manastirski je novac čuvao neki Toma de Pano, sigurno prokurator sv. Jurja i sva je prilika gradski bilježnik. Od te svote odlučuje kotorski zbor 1390., da se utroši 25 perpera za dva svećenika, koji će vršiti pastvu u tome kraju, gdje su djeca rasla bez krsta, a odrasli se pokapali kao živo. Znači, da je zadružni redovnički život u manastiru u ovo doba bio potpuno opao. Valjda i stoga, što stranci nijesu mogli imati mnogo interesa za opatiju i ovaj kraj uopće. Uostalom je i opatska stolica bila kadikad za dulje vrijeme prazna. Prokuratori crkve sv. Jurja nijesu mogli da se nakane (1390.) za neko vrijeme, da nađu i uzdržavaju svećenika.[54] Bez dvojbe stoga, što su neki na svoju ruku zadržavali opatijske zemlje, kako kaže zaključak kotorskoga maloga zbora iz g. 1407. (25. I.), dok nije Mihajlo d'Estruso postao komendator opatije. Isti zbor zaključuje toga dana, da namjeri li se u Kotoru ko iz Morinja od onih, što zadržavaju zemlje sv. Jurja, ili ko od njihove bliže rodbine, osim ženskih, bude bačen u tamnicu i prisiljen, da vrati zemlje.[55]

Početkom XV. vijeka nalazi se na opatskoj stolici opat Antun, vrstan redovnik, koji je čak pred mletački senat izašao kao izaslanik grada Kotora.

Oko crkvenih posjeda bilo je uvijek, pa i sad, kavge. Katkad je došlo u pitanje i vlasničko pravo. Zato veći i opći zbor kotorske općine na 31. svibnja 1404. u sjednici, održanoj u velikoj dvorani općinske palače, odluči, da sve crkve i manastiri moraju da prikažu javne isprave o posjedu svojih zemalja pred četvoricom plemića i da ih uknjiže po gradskome kancelaru i bilježniku u roku od šest mjeseci. Opći zbor potkrjepljuje taj zaključak 30. studenoga 1410.: ako koja crkva, kaptol ili manastir ne mogu ni dokazati ispravom ni običajem ni podesnim svjedocima, da su im se najmovi, desetina ili prvine (primitiae) isplaćivale od unatrag 35 godina, nema im se uvažiti nikakva tražbina pred rektorom i sucima.[56] Bilo je kmetova opatije sv. Jurja, koji su protiv svakoga prava pro-

[54] ŽA, Per contro Catt., 17.
[55] Ibid., 17.
[56] SC, 100—102.

davali manastirska dobra. Tako je i shvatljivo, da je vremenom, uslijed raznih načina otuđivanja manastirskoga zemljišta, opatija spala. Ti su posjedi još XIV. vijeka bili znatni, kad su i redovnici iz dalekih strana preuzimali opatsku službu, i kad su prihodi opatije mogli da namire nasilan gubitak biskupskoga beneficija lješkomu biskupu Dominiku. Gradski zbor uz nazočnost i pristanak opata Antuna zaključuje na 28. veljače 1405., da se spriječi propadanje manastirskih dobara, da niko ni građanin ni podanik gradskoga područja ni stranac kogabilo reda ili147 stališa ne proda niti primi u najam, zamjenu, ni zalog nikakvu zemlju, selo, vinograd, gaj ni kuće manastira ni od nasljednika mu ni od koga drugoga, ni od kmetova opatije. Desi li se to, unaprijed se oglašuje za nevaljano. Ko prestupi, platiće općini globu od 100 iperpera za svaki put.[57] Ti su kmetovi opatije (homines sancti Georgii) bili potpuno podvrgnuti Kotoru, i u stvarima građanskoga sudovanja. Bili su i preveć vezani za zemlju. Tako nijesu smjeli, po nekome zaključku gradskoga zbora iz g. 1400., udavati svoje ženske izvan metohije. Tako su imali ostati jače privezani za grudu i za opatiju.[58] Iz toga se nema zaključiti, da je odnos svih podanika opatije bio nesnošljiv, ni uopće da je bio kod svih jednak prama feudnome gospodaru, o čemu kasnije pobliže. Na kotorskome području bilo je i slobodnih težaka.

Kad su Kotorani u neprekidnoj izmjeni političkih događaja u neposrednome zaleđu nakon smrti cara Stjepana Dušana (1355.) i kraj neprestana teška trvenja sa Balšićima, gospodarima Zete, odlučili da ponovno ponude svoj grad mletačkoj republici, ovlaste za to opata Antuna 7. travnja 1405.[59] Ali se opat nađe u Mlecima tek u kolovozu. Mlečići odbiju ponudu na 3. kolovoza[60] uz iste napomene kao i prviput i dobre želje i obećanja. Stvar nije bila politički još dozrela. Uzmu li se u obzir prohtjevi Balše III., pa bosanskoga kralja Tvrtka II., te vojvodâ Hrvoja i Sandalja na Kotor, bila je sreća za grad, što

[57] Ibid., 254/55., 289.

[58] Zaključak spominje crkveni odvjetnik u Mlecima Dr Jakov Alberti u svojim bilješkama iz druge polovice XVIII. vijeka. ŽA.

[59] Gelcich, La Zedda e la dinastia dei Balsidi, 238.

[60] Ljubić, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, V, 62.

opat nije uspio, jer bi u protivnome slučaju grad bio zapao u opasnost potpune propasti.[61]

Vijest[62] o sjedinjenim Bazilijevcima istočnog obreda, kao da su oni ispunili tobožnju prazninu između O. Jakova i O. Antuna, potpuno je ishitrena. U opatiji sv. Jurja susreću se sami benediktovci, bez i najmanjega traga kakva drugoga reda.

Na 22. siječnja 1410. postavi papa Grgur XII. opata Antuna za biskupa u Kotoru.[63] Upravu opatije i prihode povjeri papa sabinskomu biskupu Henriku, napuljskomu kardinalu. Ali se ovaj naskoro odreče, a papa postavi 14. ožujka iste godine za opata sv. Jurja benediktovca Augustina de Esculo, biva, iz grada Ascoli u južnoj Italiji (Pulja).[64] God. 1437. presudi kotorski biskup Marin Contareno Augustinu, da isplati svoga negdašnjega kapelana Nikolu Brelana.[65] U ispravama se po prviput spominje kapelan u crkvi sv. Jurja god. 1434.[66] Opati, stranci, a kasnije i domaći, nijesu mogli ili nijesu htjeli da se bave dušobrižništvom, pa su namještali kapelane za stalan ugovoren godišnji doprinos.[67] Opat Augustin bio je pozvan da na 13. siječnja, spomen prenosa tijela sv. Tripuna, 1438. izreče sv. misu u Kotoru.[68] To je prviput, što se spominje izričito taj običaj, koji se zadugo održavao. — Još 25. srpnja 1420. grad se Kotor, poslije duga nastojanja i pregovaranja, dao pod okrilje mletačkoga lava.

[61] Opati su benediktovskih manastira u ovim stranama i ranije vršili diplomatske misije (na pr. ratački).

[62] ŽA, Per. contro Catt., 17.; sr. i Vickovića, o. c., 6, 7.

[63] Vijest, da je g. 1407. uživao komendu opatije Mihajlo d' Estruso, nije provjerena ispravama. Donosi ju Visković, o. c., 7.

[64] IS, VI, 454. — Biskup Antun umre kroz ne punu godinu nakon predaje Kotora Mlecima (1420.). IS, VI, 457. — U Italiji nose ime Ascoli dva grada, Ascoli Satriano u pokrajini Foggia u južnoj Italiji, u rimskoj starini Ausculum, i Ascoli Piceno u srednjoj Italiji kraj rijeke Tronto, u starini Asculum. Kako je više opata sv. Jurja bilo iz južne Italije, to nema razloga da se Ascoli Piceno uzme za mjesto opatova porijekla.

[65] BA, I P. I, Contareno, 7. č

[66] Ibid., 2.

[67] G. 1438. vikari stolne crkve sv. Tripuna traže od kapelana sv. Jurja Nikole Pasquali-ja, da im isplati neki iznos: inače će otplaćivati svake sedmice dva kvatrina pustinjacima sv. Jakova od Luže (romariis Scti Jacobi de lobia). Ibid., 20.

[68] Ibid., 17.

Kotorani preuzimlju patronatsko pravo nad opatijom. — Kotorski plemići — upravljači opatije. — Gusari razaraju opatiju g. 1571. — Radovi oko obnove. — Gusari pljačkaju otočić g. 1624. za opata Miha Cizile, zadnjega Kotoranina.

Zadnjega dana veljače god. 1431. naređuje manji i tajni zbor kotorske općine prokuratorima svih crkava i manastira, da izvrše sve, što kotorska uprava (vlada, Regimen Cathari) odredi za opravak crkava. A iste godine (5. III.) predlaže gradski knez i kapetan Nikola Pisani u tajnom i malom zboru, da, pošto se prava crkava u gradu i u gradskome području s dana na dan gube nemarom i neznanjem upravitelja i prokuratora,[69] svi prokuratori gradskih crkava i crkava gradskoga područja skupa s opatima i upraviteljima pod prijetnjom globe od 25 iperpera za svakoga na glavu, od čega pola državnoj blagajni pola za obnovu manastira ili crkve, pismeno prikažu do blagdana sv. Jurja podroban inventar svih posjeda i dobara crkvenih i manastirskih pred gradskoga kancelara. Kancelar će od toga urediti opći inventar (catasticum et inventarium generale), koji će nadomjestiti druge inventare, da prava crkvena ne propadnu. Devetorica vijećnika prihvatiše predlog. Bi iznešen i pred veći zbor 6. ožujka i prihvaćen sa 47 glasova protiv 5.[70]

Još g. 1423. na 13. lipnja za gradskoga kneza (comes), providura i kapetana Marka Barbadiga u malome zboru i u zboru umoljenih (consilium Rogatorum) bi odlučeno, da se izaberu dva prokuratora za manastir sv. Jurja, pošto su se posjedi gubili, a crkva i manastir propadali, da očuvaju posjede i zadrže sva manastirska dobra, osim hrane i odijela opatu i dvojici svećenika, koji će boraviti u manastiru, e da se tako obnovi crkva i manastir. Ali zaključak osta na papiru. Zato 31. listopada 1431. u malom i tajnom zboru u nazočnosti kneza i kapetana Nikole Pisani-ja jednodušno zaključe suci Pavao Buća (Bucchia), Ivan Biste, Bazilij Bisanti i vijećnici Juraj Gimo, Tripko Pasquali, Dragoe Bolica, Natalin Chiasta,

[69] Cum iura Ecclesiarum ciuitatis et districtus Cathari per ignorantiam et negligentiam Rectorum et Procuratorum ipsarum pereant, et dietim ad nihilum reuertantur... SC, 368.

[70] SC, 367—69.

Petar Glavatis i Matej Buća: pošto će manastir i crkva potpuno propasti (pertendant totaliter ad ruinam) na sramotu ne malu grada, u ime Svevišnjega Stvorca, Slavne Djevice Marije, sv. Marka, zaštitnika slavnoga grada Venecije, pod čijom se sjenom vladaju i upravljaju, i preblaženoga mučenika sv. Tripuna, zaštitnika i stjegonoše gradskoga (protectoris et vexilliferi huius ciuitatis) i preblaženoga mučenika sv. Jurja, i za dobro duša, koja počivaju u manastiru, da se ovrše duždeve naredbe o obnovi crkava, te na korist gradskih plemića, da im sveci božji isprose sretno vlađanje pod sjenom mletačke vlade,[71] prokuratori će manastira od manastirskih prihoda, što će ih utjerati dojdućega Božića, uložiti 100 perpera (kotorskih groša), da se popravi crkva sv. Jurja, kojoj kaplje solar[72] i kor pošto su na obali razrušene kamene stepenice, preko kojih se ulazi u manastir. To će propasti, ako se brzo ne obnovi. Tako će i unaprijed prokuratori s godine na godinu utrošiti oko manastira i crkve po 100 iperpera, i to 50 o svetkovini sv. Ivana Krstitelja, a 50 o Božiću, počam od sv. Ivana 1432. Inače će se prokuratori globiti sa 25 iperpera. Držaće i račune o troškovima i prikazati ih gradskoj upravi. Ako ne utjeraju iznos od 100 iperpera u određenim rokovima, lišavaju se za vrijeme svoje službe učestvovanja u svim gradskim zborovima za jednu godinu. Opat će kroz mjesec dana o svome trošku providjeti manastiru svećenika, da vrši dušobrižništvo, održava bogoslužje i čuva manastir i crkvu; inače će gradska uprava providjeti o trošku manastira. To važi i za buduće opate. Usudi li se ko iznijeti kad kakav protivan prijedlog ili i glasovati za to,[73] platiće odma državnoj blagajni u Kotoru 100 zlatnih dukata, i to bez otpustá ili odgode. Ovo otpustiti ili odgoditi može gradski knez, tri suca, šest vijećnika maloga i tajnoga zbora, cio zbor Umoljenih, cio veći i opći zbor grada. Veći zbor usvoji ovaj zaključak 1. studenoga iste godine sa 60 kuglica protiv dvije.[74]

---

[71] Vidi se iz ovoga, koju su važnost dali zaključku.

[72] In solario — Solar je izbočina na zidu ispod prozora, izložena suncu, obično okružena ogradom od kamenih stupića, po mletačkom uzoru.

[73] Ponere balottam, baciti kuglicu.

[74] SC, 379—83.

Prva isprava, gdje se jasno govori o podložnicima opatije, potječe iz g. 1437. Na 29. travnja te godine Pribislav Bijelić, glavar peraški (capitaneus perasti) Juraš Peroević, Miladin Vitić,[75] Radonja Stefanović, Radiša Rajković i Miladin Miladinović, svi iz Perasta, za se i na ime svih ostalih u selu,[76] pa Nikola Bogoević i Radić Brdonjić na ime sela Gjurića, Vlatko Bogoević, Dapko Gruboević i Ostoja Milinović na ime sela Strpa, Nikola Maroević i Brajko Miholović na ime sela Većebrda, kmetovi sv. Jurja (homines ecclie mon sti Georgii d culpho cat) imenuju u Kotoru svojim zastupaocem Jakova de Esculo,[77] da od mletačkih vlasti isposluje ovo: Seljani tih četiriju sela, podložnih manastiru sv. Jurja,[78] položenih kraj mora, običavahu činiti stražu barkama po kotorskome zalivu[79] i plaćati dažbinu i u doba kotorske samosvojnosti[80] i za mletačkoga vladanja. Gradski rektori Petar Duodo i Ivan Balbi po primjeru svojih predšasnika naplatiše im za vrijeme, što su bili svojim barkama na straži, kako izlazi iz iskaza kotorskih knezeva (comites) Antuna a Bocolis, Marka Barbadigo i Stjepana Quirino. Zato traže po prokuratoru, da budu oslobođeni te angarije ili dajbudi da ne plaćaju, kad čuvaju. U svakoj gradskoj nezgodi bilo u doba samostalna gradskoga upravljanja (tempore catarinorum) bilo u mletačko vazda bjehu spremni i poslušni gradskoj upravi.[81] Istoga se dana obvežu da će platiti de Esculu, ako im to isposluje, šest groša kotorske valute od svake kuće tih sela.[82]

Iz ove isprave proizlazi, da su sela Perast, Većebrdo, Gjurići i Strp bila podvrgnuta Kotoru i da su spadala u opa-

---

[75] Jedan je Vitić početkom mletačkoga vladanja darovao opatiji neko zemljište. KA.

[76] Per se et nomine omnium aliorum dct ville d perasto.

[77] Valjda brata tadašnjega opata Augustina.

[78] Quator villarum . . . subditarum prefato monasterio s. Georgii d culpho cat.

[79] Ad custodiam culphi cat.

[80] Potkraj XIV. i početkom XV. vijeka.

[81] Semper fuerunt fideles prompti et obedientes regimini civitatis catari et nunquam ab eius obedientia se aliqualiter alongaverunt. — Svjedoci na ispravu Tripko de Drago, sudac i Mihna Buća, auditor.

[82] KA, Lib. notar., VI., 258—260.

tijsko područje. Besumnje radi ovoga i bijahu pod Kotorom, jer je opatijska metohija bila uključena u gradsko područje.

Iz inventara pokretnina i nepokretnina manastirskih, što ga je prikazao crkvenoj vlasti opat Augustin 22. travnja 1431.,[83] proističe, da je u Perastu bilo podložno opatiji 60 kuća, od kojih neke nijesu plaćale, a neke jesu. Utjerivalo se godišnje 112 perpera. Kako je Perastu u ovo doba bilo preko 150 kuća, to je gotovo dvije trećine mjesta bilo slobodnih ljudi, pripadnika opatije, jer je Perast bio u području metohije.[84]

Godine 1438. nije više opat Augustin. Tripo de Lampro Bolica, Kotoranin, izrazuje želju pred dubrovačkim nadbiskupom Antunom iz Reata (u srednjoj Italiji), malobraćaninom, da će primiti redovničku benediktovsku halju, da uprava opatije ne ostane zadugo ispražnjena.[85] Vidi se i iz toga nestašica redovnika benediktovaca u ovim stranama. Bolica, izrođen kotorski plemić, nije iz nikakva osvjedočenja ušao u red, nego

[83] BA, u spisima biskupa Ang. Baronio i ŽA.

[84] U Kostanjici 1 kuća plaća godišnj 3 perpera (pp). U Strpu 20 kuća plaća god. 40 pp, i 1 zemljište ispod sela. Mlin pod Morinjem (i danas je tu mlin), unajmljen Dragu Lučinu, Kotoraninu, 4 pp. U Gjurićima 11 kuća 22 pp, a pod selom 1 zemljište drži ga na dio Nikola Bogoev, i drugo, za koje Novak Ivanković plaća god. 5 stara (star = 60 kg) žita. U Većebrdu 10 kuća 18 pp, i 1 vinograd pod selom. Vinograd sv. Stjepana u Donjoj Lastvi prama Tivtu sa svim svojim granicama. Vinograd na Petrovoj njivi u Stolivu, drži ga Grubas iz Perasta. 2 komada vinograda u Stolivu, drži Punoš iz Stoliva. Prčanjske kuće plaćaju 8 pp. Zemljišta sv. Euharistija (de santo Astaxi) u Dobroti 10 pp. Zemljište u Žekovu ili Željkovu ispod Mručevca daje god. 12 stara žita. Vinograd Urbana Mekse na Brumanama 7 pp. Misli se, da je ovo selo kasniji Draževrt, po jednoj notici iz izvješća opata Josipa Mazarovića iz g. 1851., ŽA. Vinograd Tripka Vučića u Tivtu 2 pp. Vinograd i zemlja zlatara Metika (Metičića) na Kulinim Brdima 2 pp. Zemljište Marina Medoice 6 groša. Jedna je kuća opatije u Kotoru. Jedna kuća Miladina Medjvića god 8 gr. Zemljište na Lastvi izmedju Perasta i Risna dava 2—3 žita stara. Drugi teren na Lastvi drži Milak, plaća 1—2 stara žita. Od desetina sa fratarskoga vinograda (vigna di frari) na zemljištu sv. Stjepana i od drugih iz Perasta s godine na godinu 50 desetaka (decimo). Vinograd Lukžin (opatije) 1 desetak. Isto toliko vinograd meštra Marina, zlatara (na položaju Bijeli Pijesak u Stolivu, sr. naved. izvješte u ŽA), vinograd Stojčin kod sv. Stasije, i vinograd Pava Stijepova. — Posjed u Lipcima zove se u jednoj ispravi iz g. 1452. Cvjetava (Zietaua). Pergamena u ŽA.

[85] BA, I P. I, Contareno, 22.

samo da se domogne manastirskih dobara, kako je pokazao kasnije cijelim svojim vladanjem. Dubrovački nadbiskup kao povjerenik pape Eugena IV. izvještava kotorskoga biskupa Marina Contareno u kolovozu 1438., da se Bolica primi u benediktovski red, i da mu se podvrgnu kao starješini u duhovnim i vremenitim stvarima sva braća i podanici manastira sv. Jurja.[86] Biskup ispita Bolicu i nađe ga sposobna za redovnika. Između ostaloga se ističe, da Bolica dobro čita, slaže i pripovijeda latinski. Nato ga u manastiru sv. Jurja zaodjene u benediktovsko ruho s prijetnjom izopćenja svakomu, ko ga omete u posjedu redovničkih prava, u nazočnosti mnogih viših svećenika i odličnijih svjetovnjaka, između drugih i kotorskoga kneza Pavla Contareno. Bilo je to 8. listopada 1438.[87] Tri dana kasnije primi biskup u crkvi sv. Tripuna redovničku profesiju Boličinu u nazočnosti istih odličnika.[88] U smislu bule Eugena IV. od 15. kolovoza 1438. primi biskup u crkvi sv. Tripuna svečanu zakletvu Boličinu i postavi ga 12. listopada za opata sv. Jurja. Ujedno ga uvede u posjed svih prava i prihoda opatije uz nalog svim redovnicima toga manastira,[89] da mu iskažuju posluh i štovanje. Za opata se ističe, da je odlična roda. Pri postavljanju opata vrše se formalnosti kao kod najuglednijih opatija toga doba. Davala se tomu velika važnost. Prihodi su se opatije cijenili na 150 zlatnih forinta. Značajno je, da se dobar dio biskupske isprave o opatovu ustoličenju bavi pravnim sankcijama protiv onih, koji budu ometali opata u vršenju službe i u posjedu opatije.[90]

God. 1439. (16. VI.) opat Bolica uglavi sporazum sa svećenikom Pasquali-jem. Uzimlje ga za kapelana na dvije godine. Pođe li izvan zaliva u službi manastira, opat će podmiriti trošak. Mora da boravi u manastiru. Ostavi li u tome roku manastir, naći će zamjenika. Opat će ga platiti sa 80 iperpera

[86] In spiritualib et temporalib plenariâ exhibend obedientiam reuerêtiam ab omib eiusdem quests (conventus) frib et subdit.

[87] Ispravu je o tome napisao kancelar grada i biskupske kurije Ivan de Luxa u manastiru sv. Jurja 8. X. 1438. BA, I P. I, Contareno (1), 22—23.

[88] Ibid., 24.

[89] Omib 2 singulis monacis d mon.

[90] Ispravu sastavio Ivan de Luxa. BA, ibid. 24., 25—27.

kotorske valute na godinu. Ide ga polovica opatovih dohođaka.[91] — Opat je namještao kapelane, jer se nije skrbio za opatiju, a još manje za dušobrižništvo.

Bolica je rasipavao opatijska dobra. Nije nigdje plaćao dugove.[92] Biskup Anđeo Fasolo prisili ga 1457., da podmiri slikara Lovra za neke slikarije, izrađene u crkvi sv. Jurja.

Novak Dobriković iz Perasta bijaše još 1440. podvrgao opatiji cijelo svoje imanje, e da se kao mali posjednik lakše održi. Novak je bio slobodan mali posjednik. Zato od svoje volje daje pod brigu opatovu svoj posjed, naime, kuću sa vrtovima u Perastu, vinograd u Kostanjici, te zemljište sa kestenjikom i vinograd u Stolivu. Zato je plaćao opatu godišnju najamninu od 140 perpera. O trošku opatije bila mu je opravljena kuća. Po zapisu[93] mogao je Novak, kad je htio, zatražiti natrag zemlje. Svakako u njegovoj kući u Perastu, koja je i opatu poslužila, stanovahu iza toga i drugi i plaćahu najam, tako u vrijeme kuge 1454.

Iz ovoga se vidi, kako su Peraštani bili kmetovi sv. Jurja. Neki od peraških kmetova opatije bijahu i slobodni mali posjednici pod zaštitom opatije, da se lakše održe. Svakako je opatija bila znatan feud.

Opat nije htio da Novaku prizna pravo vlasništva nad preuzetim dobrima, ni da mu ih vrati, pozivljući se pri tome na kotorski štatut, koji zaštićuje prava crkve, a važio je dakako i za područje opatije, nad kojim su Kotorani imali vlast, i tvrdeći, da po njemu sve, što je na čijemu posjedu ili što se na posjedu izvede, pripada gospodaru. Iz istrage, što se vodila od crkvenih sudaca kraj velikih vrata sv. Tripuna pod lužom, izbi, da je Novak ne samo redovito plaćao najamninu, nego

---

[91] »Monaci« manastira sv. Jurja u ovo doba samo su na papiru, u ispravama više formalno spomenuti. Ili su bili tako rijetki, da ih tu katkad nije ni bilo, ili ih uopće nije bilo. Inače ne bi bilo smisla, da se opat nagadja sa svećenikom, dokle i pod kojim uvjetima ima da mu bude kapelan. Ne bi bilo ni razloga, da Bolica nezvan stupa u red. BA, ibid., 32. Nikola je 1448. gradski kanonik i kapelan sv. Jurja. Ibid., 56. Nije ni kapelana Bolicu redovito podmirivao. Ibid. 67. Ni redovnika Ivana iz Dubrovnika, kapelana 1453., nije plaćao u redu. Ibid. 138.

[92] BA, ibid., 35.

[93] Bilježnik de Luxa, poznat iz vremena predaje grada Veneciji.

da je opat ubrao od njegovih zemalja više koristi, nego ga je išlo. Zato crkveni sud presudi 1457. (9. XI.), da opat vrati Novaku sva unajmljena dobra i plati parničke troškove.[94] Sud odredi, da Novak ne smije nikomu da proda ta dobra, ni da ih založi nego za svoga života; kad izumru njegovi baštinici, dobra se vraćaju manastiru.[95]

I Radiša, brat Novakov, obveza se opatu za najam jednoga vinograda (1456.) godišnje na dva zlatna dukata[96] i šest iperpera kotorskoga novca i na jedno podavanje.[97] Za vinograd u Kostanjici, vrh opatova vinograda, obveza se na pola prihoda opatu.[98] Radiša je imao da isplaćuje najam o Velikoj Gospi.[99] Baš u ovo doba padaju počeci javnoga štovanja Gospe od Škrpjela, čija je crkva posvećena Marijinu Uznešenju na nebo.

Opat je po staroj taksaciji[100] dugovao kotorskomu kaptolu pripomoć (caritativum subsidium). Fasolo ga prisili 1458., da isplati kaptolu svoj dio, naime 40 perpera.[101]

Svakako je Bolica imao zaslugu, da je nastojao, kako da natrag dobije dobra opatije. U tu se svrhu obrati odma na početku svoje službe na dužda i senat. Dužd Frano Foscari piše 11. siječnja 1439. Albanu Sagredu, kotorskomu knezu, i nasljednicima, kako mu je opat (Abbas Tryphonius, Abbas S. Georgii de extra Catharum) upravio molbu, pošto je opatov predšasnik ili drugi otuđio mnogo zemljišta i nepokretnine opatije, da mu se pruži pomoć, da ih natrag dobije. Po mle-

---

[94] BA, XVII. (2), Fasolo, 80—8., 98., 102—105., 113—116., 123—129., 137., 141—145.

[95] Cui. monastirii ista sut bona, ibid., 145. — Nije htio da plati Novaku ni konja, što je ga u njega kupio na trgu sv. Stjepana, ni iznos, što ga je Novak dao (pp) Vlahu Radosaliću iz Perasta za kuhinjsko sudje, što ga ovaj bijaše donio za opata iz Dubrovnika. Ibid., 84. Prokurator opatov protiv Novaku Tripho d sciti, ibid., 102.

[96] Boni auri et justi pondrs.

[97] Enxenium = dar na pr. o Božiću, Uskrsu, kozlić, jagnje i sl.

[98] Ibid., 127.

[99] I festo scte m d ms augusti.

[100] Scdu tassatione antiqua.

[101] Ibid. 186. Biskup Marko Negri potražuje tu pripomoć (1 dukat) od Bolice 1462. BA, XV (3) Iegri, 263 4.

tačkim zakonima nije bilo dozvoljeno prodavati ni otuđivati crkvena dobra. Zato dužd uklapa u pismo neku odluku o tome i pridodatak senata iz 1412. (27. X.), da ju provede; dao ju je i unijeti u spise kancelarije; preporuča mu opata.[102]

Bolica je i druge mnoge pokušao da prevari. Tužba je za tužbom stizala biskupu.[103] Uzalud ga je biskup opominjao, da sakupi u samostan nekoliko redovnika, da pjevaju službu, uzalud da nađe svjetovna svećenika za kapelana, da ovaj dijeli sakramente i vrši pastvu, jer na području opatije, koja je brojila oko 2000 duša, nije bilo svećenika za dušobrižništvo.[104] Područje je opatije 1439. svakako bilo znatno, jer Perast, u ovo doba selo, broji samo 155 kuća, podložnih crkvi sv. Jurja kotorskoga.[105] Tako se kaže u dukali dužda Frana Foscari-ja 11. siječnja 1439., upravljenoj kotorskomu providuru Albanu Sagredu. Peraštani se bijahu potužili mletačkoj vladi na Kotorane, da im sijeku vinograde i ne puštaju ih da nove nasade; tako će potpuno propasti selo, pa će se morati prebaciti u Pulju ili drugamo. Dukala ističe, da Peraštani od svojih prihoda plaćaju dužne poreze mletačkoj vladi i da su se pokazali i u drugim prigodama za čast i državu mletačku. Negdašnji kotorski knezevi Pavao Contareno i Lovro Vitturi, zapitani za mišljenje, posvjedoče siromaštvo i vjernost Peraštana[106] i ustvrde, da bi to poništavanje vinograda bilo i uništenje Perasta na štetu mletačke države i Kotora. Zato vlada nalaže, da se vinogradi održe, kako su.[107] God. 1454. dukalom od

[102] Isprava u IS, VI, 463.

[103] Opat se opravdavao da mu kmetovi ne plaćaju. Imao je da primi od Strpljana 1458. 12 pp 10 gr. BA, XVII (2), 182. Prihodi su se opatije cijenili 1438. na 150 zlatnih forinta godišnje. BA, I, P. I, 25.

[104] Quod in d abbatia cuius cura sunt anime circa duo milia sacerdos aliquis qui curam animarum exerceat non sit. Opat je imao i drugih poroka. Svojim je životom teško sablaznio vjernike.

[105] Pro parte fidelium nostrorum hominum et communis villę de Perasto, districtus Cathari, nobis expositum est, quia in ipsa villa sunt domus centum quinquaginta quinque, supositę ecclesię S. Georgii de Catharo...

[106] Qui de fide et paupertate horum fidelium nostrorum perhibent testimonium...

[107] Sr. dukalu u Glasniku zemaljskog muzeja, Sarajevo, XXXIII., XXXIV. 1921. 1922. 1.—4. Dr. G. Čremošnik, Kotorski dukali i druge listine, 150/51.

30. srpnja bi potvrđena ta senatska odluka, a ujedno naglašeno, da Peraštani ne smiju da sade vinograde na mjestima, zabranjenim od kotorskih štatuta.[108] Kotorani su spominjali neko pismo Andrije Veniera Peraštanina.[109] Gdje su bili ti vinodgradi, objašnjuje vrlo stara odredba kotorske općine iz g. 1315. (28. XII.), da ne smije nijedan Kotoranin ni težak saditi vinograde na zemljištu manastira sv. Jurja, nego jedino, ako komu Kotoraninu bude zapušten vinograd, moći će ga on, i drugi niko, obnoviti; posadi li ko vinograd, taj ide manastiru, i plaća se globa od 200 perpera, od toga 10 državi (srpskoj ili kraljevskoj komori), a ostalo općini. Ovo sve na zahtjev opata i samostanaca.[110] — Ti su vinogradi bili rasijani po Vrmcu, osobito na Većebrdu.

Bolicu je biskup pozivao preda se. Uzalud. Pače grdi biskupa. Zato ga Fasolo udara izopćenjem (već je i prije njega bio izopćen) i naređuje, da ga svak izbjegava (excommunicatus vitandus). Osuđuje ga ujedno na iznos od 150 perpera, od toga 50 sv. Tripunu za nabavu crkvenoga ruha, a ostalo, da nabavi kalež i shranište (ciborij), što bijaše prodao iz opatijske crkve, da udovolji nekim svojim hirima. Ne pokori li se kroz 4 dana, dvostruko će platiti, i to opravak opatije i crkve sv. Jurja, jer prijete da padnu, ako se skoro ne poprave.[111] Ova je presuda objavljena 14. listopada 1457. u nazočnosti Ivana Paltašića, arhiđakona, i Mihovila Vraćena, kanonika vikara, te Jakova Zagurovića i Natalina Metičića.[112]

Nato uloži utok na sv. Stolicu opatov prokurator njemački benediktovac Sigismung iz Regensburga (Sigismundus de Ratispane) 18. studenoga iste godine. Nije došao opat kroz određen mu rok, da čuje biskupov odgovor na utok. Zato biskup provede presudu. Ali ipak izvijesti papu Kaliksta III. o opatovu vladanju.[113]

[108] Perast se zove »villaggio in contado« di Cattaro«.

[109] Ibid., 167.

[110] SC, 157.

[111] Cm ecclia ą monasteriu ut euident, apparet ruina minat ą nisi ibreui restaurata fuerit ruet. Ibid., 120.

[112] BA, XVII (2), 110., 117—120.

[113] Bilježnik i kancelar biskupske kurije Petar Baffo, kanonik u gradu Chioggia, canonicus Clugiensis, ibid., 147—156.

Opat je nakon izopćenja na svoju ruku našao neke svećenike i povjerio im pastvu nekih sela svoga područja, našto im biskup 1457. (8. XI.) zabrani vršenje pastve bez njegove dozvole i obznani ih, da je opat izopćen i suspendovan od svakoga svećeničkoga čina.[114]

Naredne godine (8. I.) biskup naređuje opatu, da nađe zamjenika, pošto na njega spada po običaju (juxta cosuetudine) da odsluži svečanu misu u stolnoj crkvi na dan prenosa sv. Tripuna, 13. siječnja, i da donese ili pošlje biskupu uobičajene regalije i godišnji prirez.[115]

Opat je usprkos suzpenziji i izopćenju i dalje čitao misu. Zato ga 1458. (2. II.) biskup ponovno proglašuje izopćenim i upozoruje vjernike, da ga izbjegavaju, dok se ne popravi i ne zatraži od Apoštolske Stolice odriješenje od iregularnosti.[116]

Na 31. svibnja 1460. uglavi opat u Padovi u palači pravde (in palatio iuris, Palazzo di Giustizia) sa Dubrovčaninom Ivanom Alegretti-jem, nastanjenim u Padovi, da preuzme za vrijeme njegove odsutnosti upravu opatije s pravom uživanja svih njezinih dobara i prihoda, kao i dušobrižništvo. Opat je kanio da se bavi naukom u tome gradu. Ivan će mu od prihoda slati godišnje 100 zlatnih dukata. Za radove oko manastira i zemalja uložiće godišnje 100 iperpera. Držaće u manastiru za održavanje službe i za potrebe dušobrižništva jednoga monaha svećenika i dva monaha klerika, kojima će davati hranu i odijelo. Opatu će namiriti troškove oko vinograda sv. Stjepana prama procjeni. Ako krivnjom opatovom ne uzmogne Allegretti boraviti u manastiru, pa bude prisiljen da se vrati u Padovu, njemu će i pratiocu mu isplatiti opat putne troškove u Kotor i natrag. Ali se Allegretti tuži već iste godine na opata, da ne vrši obveze. Biskupov vikar Antun Drusko presudi, da Allegretti isplati opatu troškove oko vinograda sv. Stjepana, a opat njemu da preda sve prihode mana-

---

[114] Ibid., 244/45.

[115] Regalias nras consuetas ą cesu uestru anuu, ibid., 245. Već 1453. bili su ga pozvali za taj dan arhiprezbiter Matej Vraćen i vikar Tripo Pron »volentes observare consuetudinem Episcopalis Curiae Catharensi«. Isprava u IS, VI, 466.

[116] BA, XVII (2), 246.

stira.[117] Opat je boravio s nekom obitelju kod vinograda sv. Stjepana.

Iz inventara sv. Jurja, u podacima rasprave, slijedi, da je u crkvi bio velik oltar i dva manja.[118] Opat je imao posjeda u Lepetanima, na Petrovoj njivi, u Mrčevcu i kod sv. Stasije.[119]

God. 1461. podigne parnicu protiv Bolice dubrovački građanin Bratiša Radojković za neplaćenih 3000 opeka i nešto vina. U Kotoru se povede raspra pred biskupskim sudom. Svjedočaše za opata Radosav Radohnić, njegov vazal iz Perasta. Zato mu svjedočanstvo bi osporeno. Značajno odgovara Radosav na upit, je li dužnik opatov, da jest. kao i drugi stanovnici Perasta.[120] Opat je osuđen, da plati Bratiši 7 dubrovačkih iperpera. Nato on prizove na sv. Stolicu. Mnoštvo dužnika nije namirio. Parnice bijahu na dnevnome redu.[121]

Za opata se Bolice desi važan događaj u povijesti manastirske crkve. Odredbe kotorskoga zbora o opravku crkve ne ostadoše na papiru. Tako je mogao biskup Marin Contareno da na molbu kaptola, opata i manastirskih redovnika posveti na 2. rujna 1447. crkvu sv.. Jurja na slavu božju, Preblažene Bogorodice Marije i sv. Jurja.[122]

Kotorski providur Zen nalaže 12. kolovoza 1484. Peraštanima, da povrate opatu kapelu sv. Marije (Gospe od Škrpjela) na obližnjoj morskoj hridi.[123] — Bolica je umro na 8. lipnja god. 1485.[124]

Alberti u svojim zapisima[125] naglašuje, kako se u ispravama ističe, da je tada tajni zbor kotorski izabrao za opata

---

[117] BA, XXV (3), 132—182.

[118] Spominju se i dvije mitre, dakako opatske. Opat je primio iz Perasta 60 pp i 10 gr, iz Strpa 12 pp 10 gr, iz Većebrda 24 pp. Iz Gjurića, koji se spominju, ne kaže se, koliko.

[119] Ovdje najviše žita, 20 stara. Ibid., 159. 159. Još 1441. obratio se opat na kotorskoga kneza Petra Dalmario protiv nekih kmetova iz Perasta, Strpa i Većebrda, da mu ne davaju obične prihodarine. Knez uzme u zaštitu njegove tražbine. ŽA, Per. contro Catt.

[120] Q sit sct ceti habitantes in perasto.

[121] BA, XV (3), 61—102., 136.

[122] IS, VI, 465.; Flaminius Cornelius, Catharus Dalmatiae civitas, 32.

[123] Sr. o tome i o razvoju ovoga glasovitoga svetišta moju knjigu »Gospa od Škrpjela«.

[124] Po anonimnu izvješću, Visković, o. c., 7.

[125] ŽA.

kotorskoga plemića Jerolima Lamprova (Bolicu), i to zato, što je opatija važna točka za obranu grada, pa je trebalo imati na otočiću iz političke sigurnosti pouzdanu osobu, opata iz plemićkih redova. Besumnje su Kotorani potkraj XIV. vijeka za teških borba sa Dubrovčanima, koji su svojim bojnim lađama krstarili baš od Oštroga rta do Risna, pa i uslijed gusarskih napada, pokušali da osnaže svoj utjecaj na opatiju. To više, što baš u ovo doba benediktovci nijesu više zadružno živjeli u manastiru, i dobra se opatije uslijed toga osobito početkom XV. vijeka rasipavala s dana u dan.

Tako Kotorani prokažu prviput, ukoliko je poznato, izborom Jerolimovim svoju težnju, da utvrde patronatsko pravo nad opatijom. Crkvena im ga vlast kasnije redovito nije osporavala, iako u starini, primjerice XIV. vijeka, u izbor opata ulazi u prvome redu papa. Počam od mletačke ere na čelu su opatije kotorski plemići. Duh je mletačke vladavine bio i onako aristokratski, a republika je umjela da jače zasegne u crkvene stvari.

Kotorani izaberu Jerolima na 9. lipnja 1485. Gradski se rektor i providur Frano Leon obrati u Mletke, da s kojegod strane osigura izbor. Na 27. lipnja, 18 dana nakon izbora, isposlova izabranikov otac Nikša dukalu o potvrdi izbora. Ali dukala ističe, da će se pisati u Rim duždevim poklisarima kod sv. Stolice, da isposluju potvrdu. Kotorani to ne čekaju, nego na samu otočiću s velikom svečanošću u prisustvu plemića, suđaca i crkovnjaka uvedu opata u posjed na 30. srpnja. To je svakako p r v i č i n s e k u l a r i z a c i j e opatije, to više, što se od Jerolima nije prethodno iziskivalo, da prihvati benediktovsko ruho i položi redovničke zavjete, kako je to bilo s njegovim predšasnikom.[126] Crkva nije priznala izbora. Skoro zatim, 23. prosinca 1485., papa Inocentij VIII. posebnim pismom združi i utjelovi manastir i opatijska dobra mensi kotorskoga biskupa Petra de Brutis (Bruti), odlična Mlečića.[127] Ali Bruti

[126] ŽA, iz Albertijevih zapisa i drugdje; sr. i Viskovića, ibid. Sekularizacija je opatije potpuno provedena nakon 1634., kad su Kotorani izgubili patronsko pravo nauhar mletačkoga senata. Odonda su opati isključivo svjetovni svećenici osim jednoga.

[127] . . . *Per suas litteras univit, annexit et incorporavit . . .* Tako Aleksandar VI u buli »Exigentibus meritis« iz g. 1493., MS, I, 534.

nije uživao komendu. Tako tvrdi u pismu na Aleksandra VI. njegov nasljednik biskup Ivan Chiericato, a tu biskupovu tvrdnju sam papa u buli »Exigentibus meritis« ponavlja.[128] Sigurno stoga, što se Petar kao biskup nije mnogo bavio u Kotoru, jer je upravljao vicentinskom (Vicenza u Italiji) biskupijom namjesto kardinala Ivana Krstitelja Zena, prezaposlena u rimskoj kuriji.[129] Petar je umro 1493.

Nato papa Aleksandar VI. premjesti iz otočke biskupije spomenutoga Ivana Krstitelja Chiericato, Vicentinca, generala reda krstonoša (Ordo Cruciferorum). Prisajedinjenje se manastira biskupskoj mensi raskine smrću Petrovom, kako izričito naglašuje Aleksandar VI. u spomenutoj buli od 11. listopada 1493. Zato je papa posebnom bulom, ranijom od ove, predao manastir u komendu novomu kotorskomu biskupu. Ali u tom ranijem pismu papa naglašuje, kako je Bruti imao komendu manastira i kako prihodi opatije po općemu sudu ne nadvisuju 130 zlatnih forinta. Ali Bruti u stvari nije uživao prihode, a neki tvrde, da kotorska općina ima patronatsko pravo[130] i da su prihodi manastira u vrijeme, kad je dato prvo papino pismo, i sada mnogo viši, iako ne prelaze 200 forinta. Zato se uzboja Chiericato, da mu ko sa prešućivanja istine ne ospori vrijednost papina pisma. Svoju bojazan izloži papi. Aleksandar VI. 11. listopada 1493. navedenom bulom utvrđuje svoje ranije pismo, pravo biskupovo na komendu protiv bilokakvih prigovora i poteškoća. Papa načelno ne osporava patronatsko pravo Kotoranima. Ali ga samo za ovaj put izričito dokida,[131] pa makar da je manastir još na bilokoji način ispražnjen.[132]

(Nastavit će se).

---

[128] Ibid., 535.

[129] IS, VI, 472/4.

[130] A nonnullis asseratur, illud de iure patronatus dilectorum filiorum Communitatis Catharensis fore, u naved. buli.

[131] . . . Nos iuri patronatus huiusmodi hac vice dumtaxat expresse derogamus . . . .

[132] MS, I, 534/5.

Marija — naša posrednica.

Dr Stj. Bakšić.

(Nastavak).

B. Marija — posrednica sviju milosti.

Kristovom žrtvom na drvetu križa izvršen je otkup roda ljudskoga. No da ovo objektivno otkupljenje donese koristi pojedincima, treba da bude individualno primjenjeno. U dušu pojedinca treba da sađe i ondje ostane milost posvećujuća kao odraz božanskog života u nama i oslobođenja od ropstva đavolskoga; milost, koja jedina čovjeka osposobljuje za gledanje božanske biti i time za vječnu sreću, vječno blaženstvo i vječno otkupljenje i oslobođenje svake vlasti đavolske. No nastaje sada pitanje, kojim misterijoznim kanalima silazi u ljudske duše ova božanstvena milost, koju nam je svojim smrću zaslužio Krist?

Prva je i temeljna istina, da nijedna milost ne silazi u naše duše mimo Krista. On je prvi i vrhovni djelitelj sviju plodova otkupljenja. Svojom smrću nije samo zaslužio sve milosti, nego je i zavrijedio da bude njihov potpuni gospodar. Stoga se subjektivno otkupljenje svakog pojedinog čovjeka, koje se počinje, nastavlja i završava dijeljenjem milosti, nikako ne zbiva bez Krista. Svi su božanski darovi postavljeni u njegove ruke i nijedna se milost ne dijeli, koja ne dolazi preko njegovog svetog čovještva prema riječima pisma: »Sve je meni predao Otac moj« (Mat. 11 $_{27}$). Mi s Kristom sačinjavamo jedno mističko tijelo, kome je on glava. I stoga kao što dijelovi tijela živu, u koliko su živčanim sistemom povezani uz glavu, tako i mi možemo da živimo svrhunaravnim životom jedino u koliko smo povezani sa Spasiteljem, u koliko nas on veže sa sobom po svrhunaravnom vezu božanske milosti. Krist jedini daje zaslužnu vrijednost našim

djelima (valorem meritorium) te istom okupana njegovom krvlju mogu ona da se pokažu i približe licu Svevišnjega. Sva naša djela imadu dakle kod Boga vrijednost samo toliko, u koliko su izvršena u Kristovom imenu i utjecajem od njega darovane milosti.

Zato je Krist i na nebesima naš posrednik i odvjetnik. Posrednik spaja dvije odijeljene stvari, a odvjetnik je onaj, koji zagovara okrivljenikovu stvar kod suca. Krist dijeleći milosti, koje je zaslužio po otkupljenju, ispunja i izvršuje približavanje među nebom i zemljom, a kao odvjetnik čini, da Bog imade samilosti s nama grješnicima. Svoju posredničku službu na nebesima vrši Krist prikazujući Ocu s jedne strane svoje čovječanstvo, koje je zbog nas uzeo, i misterije, koje je u njem ovršio, a s druge strane otkrivajući Ocu želju svoje duše, koju je imao i imade za naše spasenje.

Krist je dakle kao čovjek ne samo zaslužni uzrok (causa meritoria) sviju milosti, koje se čovječanstvu dijele, nego je i temeljem svoje moći kod Oca njihov autoritativni djelitelj, dolazile one k nama preko sakramenata il izvan njih.

No kod posredovanja milosti postoje uz Kristovo prvotno i glavno posredništvo i drugi posrednici. Svaki pravednik može biti posrednik kod Boga za druge ljude. Sv. Pavao u poslanici na Rimljane (15_{30}) piše: »Ali vas molim, braćo, zaradi Gospodina našega Isusa Krista, i zaradi ljubavi Duha, borite se sa mnom u molitvama za me, k Bogu, da se izbavim od onih, koji se ne pokoravaju u Judeji«. U prvoj pak poslanici na Solunjane (I. 1_2) kaže: »Zahvaljujemo Bogu svagda za sve vas, spominjući vas u molitvama svojim«. Ova moć posredovati kod Boga, koju pravednici imadu već ovdje na zemlji, dobiva osobitu snagu na nebesima. Svi su sveci naši odvjetnici, koji u jedinstvu s Kristom, u ovisnosti prema njemu i po njegovim zaslugama mole kod Svevišnjega za naše spasenje t. j. za one milosti, koje su nam potrebne za postignuće vječnog blaženstva. To je ono općinstvo svetih, koje čini članak našeg Vjerovanja.

Ovo svetačko posredništvo nije dakako u nikojoj protimbi s riječima ap. Pavla (I. Tim. 2_5): »Jer je jedan Bog, i jedan posrednik Boga i ljudi, čovjek Krist Isus, koji dade sebe

u otkup za sve«. Krist je jedini posrednik svoje vrsti. On je posrednik po pravednosti (mediator secundum justitiam), koji zbog svojih vlastitih zasluga imade pravo da bude uslišan. Uz ovog vrhovnog posrednika odredila je Providnost da postoje i drugi posrednici, ali takovi, čija sva posrednička snaga ovisi o zaslugama Kristovima. Riječi stoga sv. Pavla o jednom posredniku ne stoje u protimbi s činjenicom, da uz vrhovnog posrednika postoje i drugotni posrednici.

Ako pak milosno posredništvo vrše sveci, i to tako, da je to posredništvo jače i moćnije, što su veće svetačke zasluge, nitko neće i ne može poreći, da pred svim svecima osobitu snagu posredništva imade Bl. Dj. Marija, koja je s Kristom, glavom i djeliteljem milosti povezana osobitim vezom i božjeg materinstva i stvarnog sudjelovanja kod otkupljenja. Marija je dakle posrednica milosti, samo nastaje pitanje, kakav je okvir i kakva je narav toga posredništva. I odgovarajući na ovo pitanje kažemo, da je Marija službena posrednica sviju milosti, kojegod se čovječanstvu daju. To općenito Marijino milosno posredništvo imade da sačinjava predmet našeg raspravljanja.

Nema ponajprije sumnje, da je osobito u posljednjih 20 godina pitanje univerzalnog Marijinog milosnog posredništva postalo u teološkoj literaturi veoma živo. Njega se dotiču ne samo uži i širi dogmatski udžbenici, nego su u posljednje doba izašle i mnoge zasebne monografije, kojima je svrha, da to pitanje po mogućnosti što jače osvijetle.[1] Tako ova nauka, koja je u

[1] Spomenut ćemo ovdje barem neka djela: Lepicier: Tractatus de B. V. Maria, Matre Dei, Romae 1901; De la Broïse et Bainvel: Marie Mère de grace, Paris 1921; Campana: Maria nell dogma cattolico, Torino-Roma 1903; Gutberlet: Die Gottesmutter, Regensburg, 1917; P. Hugon: La mere de grace, Paris 1904; Pesch: Die selige Jungfrau Maria, Freiburg 1923; Naulaers: De Maria mediatrice, Lovanii 1922; Schüth: Mediatrix, Innsbruck 1925; Terrien: La Mere de Dieu et la Mere des hommes, Paris 1902; I. Bittremieux: De mediatione universali B. M. V. quoad omnes gratias; Bover: De B. Virgine Maria, universali gratiarum mediatrice, Barcinona 1921; A. Campanale: La mediazione universale di Maria e il suo vero culto nel mistero della visitazione; Casale Monferato, Pezana 1925; Godts: De definibilitate mediationis universalis Deiparae, Bruxellis 1914. Kod nas: dr. Fabijan: Marija, srednica vseh milosti, Bogoslovni Vesnik 1925.

tradiciji i vjeri puka živjela u manje ili jače izrazitoj formi već od najstarijih vremena, koja je svoje izričite borce našla već u sv. Bernardu i Albertu Velikome, a kasnije osobito u 18. i 19. vijeku u bl. Grignionu de Montfort, sv. Alfonsu Liguoriu, Faberu, Petitalotu i drugima, postaje u 20. vijeku predmet najživljih teoloških rasprava. Čini se pače, da će u spoznajnom razvitku ove nauke doskora doći do takvog završetka, koji će biti okrunjen dogmatskom definicijom općenitog Marijinog posredništva u dijeljenju sviju milosti. Za to zacijelo govori i činjenica, da je pitanje sveopćeg milosnog posredništva Bl. Dj. Marije došlo i u uži dodir sa širim slojevima puka. Ono je naime općenito postalo i centar rasprava Marijanskih kongresa, koji su u katoličkom svijetu tako učestali. Tako n. pr. u Freiburgu (Švic.) g. 1902., u Einsiedelnu 1907., Trieru 1912., u Folgoatu (Bretagna) 1913., u Brüsselu 1921. i t. d. No još i više. Pitanje Marijina milosnog posredništva svraća na se živu pažnju i biskupa i svete Stolice. Papa Benedikt XV. dopustio je za Belgijske dieceze časoslov i potvrdio misu »blažene djevice Marije, posrednice sviju milosti«. Izjavio je također, da »kongregacija za obrede« može tu dozvolu dati svakome biskupu.

Riješenju pitanja Marijina posredništva podaje se dakle u Crkvi velika važnost. I posve razumljivo. Jer to pitanje, uz spekulativnu težnju za što dubljom spoznajom istine na području čitave objave, zadire još veoma duboko i osjetljivo u praktički kršćanski život vjernika. Njegovim se naime osvjetljenjem i rješavanjem ne povećaje i ne proširuje samo spoznaja poklada božanske objave o blaž. Djev. Mariji, nego se utvrđuju i novi motivi za proširenje njezine časti i slave, a pojedincima se označuju što sigurniji putevi za jačanje, unapređivanje i usavršavanje unutarnjeg duhovnog života.

Nauka o posredništvu sviju milosti jest dakle u uskoj vezi s naukom o praktičkom primjenjivanju Kristova otkupljenja na ljudski rod. Sadanji red otkupljenja i njegova primjena ne da se bez saradnje Bl. Djevice Marije ni zamisliti. I upravo iz ovih tvrdnja izvija se sva golema važnost i potreba, da pitanje Marijinog milosnog posredništva što jače osvijetlimo.

Promotrit ćemo stoga ovo važno pitanje i to tako, da najprije općenito označimo pojam Marijinog univerzalnog posredništva, zatim da potražimo dokaze za njegovu opstojnost u sv. pismu, tradiciji i crkvenom učiteljstvu; nadalje da odredimo, da li se nauka o univerzalnom Marijinom posredništvu nalazi u onom stadiju, da uzmogne biti pridignuta na čast definirane dogmatske istine, te konačno, da riješimo barem neke teškoće, koje se protiv Marijina posredništva iznose.

Prvo je dakle pitanje, što uključuje i znači pojam općenitog milosnog posredništva Bl. Djevice Marije.

I. Općeniti pojam i značenje tvrdnje: Marija je posrednica sviju milosti.

Prije nego prijeđemo na dokazivanje tvrdnje, da je Bl. Dj. Marija uistinu posrednica sviju milosti, treba da najprije barem u glavnim potezima označimo značenje ovog milosnog posredništva. U vezi s time treba da istumačimo: koji je subjekat, u čiju se korist proteže Marijina milosna saradnja, zatim, koje milosti dobivamo Marijinim posredništvom i konačno način, kojim Bl. Dj. Marija svoje posredovanje izvodi.

1. Osobe, kojima Marija posreduje sve milosti.

Općenito posredništvo Bl. Dj. Marije s obzirom na sve milosti proteže se na ljude i to na sve ljude. Marija je naime, košto ćemo vidjeti, posrednica sviju milosti, koje je Krist zaslužio. Krist je pak zaslužio sve milosti, koje čovječanstvo prima barem iza Adamova pada, i nitko ne prima milosti, koja nije zaslužena po Kristu. Sv. Pismo izričito veli: »Jer je jedan Bog, i jedan posrednik Boga i ljudi, čovjek Krist Isus, koji dade sebe u otkup za sve« (I. Timot. $2_{5,6}$). »I on je pomirenje za grijehe naše, i ne samo za naše nego i svega svijeta« (I. Iv. 2_{2}). Bog je od vijeka gledao neizmjerne zasluge Kristove, što će ih steći smrću na drvetu križa te je zbog tih neizmjernih zasluga i zadovoljština već u Starom Zavjetu opraštao grijehe i dijelio milosti. Onaj dakle historijski Kristov otkupni čin imao je i unatražnu otkupnu snagu za sve ljude.

Budući pak, da je Bl. Dj. Marija svojim pristajanjem na materinstvo Božje ovaj otkupni čin omogućila, što više u

njemu kao prava suuzročnica najuže sarađivala te upravo temeljem ove saradnje, kako ćemo kasnije vidjeti, stekla pravo na dijeljenje milosti svima onima, kod čijeg je otkupljenja sarađivala, slijedi, da se Marija s pravom zove posrednica sviju milosti i onih ljudi, koji su živjeli prije Krista. Stoga ju već sv. Efrem nagovara: »Po tebi (Marija), koja si jedina bezgriješna, dovedena je, dovađa se i dovodit će se sva slava, čast i svetost od samog prvog Adama i sve do svršetka vijeka apostolima, prorocima pravednima i poniznima u srcu.«[2]

No u sudjelovanju Bl. Dj. Marije kod dijeljenja milosti treba dobro razlikovati dva stadija: prije uzeća na nebo i poslije toga uzeća. Nema nikoje sumnje, da je velika razlika u načinu saradnje kod dijeljenja milosti prije i poslije Marijina uznesenja u nebo. Iza uznesenja posreduje Marija ne samo svojim zaslugama nego i stvarnim zagovorom kod dijeljenja sviju milosti čovječanstva.

Takav način posredovanja milosti nije mogao biti prije. Nastaje dakle pitanje, na koji je način Bl. Dj. Marija bila posrednica milosti sviju ljudi prije uznešenja u nebo, a napose prije dolaska Kristova.

Prije Kristova dolaska bila je isključena svaka onakva Marijina saradnja kod dijeljenja milosti, koja pretpostavlja Marijino bivstvovanje. Prema tome utjecaj Marijin na dijeljenje milosti prije Kristova dolaska može se ubrojiti jedino u red svršnih uzroka (causa finalis), ukoliko je naime svim ljudima prije Krista davao Bog milosti zbog budućih Marijinih zasluga i zbog buduće njezine najuže saradnje u samom Kristovom otkupnom djelu.

Prema tome mogla je Bl. Dj. Marija svojim stvarnim djelovanjem utjecati na dijeljenje milosti jedino otkako je na životu.

Ostaje još pitanje, kako je Marija posredovala milosti svim ljudima za vrijeme svoga života, a prije uznesenja u nebesa.

Nema ponajprije nikoje sumnje, da je posve isključeno Marijino milosno posredništvo putem molitve i zagovora za

[2] Assemani III. 528 C. F., 531 B. F., 532 A. B. C.

one, koji su poumrli prije njezina rođenja. Kad je Marija živjela, već je vječna sudbina tih ljudi bila riješena. I jer se osuda Božja ne mijenja, svako je posredovanje uzaludno. No ova mogućnost Marijina posredovanja za ljude prije Krista isključena je i stoga, što sudjelovanje kod dijeljenja milosti putem aktualnog zagovora i molitve pretpostavlja, da posrednik poznade ne samo sve one, kojima se milost dijeli nego i sve njihove okolnosti i potrebe. Ovakvog pak znanja Marija za života nije još imala niti mogla imati.

No pitanje je još, kako je Marija za svoga života bila posrednica milosti onim ljudima, koji su bili njezini savremenici.

Nema sumnje, da je Marija svojim zagovorom, svojom molitvom mogla sudjelovati kod dijeljenja sviju onih milosti, koje se ljudima daju otkako je ona u životu. Ako se naime molitva smatra kao dobro i zaslužno djelo, nema dvojbe, da je Bog gledajući Marijine molitve u vezi s Kristovim zaslugama, mogao u njima nalaziti razlog za darivanje milosti. Blažena pak Djevica Marija molila je mnogo te je tako svojom molitvom i zagovorom bila posrednica milosti, koje je Bog za njezina života davao svijetu. Ali ipak Bl. Dj. Marija nije za svoga života bila posrednica sviju milosti u tom smislu, kao da bi za svaku milost, koja se dala pojedincu, posebno posredovala. Posredovanje naime putem molitve i zagovora, kako ga je Bl. Dj. Marija vršila za svoga života, pretpostavlja, kako već spomenusmo, spoznaju sviju tada živućih ljudi i sve njihove pojedinačne okolnosti, upravo u koliko su u vezi sa vječnim životom. Tko bi pak kazao, da je Bl. Dj. Marija već za života imala takvu spoznaju, ustvrdio bi nešto, što je teološki veoma teško reći. Što više, u objavi ovakva tvrdnja ne samo da nema oslona nego su nam upravo iz objave poznate činjenice, koje nas uvjeravaju o protivnome. Tako je n. pr. Marija tri dana tražila Isusa i nije znala, da se nalazi u hramu. Bl. Djevica Marija nije još za života bila »in statu comprehensorum«, kako kaže sv. Toma[3] te dosljedno njezino se znanje nije osnivalo na gledanju, nego na vjeri. Sv. Pismo izričito govori kroz usta Elizabete o njoj: »I blago Tebi, što si v j e-

[3] S. Th. 3, q. 30, a. 2 ad 1.

r o v a l a, da će se izvršiti, što Ti je kazao Gospodin« (Lk. 1.$_{45}$). Marijino milosno posredovanje za života bilo je dakle posredovanje u općem smislu, u koliko je Bog dijelio milosti ljudima gledajući na Marijine zasluge i aktualno posredovanje, ali to posredovanje nije Djevica jošte vršila posredujući aktualno za svaku pojedinačnu milost, koja se ljudima davala.

Druga je dakako stvar iza smrti. U neposrednom naime, blaženom gledanju Boga, koji je neposredni i prvi objekt čovječje blaženosti, gleda i spoznaje blaženik kao drugotni objekt i sve ono, što je u vezi s njegovom osobom i službom. Na temelju ovog općenitog teološkog načela mogla je Bl. Dj. Marija tek iza smrti imati potpunu spoznaju sviju ljudi i sviju njihovih okolnosti. Općenita Marijina spoznaja izvire iz intuitivnog spoznanja Božje biti, a pravni naslov za svoj tako golemi opseg i širinu imade u odlici, kojom je Marija određena, da bude posrednica sviju pojedinačnih milosti, za što se nužno traži spoznaja sviju ljudi i sviju njihovih prilika. Bl. Dj. Marija jest dakle tek iza svoga slavnog uzeća na nebo postala neposredna posrednica sviju pojedinačnih milosti, koje ljudi dobivaju. Ovo je općenito mišljenje bogoslova. G. van Noort kaže: »Nauku o općem zagovoru Djevice suzujemo na vrijeme, odkad je Marija uzeta na nebo. Samo po sebi je jasno, da milosti, koje se davahu u Starom Zavjetu poradi budućih zasluga Kristovih, nijesu davane na zamolbu Djevice. Pa premda je izvan svake dvojbe, da je molitva Bogorodice, dok je još boravila na zemlji, vrlo mnogo vrijedila, ipak se čini, da općeni zagovor zgodnije pretpostavlja, da Djevica zna sve potrebe pojedinaca. Takova znanja sigurno nije imala, prije nego je primljena u intuitivno gledanje Boga (cf. Suarez, De myst. Christi, disp. 23, s. 2. § 4). Osim toga je, ako se djevičanski zagovor osniva na njezinim zaslugama, bilo prikladno, da ona postigne svoje posljednje savršenstvo istom nakon svršenih zasluga.« Suarez na spomenutom mjestu kaže: »Na putu (t. j. za života) niti je poznavala sviju naših nevolja i o onima, koje je poznavala nije uvijek razmišljala, kao što ih sada uvijek gleda u Riječi.« Slično i drugi.[4] U sekreti na vigiliji Uzeća Bl. Dj. Marije u nebo čita se:

[4] Gl.: Ch. Pesch: o. c., str. 35; S. B. Terrien: La mere de Dieu et la mere des hommes, str. 464—486.; Hugon: La mere de grace, str. 261—263.

»Darove naše, Gospodine, neka kod blagosti tvoje preporuči molitva Bogorodice, koju si zato s ovoga svijeta prenio, da za naše grijehe kod Tebe pouzdano posreduje.«

Marija je posrednica sviju milosti, imade prema tome ovo značenje: ona je za sve ljude sviju vremena posrednica milosti, ukoliko je rodila Spasitelja i kao stvarna suuzročnica sudjelovala kod djela otkupljenja. Na temelju Marijinih zasluga i njezine saradnje kod djela otkupljenja dijelio je Bog milosti i prije Marijina rođenja. Za vrijeme svoga života Marija je i aktualno sudjelovala kod dijeljenja milosti svojim molitvama i zagovorom, ali to je bio zagovor u općem smislu, a ne posredovanje za svaku pojedinu milost. Tek u slavi nebeskoj sudjeluje Marija svojim zagovorom i prošnjom kod sviju milosti, koje svaki pojedinac dobiva i to na taj način, da kod Boga posreduje za svaku pojedinačnu milost. I upravo u ovom posljednjem smislu jest Marijino posredništvo sviju milosti predmet našeg raspravljanja.

U vezi s pitanjem, kako je širok subjekat, kome Bl. Dj. Marija posreduje sve milosti, treba da se osvrnemo i na pitanje, da li je Marija posrednica i one milosti, što su je primili anđeli.

Ovo pitanje treba riješiti prema načelu, da je Marija posrednica milosti za sve one, na koje se proteže Kristovo otkupljenje. Ako prema tome anđeli nijesu trebali Kristova otkupljenja, ne može se ni za Mariju reći, da je posrednica njihove milosti.

Općenito je mišljenje bogoslova, da anđeli nijesu trebali Kristova otkupljenja. Milost, s kojom ih je Bog stvorio, oni su izdržavši kušnju, sačuvali i utvrdili. Anđeli prema tome nijesu otkupljeni. Po općenitoj pak nauci kat. bogoslova i sv. otaca svrha je Kristovog dolaska na svijet jedino otkupljenje roda ljudskog, tako, da Krist ne bi bio došao na svijet, kad čovjek ne bi bio sagriješio. Odatle je jasno, da Krist nije zaslužio anđelima ni njihove prve milosti ni milosti, da svladaju kušnju, ni njihove slave. Budući pak da je milosno posredništvo Bl. Dj. Marije u unutarnjoj ovisnosti o djelu otkupljenja, može se ono protegnuti samo na one, koje je Krist otkupio. Očito je stoga, da se anđeoska milost ne može dovesti u vezu s po-

središtvom Bl. Dj. Marije. U koliko je pak Krist anđelima zaslužio neke pripadne milosti i blaženstvo, koje ne izvire nužno iz gledanja biti Božje, u toliko je dakako i Bl. Djevica kod toga posredovala.[5]

Od ovog općenitog mišljenja odjeljuju se Skotiste. Po njihovu naziranju bio bi Krist došao na svijet i u slučaju, kad Adam ne bi bio sagriješio. Prema ovom naziranju ne bi se doduše moglo reći, da je Krist anđele otkupio, ali bi se moglo ustvrditi, da im je zaslužio milost, kojom su sačuvani od grijeha. Kad bi stajala ova teorija, dakako, da bi Bl. Dj. Marija bila posrednica ove anđeoske milosti.

2. Koje milosti dobivamo Marijinim posredstvom?

Okvir posredništva Bl. Dj. Marije pokriva se s okvirom svrhunaravnih dobara, koja nam je Krist zaslužio. Marija dakle svojim zagovorom posreduje kod svakog svrhunaravnog dobra, koje se pojedincima daje. To su ne samo milosti nego i sve svrhunaravne kreposti. To su darovi Duha Svetoga, što više, tu su uključena i naravna dobra, u koliko ona služe svrhunaravnom čovječjem cilju.[6] Pače po nauci Benedikta XV. i sama čudesa, koja se polučuju na zagovor drugih svetaca, zbivaju se Marijinim posredovanjem.

No dok tvrdimo, da s čitavim opsegom Kristove milosti Bl. Dj. Marija tako raspolaže, da se čovjeku nijedna milost ne dijeli, za koju ona ne posreduje, treba ipak kod ovog posredovanja dobro razlikovati milost djelujuću i posvećujuću. Drugo je sudjelovanje Bl. Djevice kod dijeljenja djelujuće milosti, a drugo kod ulijevanja posvećujuće.

Djelujuća milost jest Božji dar, Božja pomoć i utjecaj, po kojem čovjek može spoznati svrhunaravno dobro, to dobro htjeti i činiti. Posvećujuća milost jest dar Božji, koji nas čini

[5] Gl.: Ch. Pesch: o. c. p. 31; Bittremieux: o. c. p. 231, 232. Pripadna dobra, koja su anđeli dobili po Kristu, a dosljedno i po bl. Djevici Mariji jesu na pr.: prisutnost Krista slavnog kralja u nebesima, u kojem anđeli nalaze poseban užitak. Za anđele je posebno veselje također, da se ispune mjesta ispražnjena propašću zlih anđela. Tu opet sudjeluje Bl. Dj. Marija i tako umnaža slavu anđela. Po crkvenoj tradiciji Bl. Dj. Marija jest pače za anđele u nekom pogledu »illuminatio« (Dion. Areopagita).

[6] Pesch: o. c., str. 46; R. M. de la Broise: o. c., str. 3.

opravdanima i svetima, Bogu dragim, Božjim prijateljima, *živim udom Kristovog tijela i baštinicima Božanske naravi*.

Na području djelujuće milosti posredništvo je Bl. Djevice Marije općenito i neposredno. To je sudjelovanje neposredno, jer Bog sam neposredno, odmah, daje onaj dar, koji ona moli. Ono je općenito t. j. nema nijedne milosti, koja se čovjeku daje, a da za nju nije posredovala Bl. Dj. Marija. Djelokrug njezinog posredništva jest dakle tako općenit, da je ograničen tek odredbom Božjeg promisla, koji je osjekao granice i postavio međe, koje težnja ljudska za milošću prekoračiti ne može. Unutar ovakvog okvira nema nijednog dara Božjeg: ni rasvjetljenja uma, ni jačanja volje, ni snage za dobro, ni ustrajnosti u borbi, ni uopće ikakvog dobra djela, koje ne bi iz ruke Božje isticalo preko zagovora Bl. Dj. Marije.

No pitanje je, kako je s Marijinim posredovanjem na *području posvećujuće milosti?* Može li Bl. Dj. Marija svojim zagovorom izmoliti, da Bog na njezinu molbu neposredno ulije u čovječju dušu prvu milost ili ulivenu umnoži? Po nauci kat. Crkve dobiva čovjek prvu milost jedino krstom, a izgubljena mu se vraća po sakramentu pokore.[7]

Ovaj određeni način opravdanja ne može Bl. Dj. Marija mijenjati tako, da bi Bog na njezinu molbu neposredno, mimo krsta i pokore, kome ulio posvećujuću milost i tako ga opravdao. Isto vrijedi i za umnožavanje posvećujuće milosti. Po nauci Crkve posvetna se milost umnoža osobnim dobrim djelima, ex opere operantis[8] i djelovanjem sakramenata živih, ex opere operato.[9] Bl. Dj. Marija ne može svojom molitvom polučiti, da Bog neposredno, mimo istaknutih puteva, umnoži u duši posvećujuću milost.[10]

---

[7] Dakako, tko ne zna za krst može da dobije prvu milost po savršenom pokajanju, ali je u tom pokajanju kao izljevu savršene ljubavi prema Bogu uključena želja vršiti sve, što Bog nalaže, dakle i želja krsta. Jednako se izgubljena milost može vratiti savršenim pokajanjem, ali ne bez veze sa sakramentom pokore, koji je u ovakovom slučaju bio u želji — in voto. (Cl. Conc. Trid. Sess. VI. can. 4. Denz. 796; Sess. XIV. can. 6. Denz. *916*. (*Conc. Trid.*)

[8] Denz. n. 803, 834, 842.

[9] (Con. Trid.) Denz. 851.

[10] Dakako da istaknuta načela vrijede i za svrhunaravske kreposti, koje se s milošću ulijevaju i množe. Denz. n. 799.

No ulijevanje i umnažanje posvećujuće milosti i svrhunaravnih dobara stoji ipak pod posrednim utjecajem Bl. Dj. Marije, u koliko njezinim neposrednim djelovanjem i posredništvom čovjek prima od Boga djelujuće milosti, koje ga usposobljuju, da bude sposoban za te darove. Svi čini, koji čovjeka spremaju za opravdanje, zatim spasonosno primanje sakramenata i vršenje dobrih djela, da ti se umnoži posvetna milost i da u njoj ustraješ do konca — sve su to darovi milosti Božje, koji svi dolaze čovjeku preko ruku Marijinih

Posredništvo Bl. Dj. Marije jest prema tome općenito, bilo da je ono direktno kao kod djelujuće milosti ili indirektno kao kod posvećujuće milosti. Ono se proteže na sva dobra, koja su u vezi sa svrhunaravnim životom.

I upravo u ovoj općenitosti Marijina posredništva stoji razlika između Marije i ostalih ugodnika Božjih. Pojedini svetitelji imadu ograničeni okvir djelovanja. Oni posreduju osobno i u pojedinim slučajevima. Ako smo se primjerice za koju milost utekli sv. Antunu Padovanskom, i dobili je, onda znademo, da nam ta milost nije dana posredstvom recimo sv. Valentina ili kojeg drugog sveca. I kad ne bi bilo sv. Valentina, mi bismo tu milost ipak zadobili. Povijest nas uči, da blaženi na nebu ne pokazuju u svako vrijeme u jednakoj mjeri svoju posredničku moć. Jedni pokazuju svoju moć kroz neko vrijeme, a poslije se ta snaga pred očima ljudi gubi; drugi su opet bili zaboravljeni kroz vijekove, da im se kasnije Crkva utiče u osobitoj mjeri (sv. Josip). Jedni su osobito jaki pomoćnici u potrebama tjelesnim, drugi u potrebama duhovnim. Ovako je evo kod svetaca. Posve je oprečno kod Bl. Djevice Marije . Ako je naša teza o općenitom posredništvu sviju milosti istinita, onda nam svaka milost, za koju smo molili bilo kojeg sveca, dolazi i preko zagovora Marijina ili bolje reći: nijedna milost, molili mi za nju bilo koga, ne dolazi nam bez posredništva Marijina. Što više, smisao je teze taj, da u sadanjem redu providnosti mi uopće ne bismo dobili nijedne milosti, kad ne bi postojala Bl. Dj. Marija i kad ona ne bi za nas posredovala. Općenitost milosnog Marijinog posredništva nema samo karakter jedne realne činjenice; ono ne postoji samo de facto nego i de jure. To jest mi ne tvrdimo samo, da

Bl. Dj. Marija uistinu posreduje kod sviju milosti, nego kažemo, da je njoj od Boga povjerena dužnost i služba, da sudjeluje kod svakog stvarnog dijeljenja milosti tako, da se bez tog sudjelovanja milost ne dijeli.

Potreba Marijina posredništva za pojedine milosti jest prema tome apsolutna. Ne dakako apsolutna po samoj naravi stvari, t. j. u tom smislu kao da Bog ne bi mogao dijeliti milosti i bez Bl. Dj. Marije, ali je ta nužda njezina posredništva apsolutna zbog pozitivne i slobodne odluke Božje, kojom je Bog odredio, da se u sadanjem redu spasenja nijedna milost ne daje bez Marijina posredovanja i da se svaka pojedinačna milost daje zbog Marijina posredovanja.

Naglasujući univerzalnu potrebu Marijina posredništva dakako da ne ćemo ustvrditi, da je potrebno, da mi za svaku milost molimo Bl. Djevicu Mariju kao da inače tražene milosti ne bismo mogli dobiti. Kao što Isus Krist, koji je vrhovni i nužni posrednik svake naše molbe, posreduje za nas i onda, kad upravljamo molbu ne na njega, nego na kojeg sveca Božjeg, tako Bl. Djevica posreduje za nas i onda, kad je izričito ne molimo. Ostaje prema tome netaknut princip, da svaka milost, koja nam dolazi s neba, bilo da za nju molimo ili ne, bilo da za nju molimo Bl. Djevicu ili ne, uvijek dolazi njezinim posredovanjem.

3. Način Marijine saradnje kod dijeljenja sviju milosti.

Označivši opseg milosnih dobara, koja nam preko Marije dolaze i subjekt, kome Marija sva ta dobra posreduje, treba da ukratko izložimo i narav ovog posredovanja.

Ako je Bl. Dj. Marija posrednica sviju milosti, onda, hoćemo li da natanje odredimo način i narav njezinog posredovanja, treba da imademo na umu neka načela, koja će nam u tom pogledu podati dobar okvir i označiti siguran putokaz. Tu u prvom redu dolazi u obzir načelno Marijino stanovište u čitavom otkupljenju, po kojem je ona s Kristom združena kao najuža saradnica ne samo u sticanju milosti, nego, kako ćemo vidjeti, i u dijeljenju milosti. Dosljedno prema ovome načelu pokazat će nam način Kristova posredništva put, da upoznamo i način Marijina posredništva. Nadalje posve je

jasno, da samo ono tumačenje i označivanje načina Marijina milosnog posredovanja može biti ispravno, u kojem je sačuvan potpuni pojam pravog posredništva. Konačno treba imati na pameti, da se Marijino posredništvo ne smije staviti u isti red s onim posredovanjem, koje za nas na nebesima vrše sveci.

Imajući na umu ova načela kažemo ponajprije, da Marija vrši posredovanje na način zagovora — per modum intercessionis, tako da za svaku pojedinu milost, koja se bilo kome daje, prije toga govori i moli Bl. Dj. Marija. Da je uistinu tako, iznijet ćemo barem nekoje dokaze.

U staroj jednoj misi na dan uznešenja Bl. Dj. Marije čita se ova molitva: »Gospodine Isuse Hriste, koji si Djevicu Majku tako počastio, i koji si nju po svojoj milosti uzeo na nebo te tako učinio neisporedivom moliteljicom za nas.«[11] — I opet: »Neka nam pomaže ondje (na nebu) moleći za nas nevrijedne tvoja molitva kao neprestana zagovornica.«[12] — U današnjem misalu čitamo u sekreti na vigiliju Uznešenja Bl. Dj. Marije: »Nju si (Bogorodicu) zato iz ovog vijeka prenio, da za naše grijehe kod tebe pouzdano vrši zagovor.« — Da Marija posreduje milosti na način zagovora i prošnje, vidi se iz oficija i mise »Bl. Djevice, posrednice sviju milosti«, gdje se u sekreti kaže: »Po molitvama naše Posrednice, Gospodine, molimo, da ovo prinošenje žrtava nas same, darežljivošću tvoje milosti, tebi učini vječnim darom.« — U postkomuniji se opet moli: »Neka nam, Gospodine, priteče u pomoć molitva blažene Marije Tvoje majke i naše posrednice, da po ovom presvetom odnošaju, darežljivošću tvoje milosti, uznapredujemo i narastemo do vječnog otkupljenja.« — U časoslovu opet Bl. Dj. Marije posrednice sviju milosti glasi versiculum kod Lauda: »Moli za nas, naša najmoćnija posrednice«.

O zagovoru Bl. Dj. Marije govore nadalje sve antifone II. nokturna. Druga antifona primjerice glasi: »Traži, majko moja, nije naime slobodno, da odvratim tvoje lice«.

Ovo mišljenje odrazuje se i u svoj tradiciji, koja je sva puna dokumenata, koji Bl. Dj. Mariju nazivlju našom odvjet-

[11] Lib. Mozarabicus sacramentorum Ed. Ferotin (Monumenta Ecclesiae liturgica, t. 6.) col. 407. l. 7—10.

[12] Ibid. col. 407. l. 1—2.

nicom i moliteljkom za naš spas. Sv. Ivan Damaščanin kliče:[13] »O ti Marijo, čiji se zagovor ne zabacuje, čija se molitva ne odbija«. — Slično govori i sv. Anzelmo:[14] »Tebe dakle tražim, k tebi se utječem pa me ti, smjerno molim, u svemu pomaži. Ako ti budeš šutjela, nitko se ne će moliti, nitko ne će pomagati. Ako ti budeš molila, svi će moliti, svi će pomagati.«

Bl. Dj. Marija posreduje dakle na način zagovora.

No ovo posredovanje po zagovoru jest dvostruko: izričito i interpretativno. Izlazi to iz nauke sv. Tome o molitvi svetaca i Isusa Krista. O molitvi svetaca ovako naime kaže sv. Toma:[15] »Treba reći, da se za svete kaže, da na dva načina mole za nas: na jedan način izričitom molitvom, dok svojim željama udaraju za nas uha Božje blagosti, a na drugi način interpretativnom molitvom, naime po svojim zaslugama, koje postoje pred licem Božjim i nijesu samo njima na slavu nego su i zamolbe i neke molitve, kao što se i o krvi Kristovoj za nas prolivenoj također kaže da moli oproštenje.« Ako ovo vrijedi za svece, još je očitije, da i Marija vrši posredništvo milosti na dva načina: izričitom molitvom i zagovorom (intercessio expressa) te zaslugom ili molitvom i zagovorom interpretativnim (šutke) [intercessio interpretativa]. To je mišljenje i sv. Alberta Vel., koji kaže:[16] »Po njezinom (Bl. Djevice) posredovanju — po zamolbi naime i zasluzi doziva se ljudski rod kroz more ovog vijeka k vratima nebeskim«.

Da Marija vrši milosno posredništvo ne samo putem izričitog zagovora nego i putem zasluga ili interpretativnog zagovora, biva nadalje očito, ako Marijinu saradnju isporedimo u svijetlu onoga, što sv. Toma govori o Kristovu zagovoru. On veli: »Kaže se, da (Krist) za nas posreduje na dva načina. Na jedan način tim, što za nas moli, po onoj riječi Ivanovoj XVII: Ne molim samo za ove, naime apostole, nego i za ove, koji će vjerovati u me po riječi njihovoj. A sada je njegovo posredovanje njegova volja za naše spasenje. Hoću, da, gdje

---

[13] Hom. in Annunt, B. V. Mariae; Migne P. G. t. 96. col. 647.

[14] Orat. 46. Ad sanctam Virginem Mariam; Migne P. L. t. 158. col. 943—944, n. 277.

[15] III. P. suppl. q. 72, art. 3.

[16] Mariale, q. 29, § 2.

sam ja, i oni budu sa mnom. Na drugi način posreduje za nas tako da pred obraz očev stavlja čovještvo, koje je za nas uzeo i misterije, koji se u njem slave. Unišao je u samo nebo, da se pokaže sada licu Božjemu za nas.«

Krist po sv. Tomi posreduje dakle na dva načina: on izričito moli Oca, da nam iskaže svoja dobročinstva i on Ocu pokazuje na svoje čovještvo, da nam zbog njega dade milosti.

Čovještvo, koje Krist u ovoj tihoj, nečujnoj, interpretativnoj molitvi iznosi pred oca jest i sama ljudska narav i ljudska narav združena sa Kristovim zaslugama. Jednim i drugim poziva oca, da imade ljubavi prema nama. Posreduje za nas pokazujući Ocu svoju narav, jer je, kako veli sv. Toma,[17] već sama Kristova pojava pred ocem u ljudskoj naravi neki zagovor za nas, da se Bog, koji je ljudsku narav tako uzvisio u Kristu, smiluje na one, za koje je Sin Božji uzeo ljudsku narav. Posreduje kraj toga za nas pokazujući na svoje zasluge, koje su Ocu uvijek pred očima, jer uvijek na Kristu gleda muku i smrt, koja je za nas prinešena.

Ako dakle Krist tako posreduje kod Oca, onda prema načelu, da zbog najuže Marijine saradnje s Kristom kod sticanja i dijeljenja milosti, postoji među njima i u samom načinu posredovanja neka sličnost, slijedi, da je, košto i kod Krista, analogno i Marijin zagovor dvostruk: izričit, u koliko ona za nas aktualno moli i interpretativni, u koliko Ocu prikazuje sebe i kao majku Božju i kao Kristovu saradnicu, prepunu zasluga po primjerenosti za spasenje roda ljudskoga.

Međutim između ovog jednog i drugog zagovora — izričitog i interpretativnog — postoji najuža veza. Iz toga naime, što je Marija za nas po primjerenosti stekla sve milosti, slijedi, da ona imade pravo za nas aktualno i izričito posredovati, košto se to očito vidi iz činjenice, da na temelju svojih zasluga mogu za nas izričito posredovati sveci. Ako mogu sveci, može zacijelo i Bl. Dj. Marija. Da pak uistinu izričito i posreduje, očito je iz toga, što je naša majka, pak ju na aktualni zagovor prema nama sili golema majčinska ljubav, koju ćuti prema ljudima. Iz zasluga dakle, koje su interpreta-

[17] III. P., q. 57, art. 6.

tivni, šutki zagovor, izvija se kao naravna i nužna posljedica izričiti, aktualni zagovor.[18]

Na pitanje dakle, kako Bl. Dj. Marija posreduje sve milosti, možemo reći: zagovorom, razumijevajući pod tim i interpretativni zagovor po zaslugama i izričiti, aktualni zagovor. Ako pak na postavljeno pitanje odgovorimo (košto to neki bogoslovi uistinu i čine), da je Marija posrednica svijn milosti zaslugama i zagovorom, onda pod posredovanjem milosti po zaslugama razumijevamo daljnji način Marijinog milosnog posredništva, u koliko se poradi bivših Marijinih zasluga, nama milosti sada aktualno dijele, a pod zagovorom razumijevamo bliži način njezine saradnje, ukoliko naime ona i sada aktualno posreduje, da se ljudima dijele milosti, koje je ona nekoć zaslužila.

Hoćemo li međutim da nam pojam Marijina posredništva bude jasniji, treba da istumačimo, kako Bl. Dj. Marija izvršuje onaj zagovor, za koji kažemo, da se zbiva izričitom molbom ili prošnjom. U vezi s ovim pitanjem treba ponajprije reći, da Bl. Dj. Marija gleda nedokučivu bit Božju i to savršenije negoli svi sveci. U toj Božjoj biti spoznaje ona sve ljude i sve njihove potrebe jednim jedinstvenim spoznajnim činom. Njezino si posredovanje prema tome ne smijemo zamišljati kao iznjenu uvijek novih čina volje. Blaženo gledanje svetaca upravo je u tome uzvišeno, što svaki prema stupnju svoje svetosti, dakako uvijek koliko je to ograničenom stvoru moguće, spoznaje bit Božju na način, košto sam Bog spoznaje sebe: t. j. jednim činom, jednim pogledom, u kojem je uključeno sve prošlo, sadanje i buduće, što može da bude u spoznajnom okviru blaženika. U ovakvom spoznajnom činu, najsavršenijem dakako, što ga ikoji blaženik imade, spoznaje Bl. Djevica Marija sve ljude, sve njihove okolnosti i potrebe. I košto je opet Bog u djelovanju svome najaktivniji, a čin mu je volje jedan jedinstven, nedjeljiv i nepromjenljiv, tako i blaženici, a pogotovo Bl. Dj. Marija svoje molitve i zagovore za pojedince vrši ne umnožavajući i ne podastirajući novih čina volje, nego jednim jedinstvenim činom, koji ipak svaku našu

[18] J. Bittremieux: o. c. p. 270—274.

molitvu stvarno podupire i o kome je svaka milost, koju primamo, u stvarnoj ovisnosti. Dakako, da potpunu spoznaju ovog vrhunaravnog života svetitelja Božjih ovdje na zemlji nikad pravo ne ćemo spoznati![19]

Istaknuvši, da Marija posreduje sve milosti na način zagovora, jasno je, da je time izražen karakter pravog posredništva tako, da Bl. Dj. Marija očitujući svoju volju, da se nekome dade milost, uistinu raspolaže tom milosti i stvarno određuje, kome se imade dati. U tom je bitna razlika između nje i ostalih svetaca. Sveci ponizno mole i to ne za sve, nego za pojedine milosti, dok Bl. Dj. Marija iznoseći pred Oca svoju volju kao Majka Božja i saradnica otkupljenja ne može biti neuslišana te prema tome uistinu dijeli i određuje milosti i to u okviru čitavog milosnog blaga, kojegod zatraži. Zato kaže sv. Teodor Studita,[20] da Bl. Dj. Marija »materinskim pravom (može) kod svoga Sina i Gospodina posredovati za sav svijet«. A auktor knjige »De corona Virginis«[21] veli: »Sva su dobra od Boga položena u ruke Tvoje«. Sv. Bernardo Sen.[22] opet kaže: »Od vremena, kako je Djevica u utrobi začela Božju Riječ, stekla je neku, da tako kažem vlast ili pravo (jurisdictionem seu auctoritatem) nad svim vremenitim izlaženjem (in omni temporali processione) Duha Svetog tako, da nijedno stvorenje nije dobilo od Boga nijedne milosti, osim po dijeljenju (dispensationem) svete majke.«

No kod razmatranja načina, kako Bl. Djevica Marija vrši posredovanje milosti, nastaje još jedno pitanje: da li je naime ona fizički ili samo moralni ili svršni uzrok milosti, koje posreduje. Fizički se uzrok naziva onaj tvorni uzrok, koji svojim djelovanjem neposredno polučuje učinak, koji se nalazi u fizičkom redu. Svršni je uzrok onaj, zbog kojeg nešto biva ili što svojom dobrotom giba tvorni uzrok na djelovanje. Moralnim se pak uzrokom naziva onaj tvorni uzrok, koji tuđoj volji podaje razlog za djelovanje. Odgovor na postavljeno pitanje daje nam pogled u bit i narav milosti, koju nam

[19] Ch. Pesch: o. c. p. 44.
[20] Epistolarum lib. II. CLXVI; Migne P. G. t. 99, col. 1527.
[21] Migne P. L., t. 96, col. 304.
[22] Serm. de Nat. B. V. a. 1, c. II.

Bl. Dj. Marija posreduje. Iako ne možemo potpunoma da shvatimo narav milosti ni posvećujuće ni djelujuće, a ono nam ipak izvori objave daju podosta dokaza, da označimo njezinu temeljnu pojmovnu sadržinu. Posvećujuća milost čini nas u ontološkom redu dionicima božanske naravi, a u juridičnom posincima Božjim i baštinicima neba. Ona je svrhunaravna, trajna kakvoća u duši. Djelujuća milost jest opet utjecaj Božji na um i volju, da njihovi čini uzmognu biti svrhunaravni i spasonosni. Ona je prelazna kakvoća duše. Iz ovog, što rekosmo, čini se jasnim, da Bl. Dj. Marija ne može biti fizička uzročnica milosti. Proizvesti u duši svrhunaravni život, i neposredno utjecati na um i volju, da budu pridignuti u svrhunaravni red, izjednačuje se činu stvaranja, koji može proizvesti samo Bog. To uči i koncil Tridentski, koji govoreći o opravdanju, kaže:[23] »Uzroci su ovoga opravdanja: svršni, slava Božja i Kristova te život vječni, tvorni pak milosrdni Bog, a zaslužni njegov Jedinorođenac. Konačno jedini formalni uzrok jest pravednost Božja, ne ona, kojom je sam pravedan nego kojom nas čini pravednima.« Marija dakle nije fizički uzrok milosti. Ali kakav je? Jedni odgovaraju, da je ona moralni uzrok milosti. Onakav po prilici, kakav je primjerice majka kraljeva s obzirom na milosti, darove, odlikovanja, koje na njezin zagovor daje njezin sin. Krist je po svome čovještvu zaslužio sve milosti. Svoje zasluge pokazuje on sada na nebesima svome Ocu te pokazujući na njih posreduje ne samo za čovječanstvo uopće nego i za svaku pojedinu milost, koju čovječanstvo prima. Kod ovog posredovanja odredio je da sudjeluje i njegova majka tako da zbog zasluga svoga Sina može da kod Boga isprosi svaku milost. Kao što je dakle — kažu — utjecaj kraljeve majke na sina u redu moralnih uzroka, tako je i Marijin zagovor pravi moralni uzrok.

Drugi opet vele, da Marijino posredništvo može imati samo karakter svršnog uzroka.

---

[23] Conc. Trid. Sess. VI. Cap. 7. Denz. 799.: »Hujus justificationis causae sunt: finalis quidem gloria Dei et Christi ac vita aeterna; efficiens vero misericors Deus — meritoria autem dillectissimus Unigenitus suus — Demum unica formalis causa est justia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit.«

Čini se, da su u većem pravu oni, koji Marijinom posredovanju poriču karakter moralnog uzroka. Moralni uzrok giba volju na djelovanje time, što svojim pozitivnim utjecajem kao tvorni uzrok iznosi pred volju motive, koji ju određuju na djelovanje. Onaj primjerice, koji daje savjet, stvara i rađa pozitivnim svojim utjecajem u onome, kome daje savjet, spoznaju i promišljanje razloga, zbog kojih se onda volja odlučuje na djelovanje. Ovakav pak utjecaj na Božju volju, koji stoji u pravom djelovanju (in vera actione) ne može se pripustiti u Bogu, jer je on prvo počelo, koje sve giba, a od nikoga se ne giba. Marijino posredovanje ne može prema tome djelovati kao moralni uzrok, jer moralni uzrok kao pravi tvorni uzrok (causa efficiens) svojim stvarnim djelovanjem utiče na volju drugoga. Vele stoga, da Marijino posredovanje imade značaj svršnog uzroka. Svršni uzrok svojom dobrotom daje razlog razumnom uzroku da djeluje. Može taj uzrok biti i neko djelo ili čin, ali ne utiče na volju svojim pozitivnim djelovanjem (ut actio) nego kao spoznano dobro (ut bonum apprehensum). Razlika je dakle u tome, što moralni uzrok pozitivnim činom utiče na volju, dok svršni uzrok djeluje kao spoznani objekat. Ta se razlika očito zapaža u točnoj analizi djelovanja moralnog uzroka. Dobro, koje je izloženo volji kao motiv za djelovanje (bonum propositum) djeluje na volju kao svršni uzrok (ad modum causae finalis), ali iznošenje dobra pred volju (propositio boni) utiče na volju kao tvorni uzrok svojim pozitivnim djelovanjem. Jer dakle Božja volja ne može biti podvrgnuta ičijem utjecaju, Marijino posredovanje imade karakter ne moralnog nego svršnog uzroka. Ovaj ne utiče na božju volju svojim pozitivnim djelovanjem (vera actione) i stoga nije tvorni moralni uzrok, nego je njezino posredovanje kao spoznano dobro (ut bonum apprehensum) uzrok onom Božjem djelovanju, koje u Marijinom posredovanju nalazi razlog, da dijeli milosti svima, za koje ona govori. Ono je dakle pravi svršni (ne dakako prvotni nego drugotni) uzrok.

Istumačivši pojavu i narav Marijinog milosnog posredništva, treba sada da dokažemo, da takvo posredništvo Marija uistinu vrši.

Za praksu.

Dr. Josip Frančišković.

Cvijeće na oltaru. O tom su nakitu oltara rubrike vrlo škrte i rezervirane. U generalnoj rubrici XX. de praeparatione Altaris govori: »Super altare nihil omnino ponatur, quod ad Missae sacrificium vel ipsius altaris ornatum non pertineat«. Caeremoniale Ep. (L. I. cap. XII. n. 12.) veli za nakit oltara, kad biskup misi: »... sed et vascula cum flosculis, frondibusque odoriferis seu serico contextis, studiose ornata adhiberi poterunt.«

Da uzmognemo razumjeti ovu reserviranost današnjih rubrika, moramo poći u starinu.

Pogani su svoje hramove kitili zelenilom i cvijećem. I kršćani su se tim sredstvima kićenja poslužili. Sv. Jeronim hvali svećenika Nepocijana, što kiti crkve: Brine se da ukiti crkvene kapele i mučeničke oltare svakovrsnim cvijećem, lišćem i granama vinove loze. (Epist. ad Eliodor 1.). Sv. Paulin iz Nole († 431.) upisuje nakit crkve prigodom svetkovine sv. Feliksa: Cvijeće je posuto po podu, portali su okićeni svježim vjencima i proljeće sjaji usred zime. Bisk. Ceremonial propisuje, da se fasada crkve okiti cvijećem, granjem, lišćem i vjencima prigodom crkv. svečanosti, čime se pozivlju vjernici, da se raduju sa crkvom. No na samom oltaru u starini ne zapažamo nikakvog nakita.

Prvobitni oltar bio je go drveni stol ili u obliku okruglog tronoga, kako ga naslikana vidimo u Kalistovim katakombama iz konca II. v. u Capella dei Sacramenti ili je četverouglasti stol, kakav je u Lateranskoj bazilici. I ako se za ovaj ne može sigurno ustvrditi, da je na njem služio sv. Petar, ipak je vrlo star i siže u prvo doba kršćanstva. Drven je oltar bio radi uspomene na stol, na kom je Spasitelj u blagovaonici naredio presv. Euharistiju kao i radi lakšeg prenosa iz jednog mjesta na drugo. No već za progonstva bilo je i kamenih oltara, i takvi su se jedino uzakonili nakon proglašenja mira po Konstantinu, otkad su oltari dobili oblik pačetvorine. Ipak su se drveni oltari uzdržali do u kasni sadašnji vijek.

Na oltar došli bi samo žrtveni darovi — kruh i vino. Od IV. v. bio je oltar pokriven čistim bijelim platnom, no ne uvijek. Oltar Melkizedekov u Raveni iz V. v. još je go. U IX. v. spominje se na oltaru i knjiga Evandelja — misal uz relikvije svetih i piksidom, u kojoj se čuva tijelo Gospodnje za bolesnike. Na samom oltaru nema ni križa, ni svijeća ni cvijeća.

U IX. v. dolazi na oltar križ i to je procesionalni križ, koji bi subđakon na procesiji nosio i kad bi došli u crkvu, gdje je bila Statio, postavio bi ga na oltar. Prema tomu bio je i velik. Odatle i danas rubrika propisuje, da križ na oltaru bude tako velik, da ga

vide ne samo celebrant nego i vjernici. Noge raspela bi morale dopirati do zdjelice svjećnjaka tako, da raspelo bude nad svjećnjacima.

Pa zar su bez svjetla oni prvi kršćani obavljali euharističku žrtvu? Ne, nego su ju obavljali u dvorani kojeg kršćanina patricija, koji bi ju ustupio Ecclesiae fratrum. Tu bi se sakupljali vjernici okružja u određeno vrijeme za službu božju pod zaštitom svetog prava domaćeg ognjišta koje je priznavao rimski zakon, dakle sub titulo kojeg mogućnika. Odatle titulus Eusebii, na pr. Caeciliae i t. d. Ove su dvorane kasnije pretvorene obično u crkve i nosile titulus sveca. I tu su ne radi svjetla već radi svečanosti gorile viseće svjetiljke.

U katakombama niti su se sastajali vjernici za javnu službu božju, nit su se za progonstva tamo kao krti sakrivali, jer to bi bilo suvišno i nesigurno, pošto su rimske oblasti i onako morale znati za katakombe kao groblja, koja su bila pod nadzorom drž. vlasti. Katakombe su u prva četiri stoljeća služile samo u pogrebne svrhe, a od II. v. bi se kod grobova obavljale eksekvijalne mise i godišnjice mučenika, te tu imademo početak privatnih misa. Javno bogoslužje nije se ni moglo obavljati u onim uskim i mračnim hodnicima, te je najsvetiji čin mogao biti izložen profanaciji poganskih progonitelja. Euharističku su javnu žrtvu doprinašali u privatnim kućama. (Schuster: Liber Sacramentorum II.).

I nakon polučenog mira ne vidimo na oltaru svijeća, nego se i nadalje upotrebljavaju viseće lampe, koje su kadgod imale mnogo svjetiljaka. Tekar u 13. v. spominje i dopušta Inocent III. dvije svijeće na oltaru, Durandus u Rationale veli »ad cornu altaris«. Za pontifikalne mise bilo ih je sedam. Taj je običaj prešao u crkvu iz ceremoniala rim. državnih magistrata, da su više drž. činovnike pratili u svečanim zgodama svećenici. Pod Antoninom bilo je to odlikovanje samo cara. Kad bi dakle rimski biskup polazio k oltaru pratili bi ga akoliti sa svjećama. Za Inocenta III. bilo ih je kod svečanih zgoda sedam, a u obično vrijeme samo dva. Broj sedam je uzet iz Apokalipse (Ap. I. 02).

Te su svijeće kod mise stajale otraga izmed oltara i asistence, dok nisu napokon došle na oltar i kao dekoracija stajale uz križ. Od 15. v. radi simetrije ima na oltaru šest svijeća, samo na pontifikalnoj misi ostalo ih je sedam.

Kako vidimo ni križ ni svjećnjaci nisu nekad bili na oltaru, na euhar. menzi, da kod žrtvovanja ne smetaju. Zato i danas rubrika propisuje, da ovi predmeti budu na dnu oltara ili na stepenicama, koje se na dnu oltara t. j. na stražnjem dijelu podignu, da ne smetaju kretnjama kod mise. Mensa mora biti slobodna barem 70 cm. u širinu, da nesmetano stoji na oltaru korporal sa kaležem i hostijom te da se misal slobodno okreće. Danas rubrike dozvoljavaju i više od šest svjećnjaka napose kod izložnog Sakramenta, ali

neka ipak budu tako razređeni, da ih na svakoj stepenici bude 6 po 6 radi sklada sa trostrukim kađenjem oltara. Mjesto svječnjaka nije slobodno postavljati sa svake strane križa po jedan svječnjak sa tri grane, a nije pogotovo slobodno ni dolično, da takav svječnjak nose kojekakvi goli amoretti, pa ni kad rabi za samu rasvjetu.

Svijeće za liturgičku porabu, da mimogred spomenem, moraju biti od pčelinjeg voska i to barem dvije kod mise, a ostale in majori quantitate t. j. 60%. Od tog ne ispričava štednja nego samo potreba, ako se naime ne mogu dobiti ili nabaviti. Nabaviti onu malu kost, barem najnužnije mogla bi i siromašna crkva; a takove voštane prave svijeće dobiti kod nas u Jugoslaviji, držim, da nebi smjela biti poteškoća, kad meda imademo i za izvoz. Gdje je pak meda, moglo bi biti uz malo više mara i voska, te bi se ovaj možda i bolje isplatio nego med, a zadovoljilo bi se crkvenim propisima. O tom bi nas mogli poučiti pčelari, kojih ima i među crkvenim staležima. (D. A. 4147.).

Iz razloženog vidimo, zašto su tako škrte i reservirane rubrike u pogledu nakita oltara sa cvijećem.

Spomenuo sam da je već starina kitila crkve granjem i cvijećem. Od starine kitili su i oltare, samo to cvijeće nebi došlo na oltar — mensa — nego okolo oltara, kako nam to opisuje i kršć. pjesnik iz konca VI. v. Venancije Fortunat u prigodnoj pjesmi kraljici Radegundi i abatisi Agnesi: »Smrznuta je zemlja pod ledom zimskog mraza i iščezla je ljepota polja lišenog cvijeća. U proljeće naprotiv u doba kad je Gospodin pobjedio tartar nanovo bujaju njezine mladice. Muževi tad cvijećem kite kućne pragove i prozore a na grudima djevojačkim ruža miriši. Vi pak ne sebi nego Kristu donašate mirisavo cvijeće i svetom hramu prikazujete proljetne prvijence. Oko svečano uređenih oltara pletete raznobojne vijence«, koje sve opisuje pa završuje: »te razne vrste cvijeća kao da se natječu, da bojom nadvise blistave dragulje a mirisom tamjan. A vi Agnezo sa Radegundom, koje ove kite stvarate, da biste se namirisale cvijeća nebeskoga!«

Na oltar je cvijeće došlo tek iza svječnjaka, da ispuni prazninu među njima i da ih uresi. Zato rubrika govori, da se među svječnjake mogu postaviti »vascula cum flosculis frondibusque odoriferis«. Nesmije toga biti previše, prenatrpano da oltar ne izgleda kao kakva cvjetna izložba. Veli se »vascula cum flosculis« t. j. malene vaze, a ne lonci za cvijeće sa biljkama, jer bi onda rubrika glasila vasa cum plantis ili slično; dakle samo kite cvijeća — bouquett — u vazama, svakako salonskim, pristojnim, doličnim sv. mjesta, da i one edificiraju, ne opet sa slikom Cupida ili Kineza, što ne dolikuje i smeta u pobožnosti, rastresu.

Lonci sa rastućim cvijećem ne samo da su protiv rubrika, nego mogu i oltar oštetiti; radi vlage zamažu oltare a ako su drveni mogu i gnjiliti. Osim toga u loncu u zemlji nađu se i kukci, koji mogu

robi i drvu oltara štetu nanijeti, i uvući se sa česticama u ciborij. Doduše to se može dogoditi i sa buketom, ali ipak teže, jer se takvo cvijeće pregleda, otrese i očisti. U vaze se ulije vode, da se cvijeće svježe uzdrži, no voda se mora mijenjati, da ne zasmrdi, a i cvijeće se ne smije dugo držati. Mora se paziti, da jako mirisavo cvijeće, kao ljiljan, olianderi, ne dođe na oltar barem ne u većoj količini i u crkvama sa slabom promajom, jer mogu nauditi svećeniku, koji je na tašte, a možda je nježnije konstrukcije, osjetljiviji, da ga ne omami.

Cvijeće može biti i umjetno, no prednost ima naravsko. Umjetno cvijeće neka bude iz svile ili finog muslina, nipošto od papira, jer se ne da lako čistiti, oprašiti i pogibeljno je, da se porodi lako vatra.

Cvijeće, lišće i granje ne smije biti preveliko, rubrika veli »flosculi vascula«, neka siže najviše do djelice svjećnjaka. Visoke stabljike mogu se postaviti oko oltara ali ih treba tako porediti da ne smetaju službi božjoj, asistenciji. Sve napokon mora da bude ukusno poredano: vascula s t u d i o s e ornata, veli rubrika.

Cvijeće može doći na oltar u svim uopće veselim zgodama. Ne smije dakle biti za mrtvačke mise i funkcije kao ni u dane pokore: u Adventu i Korizmi, osim u III. Nedj. Adv. i IV. nedj. Korizme. No i u te dane smiju se oltari okititi, ako je misa sveca n. pr. sv. Josipa ili kakva javna svečanost kao prva sv. pričest. Ako je izložen presv. olt. Sakramenat, u svako se doba pristoji, da se oltar okiti cvijećem, no ne pretjerano, jer to ne smeta pobožnosti i kultu Presvetoga, dok se relikvije (i kipovi) moraju maknuti, ako je moguće, da se kult ne obrati na njih.

I pokrajni oltari smiju se kititi sa cvijećem, samo umjerenije, dok oltar presv. Sakramenta, ako je pokrajni, pristoji se, da bude svečanije okićen.

Elektrika u crkvi. Danas se već i sela elektrificiraju, pa električna rasvjeta ulazi i u crkvu. Crkveni odbor prepušta namještaj majstorima — instalaterima, — koji su elektriku i drugdje već uveli, a ne obazire se na propise crkvene. Zato će biti shodno, da se u pamet dozovu ovi propisi.

Povjerenje se mora imati u majstore, no oni sami očekuju saradnju svećenika — rektora crkve, koji mora poznavati crkvene propise, a svjetski majstori samo provađaju njihove želje prema svom zvanju i iskustvu. Tako na pr. dogodio mi se ovaj slučaj: Kod restauracije jedne crkve došao mi je u ruke nacrt. Crkva nije imala sakrarija, a nije ga bilo ni u nacrtu. Inženjeru inače akatoliku prijateljski spomenem tu manjkavost. Inžinjer ne da bi se možda uvrijedio, nego je slabu svjedodžbu dao svećenicima odgovarajuć mi: Već sam 17 crkvi što restaurirao što na novo sagradio i nijedan me svećenik nije na to upozorio. Svećenici moraju

znati, što sve treba u crkvi, pa im je dužnost, da nas svjetovnjake upozore na sve, što je u crkvi potrebno, zato su oni tu, a mi da izvađamo.

Slično i sa uvađanjem elektrike. Iskusan instalater nastojat će, da učini sve što je ljepše, no da li je ono, što je laiku ljepše, i i prema crkv. propisima, o tom sudi svećenik. Svjetski majstor prepušten sam sebi učinit će nešto teatralnog, salonsko-svjetskog a baš to je u crkvi zabranjeno. Ovdje mora sve odavati ozbiljnost, svetost — gravitas; sve mora edificirati, poticati na pobožnost, a ne na čuđenje, divljenje samo.

Prema dekretima S. Congr. Rit. električne svjetiljke ne smiju doći na oltar, da nadomjeste voštanice, pa ni, skupa s njima, da uvećaju rasvjetu i sjaj. Ne smiju biti žarulje upletene, ispremiješane u cvijetu na oltaru — mensi. Zabranjeno je žaruljama rasvijetliti prijesto, gdje je izložen presv. olt. Sakramenat, pa iako se žarulje ne vide. Kip na oltaru (retablu) može se električni rasvijetliti, ali ne za vrijeme ekspozicije, jer sav kult mora ići Sanctissimum. Žarulje ne smiju se postaviti otrag ostensorija, da se hostija tobože bolje vidi.

Električna žarulja ne smije nadomjestiti vječnog svjetla, gdje mora da gori maslinovo ulje. U nestašici ovoga, ali ne iz štednje, nego samo iz potrebe smije uz dozvolu Ordinarijata da gori najprije drugo naravno ulje (na pr. od bundeva), onda mineralno (petrolej), tek na zadnjem se mjestu dozvoljava elektrika, kad već sve drugo izdade.

Uz dozvolu Ordinarijata — iuxta prudens Ordinarii judicium — smije se elektrika rabiti u drugim djelovima crkve za rasvjetu pa i na lusteru, samo pri tom treba izbjegavati svaku teatralnost i profanost.

Kod instaliranja treba paziti, da vodovi — žice ne upađaju previše u oči i da zgrada ne štetuje materijalno i estetski.

Sve ovo vrijedi i za gaz.

(Decr. auth. 4097, 4206, 4210, 4275).

Jedna opaska srednjoškolskoj naučnoj osnovi.

Dr. S. Zimmermann.

»Prirode nauke jesu osnovica filozofije, pa zato treba za filozofijsko obrazovanje u srednjim školama na prvome mjestu gajiti prirodne nauke«.

Ova teza ne određuje jasno odnos između filozofije i prirodnih nauka, pa zato dopušta mogućnost i sasvim neispravne interpretacije. Dosljedno tome i drugi dio teze, koji izvodi aplikaciju za

školske potrebe, iziskuje potpuno definirani odnos filozofije prema prirodnim naukama, kao i precizirani njihov opseg u srednjoškolskoj obučnoj osnovi.

Filozofijske discipline — u prvome redu nauka o spoznaji (logika i noetika), pa etika i estetika — sastavljaju zajedno sa drugim nekim naukama t. zv. d u h o v n e n a u k e (Geisteswissenschaften), koje promatraju i istražuju proizvode duha ljudskoga. Ove nauke obuhvataju ne samo logičku, etičku i estetsku svijest, nego i ostale svijesne tvorevine, u kojima se očituje, duh ljudski; pa zato na duhovne nauke spada na pr. pravna historija i historija jezika, za tim privredna, kulturna i politička hsitorija — ogranci općene historije, u kojoj se odrazuje duševni život čovječanstva.

Sve se duhovne nauke osnivaju na p s i h o l o g i j i; jer tek poznavanje samoga duševnog života omogućuje pojedinim duhovnim naukama, da izvjesnu formu duševnog života uzmu kao predmet svog izučavanja. Treba dakle reći, da se sve duhovne nauke — napose medu njima filozofijske dscipline — osnovaju na psihologiji; pa zato se mora u srednjoškolskoj obuci najveća pažnja posvetiti upravo psihološkom izučavanju. Dakako sa naročitim obzirom i u vidu filozofijskog obrazovanja, koje će učenicima pružati općenu orijentaciju o svijetu i životu čovjeka. U ovom će pravcu škola eminentno utjecati na budući život omladine, otvarajući joj vidike na smisao, zadatak i vrednote života. Psihološko dakle izučavanje u srednjoj školi treba da upotpunjuje kratki »Uvod u filozofiju«.

Sad se nameće pitanje o vezi p s i h o l o g i j e s a p r i r o d n i m n a u k a m a. Svak upućeni znade, da ovdje dolazi u obzir biologija, posebno po nekim svojim disciplinama i u onom opsegu, koji se dodiruje sa psihološkim područjem. Kako se uglavnom radi o živčanom sustavu, potrebna je za đake neka uputa iz anatomije i fiziologije. A sa »Uvodom u filozofiju« u vezi je opća biološka poduka o životu i njegovim pojavama.

Osim ovih prirodonaučnih disciplina — koje se iz didaktičkih razloga mogu staviti u okvir same psihologije — iziskuje se također elementarno poznavanje e k s p e r i m e n t a l n e (prirodonaučne) metodike, koja se djelomično upotrebljuje i u psihologiji. Dakako da se i eksperimenat oslanja na promatranje (pažljivo opažanje), i to naročito na samopromatranje. Ovim putem stečeno znanje sačinjava upravo iskustveno ili empirijsko upoznavanje duševnih pojava. I ako se dakle psihologija po svojoj empirijskoj metodi izučavanja svrstava medu empirijske — prirodonaučne discipline, ipak se od njih i razlikuje time, što psihološka empirija izvire u samopromatranju (introspektivnoj metodi), a ne u osjetilnom promatranju, kao prirodne nauke. Razlog je toj činjenici u samom predmetu psihologije, a to su psihičke pojave, koje su našem opažanju neposredno dane, za razliku od fizičkih (prirodnih) pojava.

Iz rečenoga se razbire, da se niti sve prirodne nauke, a niti pojedine od njih — po svome predmetu i metodi — ne mogu smatrati osnovicom filozofije, nego je njihova uloga pomoćnog značenja napose u vezi sa psihologijom. A sama psihologija ima da sustavno predhodi filozofijskim disciplinama, te je i pretpostavka za ostale duhovne nauke. Osim toga su ne samo duhovne, nego i sve prirodne nauke fundirane u nauci o spoznaji (logici i noetici), t. j. onoj filozofijskoj disciplini, o kojoj zavisi pravo na opstanak svake znanosti.

Nijesu dakle prirodne nauke, nego psihologija i logika (u širem smislu) osnov filozofije i drugih nauka, napose duhovnih. Zato bi trebalo da ove dvije discipline (u propedevtičkom obliku) dobiju prvenstveno mjesto u srednjoškolskom naučnom programu.

Recenzije.

Henri Lanier, Guide pratique de la Procédure Matrimonial en Droit canonique, Paris 1927. Pierre Tequi, Libraire — Éditeur. Str. XX. i 81.

Djelo obuhvata, osim predgovora i uvoda, tri poglavlja: 1. skraćeni upravni postupak po Kan. 1990—1992 u odredjenim slučajevima (str. 1—12). 2. redovni sudbeni postupak u parnicama o nevaljanosti braka (str. 13—34); 3. postupak u stvari oprosta super matrimonio rato et non consummato (str. 35—46). Kao dodatak donosi pod naslovom Documenta: 1. Stajalište kan. prava u nekim češćim slučajevima nevaljana braka (str. 49—55); 2. Razne formulare (str. 57—76). Na koncu nalazi se alfabetsko stvarno kazalo (str .77—81) i kazalo rasporeda (str. 83).

Pisac je djelo namijenio praksi, i ovoj će vrlo dobro da posluži. Prikazivanje je jezgrovito i pregledno, a i potpuno prema svrsi, kojoj ima da služi.

Ističemo neke pojedinosti. Za postupak po Kan .1990—1992 uči pisac, da je isti i u prvoj i u drugoj molbi upravan (str. 5). U slučajevima, gdje je brak nevaljan, jer je sklopljen pred gradjanskim službenikom ili pred nekatoličkim dušobrižnikom, pak je već po gradjanskom sudu raspušten, nije potreban ni sudbeni postupak a ni izvansudbeni kan. 1990—1992, jer tomu braku manjka species seu figura matrimonii i smatra se kao da ne postoji (str. 5—7). U slučaju praesumptae mortis conjugis postupa Ordinarij izvansudbeno i pri tom ne mora po općem pravu da sudjeluje branitelj ženidbenoga veza (str. 8—9).

Za očevidnu zapreku dobi drži pisac, da su mjerodavni Kan. 1990—1992, iako Kan. 1990. tu zapreku ne spominje. Ovo ne smatramo ispravnim, jer je nabrajanje toga kanona taksativno.

Za očevidni manjak bitne forme kod braka, koji je sklopljen prije dekreta »Ne temere«, drži pisac, da su i tu mjerodavni Kan. 1990—1992.

instinktu. Otuda su izvedene metafizičke teze o animalnoj duši. Drugi dio òglêda raznolike pojave na području senzitivnog života.

»Psihologija životinjâ« (Tierpsychologie) u 1. dijelu nije nego sumarni konspekt od nekoliko teza. Tu je cilj sasvim promašen: ne ide to tako jednostavno, da bitnu razliku između senzitivne supstancije i materije dokazujemo na osnovu svijesti i imanentnog karaktera senzacijâ — a da se taj osnov jedva ili nikako ne objašnjava! A zar je onaj ekcerpat o *»instinktu« spekulativan ili empirijski — ili nijedno od obojega?!* A tako važni savremeni problem!

Drugi dio: o izvanjskoj i unutrašnjoj senzaciji, o kompleksnim pojavama osjetnosti i još nekim osjetilnim sposobnostima. Sada tek — na str. 99. — počima razgovor o intencionalnom karakteru znanja; nakon prvog, općeg i metafizičkog dijela!! Kakav mu je sve ovo poredak! Drugi je dakle dio ipak empirijski, t. j. imao bi donekle da bude. Jer kazati na pr. *u tezi, da se imade smatrati »quintus sensus ut genericus« — to ne služi* dobrom glasu skolastičke psihologije. Ili na pr. kad autor sa pitanjem o kvalitativnoj diferensiranosti naših senzacija (str. 108) povezuje noetičko pitanje (str. 113) o njihovoj realnoj vrijednosti, zastupajući t. zv. umjereni realizam: iz ovoga se teksta ne može đak u tome važnom pitanju — kad ga je autor već stavio i u psihologiju — baš ništa orijentirati, jer je prikazano breviter et obscure.

»Unutrašnja senzacija« obuhvata zapravo reproduktivne elemente osjetilnog saznanja, a u prvom redu samu svjestitost senzitivnih doživljaja. Čemu još podržavati ova neodrživa »vetera«: zar je to sve »unutrašnja senzacija«?! Isto je tako neodrživo značenje izraza »fantazija« po autorovoj, staroskolastičkoj, upotrebi. Osim toga je trebalo za reproduktivne sadržaje ili predodžbe (»phantasmata«) podati bolju genetičku eksplikaciju. Slabi je užitak za đaka, kad ga o »instinktu« upućuje § 3. prvog dijela i opet § 3. drugog dijela (str. 173), a oba se paragrafa slažu u nejasnoći. — Temu o predočavanju prostora (186—200) ne će đak razumjeti; a tek je pod kraj knjige u pravom labirintu, kad treba da uči tezu 22. o senzitivnoj percepciji svoga jastva! — Nakon ovih primjedbi suvišno je izricati zaključak. *Zimmermann.*

Dr. Čeda Marjanović, prof.: **Živa crkva u Rusiji.** Knj. 18. i 19. biblioteke savremenih religiozno-moralnih pitanja. Beograd 1926. Štamparija »Sv. Sava« (ćirilicom). Cijena din 25.— 8°, str. 86.

Pisac je ujedno kao urednik »Knjižnice savremenih religiozno-moralnih pitanja« opravdao u predgovoru, šta ga je rukovodilo, da dâ mjesta i »Živoj crkvi« u izdanjima. Nije to samo ono staro duhovno-crkveno srodstvo između ruskog i srpskog pravoslavlja i ovisnost u razvoju, u knjizi, u riječi, nego važnost problema kao takovog. Po sudu piščevu imala bi Živa crkva: da utire novu jednu stazu »kojom ima da pođe Crkva, ostavljajući besplodnu borbu oko dogama i teoloških finesa, pa bile one mističnog ili racionalističkoga karaktera i da prenese polje rada na sociologiju.«

Nema sumnje, da je sudbina i razvoj Žive Crkve u Rusiji zajedno sa razvojem ostalih Crkvi: Tihonove, kao predstavnice starog pravoslavlja i organizacije Crkveni preporodaj od velike znamenitosti i zanimivosti. Ne samo za Ruse i Rusiju, kojih se izravno tiče, nego i za nas sve, koji znamo i osjećamo, da je vjerski problem u našem savremenom životu od temeljne važnosti po razvoj, napredak i opstanak narodni.

Prof. Marjanović je podijelio svoju radnju u dva dijela: Istorijski pregled savremene ruske crkve (9—61) i sistematski pregled (62—83). Živo, uvjerljivo i neusiljeno iznosi u prvom dijelu misli o ulozi vjere u životu uopće, a kod Rusa napose. »Rus nema ni škole, ni prosvete, ni kulture, on ima od vekova samo Crkvu i ona mu zamenjuje sve ostalo. U toku vekova on je samo religiozno vaspitavan i to čini veličinu duha njegova, jer je do samopožrtvovanja predan veri, Crkvi i svojim dužnostima« (str. 17.). Više je ovim potcrtana naročita religioznost ruskog naroda, u tolikom stupnju uščuvana, nego posvemašnja njegova zaostalost u kulturi. Mi znamo, da ona nipošto nije na primitivnom stupnju.

U daljnjim izvodima su ocrtani religiozni pokreti kod Rusa u 19. i 20. vijeku, borba za patrijarhat, sukob između Crkve i države, razdor i cijepanje Žive Crkve. Spomenute su i sekte u Rusiji i pokušaji, da se Crkva kao takova preporodi, oživi i uskrisi iz mrtvila, u koje je pala radikalno-neprijateljskim nastupom boljševičkim.

U drugom dijelu odgovara pisac na pitanja: što je kršćanstvo kao ideologija, kao praksa i kao sociologija, što je tihonovština, što Živa Crkva i organizacija crkveni preporod, te fiksira tačno u čemu je problem borbe protiv religije u Rusiji. ». . . religija u Rusiji ima danas da vodi borbu kao religija protiv ateizma« (str. 74.).

Ova je knjižica pisana za pravoslavnu publiku, koja će iz prilika i neprilika pravoslavlja u Rusiji moći upoređivanjem da povuče mnogo korisnih zaključaka i za svoje prilike u domovini. Od reda će ti zaključci prema pisanju prof. Marjanovića biti takovi, da će s njima biti zadovoljni oni, kojima mora biti stalo do zdravog vjerskog života u okrilju Crkve. Tkogod se zamišlja u psihu modernog čovjeka i u njegov udaljeni stav od Crkve, pa bilo to pravoslavne, bilo katoličke, taj će morati da iz nesreće ruske Crkve i nepokretnog nekog umišljenog kvietizma njezinih organa, nauči, da današnji organi i funkcionari i pravoslavne i katoličke Crkve ne smiju poći istim putem. U dušama moderne inteligencije nagomilano je mnogo eksploziva. Da li opravdano ili neopravdano ne možemo ovdje ulaziti u analizu. Ali jedno možemo svijesno utvrditi: Crkva i njezini ljudi moraju naći način, kojim će dušu modernog čovjeka opet privući i oduševiti za Krista.

G. prof. Marjanović počinja jednu pogrešku na račun katoličke Crkve, (str. 11, 63) gdje katolicizmu spočitava »misticizam«. Misli pod tim, da je katolicizam zanemario »čisto racionalnu i moralnu stranu« (religije), pa da je tek morao doći Zwigli, Luther i Kalvin, da tu stranu u katolicizmu dovede do važnosti i značenja. Kako on taj »misticizam« shvaća, osvjetljuju njegove riječi:

*

»Sve ove reforme imaju jedan cilj da oslobode hrišćanstvo od prekomernog misticizma, u koji ga beše uvukla rimska Crkva, te da religija postane dostojanstvo i misaonog čoveka, a ne samo zatucanog mističara koji jedno govori i savetuje drugome, a drugo radi često u potpunoj suprotnosti sa onim, što govori« (str. 63.).

Nema sumnje, da je bilo i kod katolika »zatucanih mističara«, i da je bilo, pa i u redovima visokih crkvenih funkcionara — ljudi, koji jedno govore, a drugo rade. Bilo ih je i bit će ih doklegod su ljudi — ljudi. Kod katolika jednako kao kod pravoslavnih i protestanata. Priznajmo si to otvoreno. Ali budimo pravedni, pa priznajmo i to: da je katolicizam kao religija izgradio sistem ,koji uvažava i racionalnu i moralnu stranu. U djelima sv. Tome Akvinskoga naći ćete i za današnje psihološke probleme rješenje, koje zadovoljava. Naći ćete propinjanje ljudskog uma do skrajnih granica mogućnosti. Svoju teoriju on je i u život priveo. Od prvih početaka do današnjeg dana. Protestantske reforme nijesu ni do čega dovele, najmanje do jednog preporoda na moralnom i intelektualnom polju. To je i lanjska lozanska konferencija dostatno dokazala.

Nepoznavanje katoličke nauke odrazuje se i na str. 20., gdje g. profesor zove skolastičnim »principom« onu frazu: credo quia absurdum. I katolicizam i skolastiku valja studirati na izvorima, a ne po protestantskim autorima.

Ali u glavnom mogu izvodi prof. Marjanovića da zadovolje. Naročito da pruže jedan sintetički pregled o problemima koji su od općeg značenja, iako tek u direktnom savezu s pojavama razrovanog vjerskog života u Rusiji. Njegovo je mišljenje o sudbonosnim događajima, koji potresaju i Rusiju i Evropu, izraz duše savremenog inteligenta, koji ima vjeru u Boga, a osjeća potrebu da živi kao zdravi član jedne vidljive zajednice, osnovane po Kristu — njegove Crkve. Koliko je u tom pogledu važna uloga Crkve, on je dostatno naglasio. Možda mu »vizantijski dogmatizam« nije potpuno jasan, baš u koliko je dogmatizam. Ali dogmatizam nije i ne smije biti na putu ni kod pravoslavnih ni kod katolika, da religiozni zaklad kršćanstva ne postane proživljenom svojinom modernog našeg savremenog čovjeka. Njemu treba mnogo više znanja o vjeri i vjerskim pitanjima. Ne će ga onda smetati dogme, kad uvidi, da pravog uspješnog socijalnog djelovanja nema, gdje nema prije svega jedinstva u temeljnim vjerskim zasadama. A to su dogme. Raspravljanje u Stockholmu htjelo je da za osnovku kršćanskog rada uzme samo socijologiju, pa je urodilo priznanjem, da je takav posao bez sigurnog, čvrstog oslona u vjerskim načelima — prosto nemoguć. Do tog shvaćanja se mora dovinuti svatko tko Crkvi želi trajan i uspješan napredak u radu. *Dr. Andrija Živković.*

Dr. fra Julijan Jelenić- Spomenici kulturnoga rada franjevaca Bosne Srebreničke. Sabrao i za štampu priredio. Izdalo povjesno društvo za proučavanje prošlosti jugoslavenskih franjevaca. Monumenta franciscana jugoslavica, vol. I. Mostar 1927., 8° str. VIII. 374.

Naš neumorni naučni historijski istraživač objelodanio je u našoj crkveno-historijskoj naučnoj literaturi već nekoliko veoma znatnih svojih studija, gdje je sabrao iz različitih arhiva dragocjene podatke za našu domaću crkvenu povijest, i tako ih spasio od možebitne propasti i zaboravi. I ova njegova nova studija je plod marnog istraživanja arhivalnog materijala, sabranog na različitim stranama, kao iz arhiva kongregacije. Propagande u Rimu, zatim iz Budimskog i Gjengješkog arhiva u Madžarskoj iz Makarske u Dalmaciji, Brlićeva arhiva u Brodu, Visovca u Bosni i drugdje. Kako je već pisac objelodanio jedan historijski period dokumenata od g. 1434.—1699. u izdanju starina Jugoslavenske Akademije g. 1918. koji sadržaje 84 dokumenta, to je ovo djelo faktično II. svezak i nastavak pomenutog djela.

Ovo djelo sadržaje dokumente od g. 1699.—1834. i to u svemu njih 88. U tim su spomenicima uščuvani veoma zanimivi povjesni podaci o životu, radu, naobrazbi i prosvjećivanju bosanskih franjevaca, te o njihovim patnjama i borbama u teškim prilikama osmanlijskog režima. Iz tih se dokumenata vidi, kako je katolički puk u Bosni uz herojsku požrtvovnost i patnje ostao tradicionalno i ne pokolebivo vjeran katoličkoj vjeri, a franjevci bili su jedini tješitelji ove uboge i potištene raje. Među tim mnogim spomenicima naročito su važni izvještaji pojedinih apostolskih vizitatora, koji su kao posvećeni biskupi obavljali kanonske pohode u bosanskim župama. Tako izvještaj prvog apost. vikara i biskupa u Bosni fra Mate Delivića, upravljen koncem g. 1737. u Rim Kongregaciji Propagande. Ovaj se izvještaj popunjuje također opširnim izrještajem od 29. II. 1744. poslanim od biskupa fra Pavla Dragičevića u Rim Propagandi na osnovu kanonskih pohoda g. 1741.— 1743., te onim od 25. XI. 1762. od istoga biskupa. Iz tih izjveštaja saznajemo zanimive detalje o patrijarhalnom i primitivnom životu vjernog puka i župnika franjevaca u Bosni i Hercegovini. Iz g. 1777. i 1780. imademo sličan izvještaj od biskupa fra Marka Dobretića. Iz g. 1829. izvješćuje biskup fra Augustin Miletić o tužnim prilikama bosanskih katoličkih vjernika pod turskom vladom. Najposlije imade nekoliko znatnih dokumenata, koji ilustriraju, s kolikim su teškoćama bosanski franjevci mogli jedva što izmoliti od otomanske vlade, da mogu očuvati svoja prava ili obnoviti koji svoj samostan ili crkvu.

Na svršetku djela dodano je alfabetsko kazalo, što uvelike olakoćuje uporabu knjige. Svakako ovo naučno djelo mnogo doprinosi poznavanju naše domaće crkvene povijesti u Bosni i Hercegovini, a naročito svjedoči, koliko su sebi zasluga stekli bosansko hercegovački franjevci u pogledu promicanja prosvjete i kulture. To je ujedno najbolja apologija protiv onih, koji se u najnovije doba usuđuju nabacivati demagoškim klevetama protiv franjevačkog reda u Bosni i Hercegovini. *Dr. J. Oberški.*

Dr. P. Paul Schebesta, S. V. D.: Bei den Urwaldzwergen von Malaya. SS. 278, mit 150 Abbildungen nach Originalaufnahmen und Skizzen des Forschers und einer Karte. Leipzig (F. A. Brockhaus) 1927.

Autor, rodom Čeh, boravio je kao misionar oko 7 godina u istočnoj Africi na Zambeziju, a nakon svršenih etnoloških studija u Beču otišao je

na znanstvenu ekspediciju među Pigmejce i Austro-Azijate na poluotoku Malaki te Kubu na Sumatri, gdje je u svemu ostao oko godinu i po. Sada se sprema na novu ekspediciju među afričke Pigmejce na rijeci Ituri, pritoku gornjega Konga. Po priznanju sviju, koji poznadu i lično njega samoga i njegova dosadašnja djela, on je čovjek kao stvoren za etnografske ekspedicije: veoma je izdržljiv u naporima naročito tropske klime i za jezike imade upravo izvanredan talenat; osim toga je mali »cinik«, koji ne će nikada uzeti »rog za svijeću«, a opet se znade ljudima približiti tako, da može steći njihovo potpuno povjerenje. Zato je velika dobit za etnografiju i etnologiju, da je upravo njemu povjereno i omogućeno istraživanje dvaju znatnih ogranaka Pigmejaca.

Važnost Pigmejaca za opću kulturu i religijsku povijest raste sve više. Ovi maleni ljudi sa visokim čelom, velikim očima i nekim drugim infantilnim biljegama uspješno se natječu u starosti, po kriterijima antropologije, prehistorije i etnologije, sa veoma drevnom neandertalsko-australskom rasom, koja djelomice očituje senilne i degenerativne biljege. A kolika može da bude važnost Pigmejaca za proučavanje tradicija Staroga Zavjeta, dokazuje, ovo: Oswald Menghin, profesor prehistorije u Beču, koji tako reći cijelu prehistoriju stavlja na nove temelje, ističe neprestano i sve više, da je kultura Proto-Hamito-Semita, od kojih je koncem konca potekao i Abraham sa svojim narodom, identična sa miolitskom kulturom Capsien. Ta pak kultura je mješavina pigmejske kulture sa miolitskim Aurignacienom t. j. sa totemističkom primarnom kulturom. Kasnijim utjecajem matrijarhatske te nomadsko-stočarske i primarne i sekundarne kulture nastala je konačno kultura Hamita i Semita. Tako ovi narodi uistinu uključuju u sebi tradicije cijeloga roda ljudskoga, a svojim korijenom sežu sve do pigmejske kulture, koja je najvjerojatnije najstariji ogranak relativne prakulture t. j. uopće nastaria poznata kultura. Oštroumni i dalekovidni P. W. Schmidt, S. V. D.,[1] završio je g. 1910. svoje epohalno djelo »Die Stellung der Pygmäenvölker in der Entwicklungsgeschichte des Menschen« sa poglavljem pod naslovom: »Aufruf zur Pygmäenforschung«. Tada su naime od svih ogranaka Pigmejaca bili dovoljno istraženi jedino Minkopi na Andamanima. Materijal o Semang na Malaki bio je nedostatan, o pojedinim grupama Negrila u centralnoj Africi upravo oskudan, a o Aeta na Filipinima gotovo nikakav, dok su ogranci Pigmejaca na Novoj Gvineji i na Novim Hebridima u Oceaniji bili jedva po imenu poznati. I kad se nitko nije odazvao tadašnjemu pozivu P. Schmidta, latio se on sâm posla, te svojom poznatom energijom, a uz moralnu i materijalnu pomoć Sv. Oca Pija XI.,[2] organizirao i pripravio ekspedicije među Semang (P. Schebesta),[3] Aeta (P. Vanoverbergh) i neke

---

[1] Na proslavu njegove 60-godišnjice života i na njegov »Festschrift«, koji će izaći ovih dana, opširnije ću se osvrnuti u narednome broju »Bogoslovske Smotre«.

[2] Vidi: »Bogoslovska Smotra«, god. XIII. (1925.), br. 4., str. 491.

[3] Ovu je ekspediciju velikodušno podupro znatnim novčanim darom i presvijetli g. biskup đakovački Dr. Antun Akšamović.

grupe Negrila (P. Schumacher, doskora i P. Schebesta). Ovamo treba još pribrojiti ekspedicije među Bušmane u južnoj Africi (Dr. Lebzelter) i stanovnike Ognjene zemlje (P. Gusinde i P. Koppers).

Ovdje oglašena knjiga prvi je plod, što je dozrio od pigmejskih ekspedicija, a prikazuje samo prave Pigmejce Semang. Druga će knjiga, koja je već pripravljena za tisak, prikazati njihove susjede: Austro-Azijate Sakai i Jakudn na Malaki te Kubu na Sumatri. Treba naime znati, da nijedan ogranak Pigmejaca nije sačuvao, a nije niti mogao sačuvati svoju originalnu kulturu sasvim čistu: svaki je primio više ili manje tuđih elemenata od svojih mlađih susjeda, te ih onda uz različite kompromise priklopio svojoj kulturnoj baštini. Da se ustanovi *originalna kultura* nekog ogranka Pigmejaca, potrebno je poznavanje i svih grupa ili plemena toga ogranka i svih njegovih susjeda. Metodičkom komparacijom, t. j. na temelju kriterija forme i kvantiteta, pojedinih grupa međusobno i sa njihovim susjedima dade se ustanoviti originalna svojina dotičnoga ogranka. Ako se onda međusobno isporede originalne kulture svih ogranaka Pigmejaca, može se doprijeti do njihove zajedničke baštine te izlučiti one separatne kulturne pojave, što su ih proizveli pojedini ogranci, nakon što su se ocijepili od prvobitnog zajedničkog stabla. Od toga konačnoga cilja još smo daleko, ali kod Semang je Schebesta svoju zadaću izvršio iznad svakog očekivanja. On je naime ustanovio i na dulje ili kraće vrijeme pohodio sva plemena Semang, među njima i takova, koja dosada uopće nijesu bila poznata. *Svih plemena imade sedam (ukupno oko 2000 duša)*, a rasijana su na poluotoku Malaki između 3. i 8. geografskoga stupnja sjeverne širine (str. 13. sa priloženom kartom) Skrajnju sjevernu i južnu granicu tvore dva sasvim izolirana i veoma malena plemena, dok glavna i kompaktna masa od pet plemena nastava područje otprilike između 4. i 6. stupnja. Ali upravo u tu glavnu masu zabili su se kao klin austroazijatski Sakai, na koje se s juga u nekom razmaku nadovezuju njihovi srodnici Jakudn; među ovima opet leži skrajnje južno pleme Semang, po imenu Batek i brojeći samo oko 100 duša, a rastepeno je u četiri dijela! Ovo miješanje Semang sa Austro-Azijatima mora da je veoma drevno, jer su i ovi posljednji već potisnuti od austronezijskih Malaja. Međusobni dakle dodiri i utjecaji postali su neizbježivi .

Autor je obišao u svemu 88 naselja Semang i Austro-Azijata na poluotoku Malaki. Laganim stilom opisuje on u svojoj knjizi u prvih pet glava (str. 9.—173.): putovanje po neprohodnim prašumama, dodir i saobraćaj sa urođenicima te usput također materijalnu i socijalnu kulturu Semang; posvuda imade rasijanih podataka i o religiji. U zadnjih pet glava (str. 174.—272.) prikazuje Schebesta više sistematski pojedina plemena Semang, naročito njihovu r e l i g i j u,[4] i to: kod Djahai, Sabubn i

[4] Prije publikacije ove knjige autor je već iznio svoj p o g l a v i t i m a t e r i j a l o r e l i g i j i i S e m a n g i A u s t r o - A z i j a t a u ovim radnjama: Über die Semang auf Malaka, »Anthropos«, Bd XVIII./XIX.

Menri (str. 177.—191. i 264. s.), kod Kenta (str. 208.—230.), kod Kensiu (str. 241.—249.), kod Tenga-Mos u Siamu (str. 255. i 262.), kod Batek među Jakudn (str. 266. s.) i kod sviju u općenitom prijegledu (str. 271. s.). Ovdje ističe kao zajedničke i originalne crte u religiji Semang: ideju Najvišega Bića i propicijatornu žrtvu od nekoliko kapljica vlastite krvi, što je puste iz okoline koljena. Naprotiv je očita zabuna, kad na tom istom mjestu veli, da kod svih plemena Semang Najviše Biće imade »ženu«, koja stanuje pod zemljom. U ovoj knjizi (str. 267.) ne spominje naime autor nikakove »žene« Najivešega Bića kod plemena Batek, na skrajnjem jugu cijeloga područja Semang, a u »Archiv für Religionswissenschaft« (Bd XXV., str. 30) izričito veli: »Sonderbarerweise erfuhr ich bei den Batek nichts über Manoid (žena). Ob Keto (Najviše Biće) etwa keine Frau hat?« Ali zato poznaju svi austro-azijatski susjedi od Semang neko žensko biće kao vrhovno božanstvo, koje stanuje pod zemljom ili na zemlji i u vezi je sa Mjesecom: tako Sakai i Jakudn na Malaki (»Anthropos«, Bd XX., str. 731. s. i 738.) te Kubu na Sumatri (»Mitteil. d. Anthr. Gesel. Wien«, Bd 56., str. 199.). Po izloženim principima metodičke komparacije treba dakle zakjučiti, da ta »žena« Najvišega Bića kod Semang potječe od Austro-Azijata poluotoka Malake, kao i ona kod Minkopa na Andamanima od Tibeto-Birmana (odnosno i od nikobarskih Austro-Azijata). A to tim više, što o kakovoj »ženi« Najvišega Bića ne znaju ništa dva skrajnja ogranka Pigmejaca: Aeta na Filipinima[5] i Negrili u centralnoj Africi.[6] Istim putem dalo bi se možda pokazati, da je propicijatorna žrtva od vlastite krvi kod Semang zapravo rezultat separatnoga razvoja primicijalnih žrtava, koje su značajne za sve ostale ogranke Pigmejaca.

Strogo znanstvenu obradbu rezultata svoje ekspedicije ostavlja Schebesta za kasnija vremena. Ovdje oglašena knjiga više je popularno-

---

(1923./1924.), str. 1002.—1011.; Die Forschungsexpedition von P. P. Schebesta, ib., Bd XX. (1925.), str. 722.—739.; La conscience de la culpabilité chez les primitifs de la Malaisie, Compte-rendu de la IVe Session (Milan 1925.) de la »Semaine d'Ethnologie Religieuse«, Paris (Geuthner) 192?., str. 186.—194.; Kubu und Jakudn als Protomalayen, »Mitteillungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien«, Bd 56. (1926.), str. 192.—201.; Das Hala — oder Medizinmannwesen bei den Semang, »Jahrbuch des Missionshauses St. Gabriel«, Bd III. (1926.), str. 255.—265.; Religiöse Anschauungen der Semang..., »Archiv für Religionswissenschaft«, Bd XXIV. str. 209.— 233., i Bd XXV., str. 1.—35.

[5] Vidi najnoviji izvještaj od P. Vanoverbergha u »Anthropos«, Bd XX. 1925.), str. 435. s.

[6] Vidi: P. W. Schmidt, Die Stellung der Pygmäenwölker ... (Stuttgart 1910.), str. 432. ss., te najnovije izvještaje od P. Seiwerta u »Anthropos«, Bd XXI. (1926.), str. 142. ss., i od P. Schumachera, ib., Bd XX. (1925.), str. 700. s., Bd XXII. (1927.), str. 532. ss.

znanstveni prikaz, prilagođen i široj publici. Upravo zato, a uzevši u obzir istaknutu važnost Pigmejaca i osobitu spremu autora ove ekspedicije, preporučam ovu knjigu svima. *Dr A. Gahs.*

Die Märchen der Weltliteratur. Herausgegeben von Friedrich von der Leyen und Paul Zaunert. Verlegt bei Eugen Dietrichs, Jena. Dosada su izašle ove priče: germanske (u 7 svezaka), franceske, novogrčke, balkanske (iz Albanije, Bugarske, Srbije i Hrvatske), ruske, letolitavske, indijske, buddhističke, kavkaske, fino-estonske, turske, arapske, egipatske, afričke, indijanske iz Južne Amerike, sjevero-američke i meksikanske, koreanske, kineske, malajske i oceanijske — svega skupa dakle 26 svezaka. Svaki svezak je sastavljen od stručnjaka specijalista na dotičnom području, a imade otprilike između 300 i 400 stranica maloga oktava, te u tekstu ili na koncu bilješke, u kojima su označeni izvori, navedena tumačenja i dodane paralele pojedinih priča. Svakako je to veoma vrijedna zbirka za sve, koji se bave ispoređivanjem narodnoga blaga — pjesničkog, mitološkog i religijskog. *Dr A. Gahs.*

Glavna skupština Hrv. Bogoslovske Akademije.

održana dne 24. siječnja 1928. u prostorijama dekanata bogoslovskog fakulteta u Zagrebu.

U otsutnosti predsjednika HBA Msgra Dra Bulića, prvi podpredsjednik Dra. Fran Barac otvara skupštinu u 10½ sati ovim govorom:

»Kao zamjenik dičnoga predsjednika Msgra dra Frane Bulića čast mi je otvoriti i pozdraviti ovogodišnju glavnu skupštinu, te ponajprije izručiti pozdrave, što su ih poslali presvijetli gospodin biskup splitsko-makarski Kvirin Kl. Bonefačić i konzultor beogradske nadbiskupije O. Petar Vlašić. Msgr. Dr Fran Bulić poslao mi je ovo pismo, koje, dopustite, da Vam na jegovu želju pročitam. (U pismu pozdravlja Msgr. Dr Bulić skupštinu, želi joj u novoj formariji razvoj i napredak i moli, da ga se riješi časti predsjednika).

»Gledom na drugi dio ovoga pisma časnoga predsjednika, kojim ponovno moli, da ga oslobodimo predsjedništva, držim da skupština u sporazumu sa cijelim odborom ne će ni ljetos primiti do znanja demisiju predsjednika naprotiv da ćemo ga zamoliti, neka nam svojim velikim ugledom ostane na čelu i dalje kao izvanredni uzor golemoga naučnoga rada i neobične moralne veličine.

»Dopustite, gospodo, da se sada osvrnem na glavni predmet današnje naše skupštine — na sjedinjenje Staroslovenske Akademije u Krku i Leonova društva u Senju sa HBA. Prema načelnom ovlaštenju, dobivenom na prošlogodišnjoj glavnoj skupštini, Odbor je HBA gotovo kroz čitavu

godinu 1927. dopisivao, pregovarao i raspravljao o modalitetima sjedinjenja. Kad su napokon bili ispunjeni svi potrebni uslovi, Odbor je HBA prihvatio sjedinjenje sa Staroslov. Akademijom u Krku i Leonovim društvom u Senju. Meni je čast, da skupštini predložim, neka bi i skupština HBA. sankcionirala i proglasila ovo sjedinjenje.

Jezgra sjedinjenja jest u ovom: Staroslov. Akademija i Leonovo društvo čine u buduće sa HBA jednu cjelinu, potpuno jedno društvo sa istim ciljem (§ 1.) »gajiti bogoslovsku znanost i sve pomoćne struke«. Jedan im je društveni imutak, jedni članovi, jednaka prava i dužnosti članova, jedna uprava, jedan odbor. Zato staroslovenska Akademija i Leonovo društvo prihvaćaju Pravila Hrv. Bog. Akademije u cijelosti. Ali HBA stupa s ovim sjedinjenjem sa srodnim dojakošnjim društvima — kako izvrsno opaža g. predsjednik Msgr. Bulić u svom pismu — »u novu, širu, plodniju fazu svoga života«. Dok su se članovi HBA dojako većinom zanimali za teološki znanstveni rad, makar su se živo isticali i neki jaki, ugledni i neumorni radnici na filozofskom i etnološkom polju: od sada otvara se mogućnost, da se radnici HBA napose i naročito razvijaju u zadaćama, što ih je dosele vršila »Staroslovenska Akademija« i »Leonovo društvo«. Zato je potrebno, da se prema § 7. naših pravila u krilu HBA osnuje i organizira pored općega bogoslovskoga odsjeka i zasebni staroslovenski i zasebni filozofski odsjek. Svaki odsjek treba da je u svom radu samostalan sa svojim naročitim pročelnikom i tajnikom. Ovima je zadaća, da prikupe dojakošnje radnike Staroslovenske Akademije i Leonovoga društva, kojima mora da ostane u HBA haran spomen. Pored toga treba da nađu i novih radnika s kojima će razvijati i pospješivati djelovanje dojakošnjih svojih društava. Po duhu pravila HBA. § 6. može Odbor da se popunjava opcijom između radnih članova. Odbor predlaže danas skupštini, da se odmah popuni sa pročelnicima i tajnicima triju odsjeka HBA., dok će skupština za dvije godine, iza izminuća ovog perioda Odborova, redovno birati u Odbor i pročelnike i tajnike svojih triju sekcija. Predsjedništvo ostaje, naravno jedno, jer sve tri sekcije čine jedno jedinstveno društvo HBA. Novčana sredstva, što ih ima do danas HBA, umnožavaju se imovinom Staroslovenske Akademije i Leonovoga društva tako, da ta imovina nosi za trajnu spomen naslov: »Zaklada Staroslov. Akademije« odnosno »Zaklada Leonovoga društva«. Kamate ovih zaklada valja da se troše u prvom redu za novo osnovane odsjeke staroslovensk i filozofski. Ali, jer te kamate ne će dostajati poradi malene glavnice, Odbor će HBA. prema potrebi doznačivati ovim odsjecima nužni novac, da uz svoje kamate uzmognu pokrivati izdatke potrebne, da se stigne cilj HBA.

»Odlična gospodo! Iz ovoga kratkoga nacrta očito je, da je HBA s ovim sjedinjenjem sa Starosl. Akademijom i Leonovim društvom u ovoj godini izvršila znameniti zadatak, što joj ga nameću pravila § 2. točka c): »organizovati naučni rad u pojedinim vrstama bogoslovske znanosti«, uzevši dakako »bogoslovsku znanost« u širem znamenovanju te riječi. S ovim djelom počinje doista organizacija rada HBA. Raštrkane naučne snage hrvatskoga svećenstva sjedinjuje se u našem društvu i pristupaju

k osnovici napredovanja — k podjeli rada. Književni radnici naši počinju shvatiti potrebe vremena i pristupaju k unifikaciji svojih sila. Tu će da specificiraju svoje zadaće i da, razvrstavanjem mnogostrukih savremenih dužnosti, složnim energijama izoravaju široko polje teoloških i filozofskih disciplina u hrvatskom jeziku. Naročito da izučavanjem liturgičke staroslovenštine čuvaju taj sveti amanet, nama od tisućljetnih predaka naših kao svetinja predan. S ovim činom sjedinjenja dobiva HBA snažan moralni i akcioni temelj. Što raštrkani pojedinci i tri naša zasebna društva nisu mogla da potpuno stignu, moći će stići HBA ojačana i osvježena pristupom tolikih pojedinaca ovih društava. Organizirani rad intelektualnih skupina osigurava ugled, snagu, trajnu uspješnost i plodovitost djelovanja i manje nadarenih pojedinaca i manje jakih energija. Tako raste nesamo spoljašnji ugled dojakošnjih naših društava u jedinstvenoj HBA, već se množa i unutrašnja snaga i volja slabijih pojedinaca. Naši naučni radnici nisu više raštrkani i pocijepani, već povezani u jednom kolu, da jedan drugoga potiče, pridiže i pripomaže u požrtvovnom njegovom književnom radu.

»Uvjeren sam, da je u kronici HBA ovo djelo najznamenitije iza samoga osnovanja HBA. Zato mi je dužnost, da za pozniju spomen pribilježim, kako su, pored požrtvovnosti Staroslavenske Akademije u Krku i Leonova društva u Senju, zaslužni za ovo djelo i presvijetla i prečasna gospoda Ordinariji krčki i senjski, koji su svojom dalekovidnošću i svojim blagoslovom popratili i pripomogli ovom ujedinjenju. Zapisnici sjednica HBA svjedoče, da se i naš Odbor držao na visini za visokim zajedničkim ciljem: i svojom susretljivošću i svojom predanošću.

»Dopustite, odlična gospoda, da kažem, kako ipak s ovim ujedinjenjem nije postignuto sve. Ovo su istom osnovice, na kojima treba da se dalje radi. Sad treba da se izgrade i ostali nužni uslovi. Po današnjoj golemosti teoloških i filozofskih disciplina, ne može nitko da bude svestran, a dubok. Samo u jednoj struci, često samo u jednom pitanju moguće je doseći neku savršenost, neko priznanje i neku općenu korist. Zato treba da se naši književni radnici, gdjegod ima Hrvata, riješe, u kojem odsjeku HBA žele da saraduju, čemu hoće da se naročito posvete. Ovu svoju odluku neka jave HBA., da ih uvrsti u njihov odsjek. Kad je ta razdioba gotova — za nju treba da skrbe pročelnici odsjekâ — valjalo bi, da svaki odsjek za sebe porazdijeli rad izmedu sebe prema sklonostima i dojakošnjem zanimanju svojih radnika. Pročelnik i tajnik ili barem povjerenik odsjeka brinuli bi brigu, da priberu ljude, da ih zainteresiraju za visoki cilj i da ih pomažu u njihovoj dobroj volji. Uzamjenično savjetovanje, pripomoć i poticanje moglo bi možda već za ne predugo vrijeme da donese lijepih plodova i ubrzano upotpunjivanje naše bogoslovske i filozofske literature.

»Daljnji korak u koncentracionom radu HBA bio bi, kad bi i ugledne naše revije uzele u pretres pitanje: ne bi li se dalo i u pravcu izdavanja revija postići neka sistematika, specifikacija i organizacija literarnoga rada pod zaštitom HBA? To pitanje nije lako riješiti. Ne valja ga

forsirati. Ono treba da sazrijeva. Tu treba da imamo pred očima dva delikatna momenta: duh i ton redakcije, aktivnost poduzeća. Štogod se izdaje s naslovom HBA, mora da je izrađeno na naučnoj visini, onom akribijom, koja je uslov znanstvene radnje, a opet i onim otmjenim katoličkim duhom, koji odiše iz djelâ pravih Kristovih učenika. U drugu ruku mora HBA da bdije i nad tim, kako ne bi, poduzimanjem većeg broja posebnih izdanja i časopisa, koji sami ne pokrivaju svojih troškova, zapala u financijske kalamitete, koje bi mogle da podgrizu i samo postojanje HBA. Jer, nažalost, naše su glavnice još daleko od onoga kapitala, što ga želimo osnovati, i koji bi dostajao da podupire eventualno i neuspjele izdavalačke pokušaje. Mi smijemo da žrtvujemo samo kamate od glavnica. Ostali trošak oko izdanja mora da se namiri kupovninom naših izdanja.

»Zato ponovno apeliramo i na katoličko svećenstvo i na katolički lajikat, da nas podupire naplatom naših izdanja i učlanjivanjem u HBA. Tko to čini, neka zna, da čini nesamo duhovno djelo milosrđa, već i plemenito patriotsko djelo, jer pomaže Hrvatu, da se katoličkim duhom prosvijetli. Bog dao, bilo nas na stotine i hiljade! — Time svršavam svoje poglede za ovu godinu.«

2. Tajnik dr. Aleksandar Gahs iznio je u svom izvještaju detalje rada i poslovanja HBA u godini 1927. Odbor je održao četiri sjednice, na kojima se među inim naročito raspravljalo o fuziji Staroslavenske Akademije u Krku i Leonovog Društva u Senju sa HBA.

»Bogoslovska Smotra« je redovito izlazila, u nastojanju, da odgovori i znanstvenoj visini i praktičnoj potrebi. Kako ona ima da bude glasilo svih odsjeka HBA, stavljen joj je podnaslov: »Glasilo Hrvatske Bogoslovske Akademije«.

U prošloj godini izdala je HBA ova zasebna izdanja:

O. Franjo Šanc, D. I., Sententia Aristotelis de compositione corporum in ordine physico et metaphysico. Ta je radnja štampana najprije u »Bogoslovskoj Smotri«, a onda izdana u zasebnim otiscima. (knjiga IX.)

Dr. Stjepan Zimmermann, Psihologija za srednje škole (knjiga VIII.). Kako je autor imao odobrenje »Prosvjetnoga Savjeta«, i kako je ova knjiga uistinu već rasprodana, to je HBA ovim izdanjem pripomogla, da se u današnjem kaosu srednjoškolskih knjiga mogao proširiti jedan veoma važan udžbenik, koji se odlikuje, kako su to ocjene istaknule, i jezgrovitim sadržajem i uspjelom metodom.

Dr. fra Julijan Jelenić, Povijest Crkve Kristove, III. svezak. Ta je knjiga upravo u štampi. (knjiga X.).

HBA imade već ponude i za izdavanje drugih knjiga, i to od Dra Antuna Sovića za prijevod Sv. Pisma St. Zavjeta i od Dra Dragutina Kniewalda za I. dio Pastirskoga Bogoslovlja.

Popularno-znanstvena predavanja u Jeronimskoj dvorani održana su u g. 1927. od polovice siječnja do konca veljače svake srijede, a uspjeh je bio, relativno prema nekim drugim predavanjima u Zagrebu, povoljan.

Nadalje je održano jedno predavanje u ime HBA i u Varaždinu na poziv mjesnoga odbora Hrv. Katol. Narodnoga Saveza.

Dr. A S o v i ć imao je na bizantološkom kongresu u Beogradu referat »Über die Rekonstruktion des verloren gegangenen Hohenlied-Kommentars von Nilus Monachus aus den griechischen Catenen«, i to kao član HBA, koja mu je svojedobno omogućila, te je izdao nešto od ove svoje opsežne studije.

Prema ranijim zaključcima Odbora i prema odobrenju prošle glavne skupštine počelo se sa izdavanjem održanih popularno-znanstvenih predavanja. Izašla je prva brošira: »Krapinski čovjek i njegovi suvremenici. Najnovija otkrića o vjeri pračovjeka« od Dra A. Gahsa.

Za IV. korizmenu nedjelju 1927. poslao je Odbor svim Ordinarijatima zamolbu za obdržavanje »Dana kršćanske znanosti« u župama pojedinih dijeceza. Iz đakovačke biskupije stigla je svota od 5.659 Dinara, sabrano u god. 1926.

Odbor je poslao Hrvatskom kulturnom društvu »Napredak« u Sarajevo na njegovu zamolbu po jedan primjerak posebnih izdanja HBA i starih godišta »Bogoslovske Smotre«, u koliko je bilo od svega toga još na zalihi, a i u buduće će mu list i izdanja redovito slati.

Izvještaj tajnika prima skupština na znanje.

3. K n j i ž n i č a r dr. Dragutin Kniewald daje ovaj izvještaj:

Knjižnica HBA ima sada tri velika stalka za knjige. Sva su tri stalka puna. Ove su godine darovane HBA knjižnice pokojnih profesora Bujanovića i Palmieria. Zajedno s njima, te sa knjigama, koje se recenziraju u »Bogoslovskoj Smotri« i izvjesnim brojem naročito nabavljenih knjiga, broji sada knjižnica HBA preko 1.000 svezaka.

Časopisi su poredani u dva stalka, jedan za nove, a drugi za stara godišta. Nešto u zamjenu, a većinom uz pretplatu, stoji u knjižnici izloženo preko 50 časopisa. Ove je godine uvezano 70 komada ranijih godišta različitih časopisa.

Kad se uredi pitanje podesnih prostorija, biti će uređeni i katalozi, pa će se knjižnica HBA zajedno s knjižnicama novih Odsjeka s vremenom moći lakše i korisnije upotrebljavati.

Izvještaj knjižničara prima skkupština na znanje.

4. B l a g a j n i k dr. Andrija Živković daje o blagajničkom poslovanju te o stanju glavnica i blagajne u g. 1927. ovaj izveštaj:

Ukupni je primitak 42.988.17 Din., a ukupni izdatak 53.783.50 Din. Ukazuje se dakle preizdatak od 10.795.33 Din., koji je pokriven sa glavničkim kamatama od prošle godine.

Nedirljive glavnice, u koje još nije uračunata »Zaklada Staroslovenske Akademije u Krku« niti »Zaklada Leonovog Društva u Senju«, — jer o prvoj (ca 23.000 Din.) još ne predleži HBA potpuni obračun, a za drugu (23.877.40 Din.) još nije sav novac upravljen na HBA — iznose 352.230 Din.

Odbivši od svote, što je daju kamati ovih glavnica, preizdatak od 10.795.33 Din., ostaje sa ostatkom iz prošle godine raspoloživi kapital u iznosu od 43.249.93 Din.

Dodavši toj svoti nedirljive glavnice u iznosu od 352.230 Din., to faktični imetak HBA koncem g. 1927. iznosi 395.479.93 Dinara.

Izvještaj blagajnika prima skupština na znanje.

5. U ime nadzornoga odbora predlaže dr. Ivan Hulenić, a skupština jednoglasno usvaja, da se blagajniku dru Andriji Živkoviću i cijelom upravnom Odboru podijeli odriješnica, a g. blagajniku, da se napose izrazi priznanje i zahvala.

6. Zatim predsjedatelj skupštine iznosi prijedlog, da glavna skupština definitivno odobri, proglasi i provede *fuziju Staroslavenske Akademije u Krku i Leonovog Društva u Senju sa HBA u Zagrebu, te osnuje tri Odsjeka HBA.* u smislu njegovog izvještaja na početku skupštine, u kojem je izložio i obrazložio sporazum i novu organizaciju HBA, koja je u vezi sa fuzijom.

Skupština jednoglasno prihvaća i odobrava predloženu fuziju.

7. U vezi sa organizacijom triju Odsjeka unutar HBA predlaže predsjedatelj dr. Barac skupštini novi Poslovnik t. j. dodatke i ispravke starom Poslovniku, kako ih je Odbor pretresao i prihvatio na svojoj sjednici od 23. I. o. g. Predsjedatelj čita ove dodatke i ispravke. Skupština prima novi poslovnik bez primjedbe.

Nakon toga predsjedatelj zahvaljuje prisutnima i zaključuje glavnu skupštinu.

Staroslovenski odsjek HBA. — Kyriale. — Naučne osnove prof. I. Vajsa. — Zamolili smo zaslužnoga urednika posljednjega izdanja glagoljskoga misala, da bi bio članom našoj HBA, kako je bio neumornim radnikom Staroslovenske Akademije u Krku. Prof. Vajs u svojem pismu od 3. ožujka t. g. obećaje nam svoju suradnju. Gledom Kyriala javlja nam, kako taj rukopis nije pripravio on, nego o. Anzelmo, benediktinac iz Emausa kraj Praga, i da bi ga ti odlični redovnici sami štampali, budući da ga trebaju za svoju liturgijsku porabu. Samostan u Emausu, utemeljen od prijatelja slovenskoga bogoslužja Karla IV. (god. 1347.), uživa poput drugih čeških svetišta osobitu povlasticu, da smije obavljati slovensko bogoslužje na glavne crkvene svetkovine u godini. Naš će odsjek i dalje voditi pregovore o štampanju Kyriala, koji je i za hrvatske krajeve toliko potreban.

U gornjem pismu prof. Vajs dao nam je uvid u bliže osnove svoje naučne radione.

S uspjehom svršio je izdanje slovenskoga misala prošle godine. To monumentalno djelo znači novi odsjek u povijesti slovenskoga bogoslužja.

I ako je temelj Vajsovom misalu onaj Parčićev od god. 1893., ipak uslijed prilika, u kojima je došlo do novoga izdanja (transkripcija u latinicu,

redakcija i ispravljanje liturgijskih tekstova), to Vajsov misal nosi vlastito obilježje.

U informativnom članku u »Sv. Ceciliji« (1927., str. 241.—244.) iznaša prof. Vajs potanji historijat, kako je došlo do ovoga misala i kojih se načela i metode držao uređujući njegov jezično-liturgijski tekst i prepisujući ga u latinska pismena. Parčićev misal u glavnom se jezično i tekstovno oslanja na vatikanski rukopis glagoljskoga misala iz XIV. stoljeća (codex Vaticanus illyr. 4.), a prof. Vajs dotjerujući jezik i tekst i prepisujući ga u latinicu, mnogo je slijedio poznati Novakov misal isto iz XIV. vijeka, čiji se rukopis čuva u dvorskoj, sada narodnoj biblioteci u Beču. Što se tiče transkripcije u latinicu nije mogao potpuno usvojiti (Miklošićeva) načela, što su ih Danilo i Bulić iznijeli u svojoj brošuri iz god. 1882., nego se više držao naputaka sada već pok. prof. V. Jagića.

Iz članka prof. Vajsa razabira se, da je osobito iz Dalmacije čuo prigovora svome izdanju. Ono što je Delalle pisao u »Narodnoj Politici« (br. 12. VI. 1927.) ne može važiti kao stručna kritika. O tome nema sumnje, da je dragocjeno otkriće benediktinca Dra Mohlberga, kako su tako zvani kijevski listići prijevod nekih liturgijskih dijelova iz sakramentara Grgura Velikoga, jer sada znademo, da su se sv. Ćiril i Metodij, prevađajući latinsku liturgiju na slovenštinu, služili misnim knjigama rimske, a ne koje druge zapadne crkve (na pr. akvilejske), ali je posve neumjesno »žaliti«, što se ovi časni liturgijski tekstovi nijesu unijeli u posljednej izdanje sloveńskoga misala. Prof. Vajs imao je pripraviti slovenski tekst za rimski misal, kome su po propisima nadležne kongregacije Sv. Obreda tačno određeni formulari, njegovo izdanje je službeno, a ne neka historijsko-naučna publikacija.

Vajsov naučni rad, kako do sada, tako će i u buduće imati praktično-liturgijsku svrhu. Živo je nastojanje Sv. Stolice (komisija benediktinaca u Monte Cassinu), da bi se uspostavio literalno točni tekst Vulgate, kako je izišao iz pera sv. Jeronima, a tako da bi se kritično ustanovio i izvorni tekst novozavjetnih grčkih knjiga. Nauka će vremenom ostvariti ovaj ideal. Prof. Vajs analogno predstavlja slovenskoj nauci ciljem uspostaviti tekst slovenskih biblijskih i liturgijskih tekstova, kako su pisani rukom sv. slovenske braće. Njegova je živa želja fototipski izdati Assemanijevo evanđelje u dva sveska, pa kani u prvom redu štampati tekst evanđelja sv. Mateja, koji bi se što više približavao izvorniku sv. Ćirila i Metoda. Već iz ovakove rasprave uvjeren je, da bi se vidjelo, kako su mnoga čtenja u najnovijem izdanju misala u jezičnom i kritičnom pogledu pravi biseri. Vrijednost pak najnovijega izdanja slovenskoga misala izvrsno bi osvijetlila rasprava o srodnosti Vatikanskoga i Novakova rukopisa s najstarijim glagoljskim spomenicima uopće. I na ovaj rad ozbiljno pomišlja prof. Vajs.

Preteče u ovom poslu bili su mu Rački i Brčić. On žali, da danas među Hrvatima nema na tom polju radnika. I mi to žalimo. **Dr. Ritig.**
